

Abdulhamid TAHMOZ

OISHA

roziyallohu anho

Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallamning suyuqli ayoli

Tarjimon: **Bobomurod Erali**

Toshkent
"Movarounnahr"
2005

Bismillahir rohmanir rohiym

"Bu sening dunyo va oxiratdagi juftingdir"

Jabroil alayhissalom buni

Nabiy alayhissalomga aytgan

"Ey Oisha, Jabroil senga salom keltirdi".

Muhammad Mustafo sollallohu alayhi vasallam

"Biz Rasulullohning sahobalari, biron bir hadis ustida ikkilanib qolsak, darrov Oishadan so'rardik va uning bu masaladan habardor ekaniga guvoh bo'lardik".

Abu Muso Ash'ariy

"U (ya'ni Oisha onamiz) Siddiqning qizi siddiqa, Alloh rasulining suyuqlisi, Rasul alayhissalom habibasining pok ekani osmondan habar qilingan zotdir".

Masruq ibn Ajda' Hamadoniy

mashhur tobe'in

"Abdullohning onasi, Rasululloh halifasining qizi sahobalarning eng ulug' faqihidir".

Imom Zahabiy

BIRINCHI FASL

Islom olamidagi muhtarama zotlarning eng avvalida shubhasiz Oisha onamizning nomi zikr etiladi. Chunki ul muhtarama Rasululloh sollallohu alayhi vasallam uchun eng sevimli rafiq bo'lgan. Shuning uchun ham Nabiy alayhissalom Oisha onamizni erkalab, **"Ya A'ish"** deb chaqirar ekanlar. Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallam uchun sevimli bo'lgan zotlar uning ummatlari uchun ham sevimlidir. Qolaversa, Oisha onamiz bilan bog'liq oyati karimalar nozil bo'lganki, bu ulug' hodisa ham ul zotning Alloh huzuridagi martabasidan nishonadir. Oisha onamizning o'zidan shunday hadis rivoyat qilinadi: "Rasul alayhissalom menga: *"Ey Oisha, Jabroil senga salom keltirdi"* dedilar" (Buxoriy rivoyati). Jabroil alayhissalomdek ulug' farishtaning salomiga munosib bo'lish saodati har kimga ham nasib etavermaydi. Termiziyning **"Shamoyil"**ida Nabiy alayhissalom uni **"Ey muvaffaqa"** (qammatbaho tosh nomi) deb chaqirganlari keltirilgan. Ko'p hollarda **"Ey Siddiqning qizi, Ey Abu Bakrning qizi"** deya murojat qilganlar. Oisha roziyallohu anho Nabiy alayhissalomdan o'ziga kuniya berishni so'raganda *"Seni o'g'ling nomi bilan **"Ummu Abdulloh"** deb chaqiramiz"*, deganlar. U opasining o'g'li Abdulloh ibn Zubayrni tarbiyasiga olgan edi. Nasoiyning **"Sunan"**ida Nabiy alayhissalomning bu suyuqli ayolini **"Ey Humayro"** deb chaqirganlarini tasdiqlaydigan ikki hadis ham mavjud.

Oisha roziyallohu anho Rasul alayhissalomning har ikki dunyodagi do'sti, xalifasi Abu Bakr Siddiqning qizidir. Bu ulug' zot islom olamiga tengsiz hizmatlari bilan dunyo va oxiratning yaxshiliklariga sazovor bo'lgan insondir. Termiziy Oisha onamizdan keltirgan bir rivoyatda aytilishicha, bir kuni Abu Bakr roziyallohu anhu Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning oldilariga kirganida: *"Alloh sizni do'zaxdan xalos etdi"*, deganlar. O'sha kundan boshlab u **"Atiyq"** (qutilgan, xalos topgan) degan nomga sazovor bo'ladi. Ul zotning kunyasi Abu Bakr bo'lib, **"Bakr"** kalimasi **"tuyaning bo'talog'i"** degan ma'noni ifodalaydi. **"Siddiq"** degan sharafga sazovor bo'lishi Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning me'rojga chiqish hodisasi bilan bog'liq. Ya'ni, Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallamning me'rojga chiqqani haqidagi habarni Hazrati Abu Bakr hech bir ikkilanish va taraddudsiz qabul qilgan. Vaholanki, odamzot aqliga sig'maydigan bu hodisani tasdiqlash uchun insonning ko'ksi to'la iymon bo'lishi kerak. Shuning uchun Isro hodisasidan keyin Payg'ambarimiz sollallohu alayhi vasallamga iymon keltirgan bir qism odamlar murdat bo'lishgan. Ularning bu ulug' mujdani tasdiqlashga quvvatlari yetmagan. Ayniqsa, bu paytda mushriklarning kuni tug'ib qolgan. O'sha muborak kunlarning birida bir guruh mushriklar Abu Bakrning oldiga shoshib borib: *"Birodaring to'g'risida nima deysan? U kechasi **Baytulmaqdis**ga borib, tong otishidan oldin kelganini ma'qullaysanmi?"*, deydi. Abu Bakr roziyallohu anhu esa: *"Agar Muhammad sollallohu alayhi vasallam bundan-da g'aroyibroq xabarlarni aytganlarida ham hech ikkilanmay tasdiqlardim"*, deb Allohning dushmanlarini mulzam qiladi. Shundan so'ng ul zotga Payg'ambarimiz ta'rif beradilar: *"Ey Abu Bakr, sen Siddiqsan"*.

Aslida Abu Bakr Siddiq johiliyat davrida ham o'zining siddiqligi bilan mashhur bo'lgan Chunki u quraysh qabilasining raislaridan bo'lib, ular diya (xun haqi)ni faqat Abu Bakrga ishonishardi.

"Sahihayn"da Anas roziyallohu anhudan keltirilgan rivoyatda Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bir kuni Abu Bakr, Umar va Usmon bilan birga Uhud tog'iga chiqadilar. Bir payt ularning haybatidan tog' larzaga tushadi. Shunda

Payg‘ambarimiz sollallohu alayhi vasallam muborak oyoqlari bilan tog‘ni urib: "Tinchlan Uhud, sening ustingda Nabi, Siddiq va ikki shahid turibdi", deyдилar. Darhaqiqat biz ta‘rif etayotgan Oisha onamiz ana shunday ulug‘ zotning nuri diydalari edi.

Oisha roziyallohu anhonning onasi Ummu Ruvmon bo‘lib, uning ismi xususida ixtiloflar bor. Bir rivoyatda Zaynab deyilsa, boshqa bir rivoyatda Da‘d binti Omir ibn Uvaymir ibn Abdushams deyilgan.

Ummu Ruvmonning nasabi xususida ham turli xil qarashlar mavjud. Oisha onamizning: "Ota-onamni faqat dindagi paytidan eslayman" degan so‘zlariga qaraganda, bu muhtarama ayol islomning dastlabki paytlaidayoq iymon keltirgan. Ummu Ruvmon Abu Bakr roziyallohu anhu Payg‘ambarimiz bilan hijrat qilib, Yasribni muborak Madinaga aylantirganlaridan keyin hijrat qilgan. Ibn Sa‘dning rivoyatiga ko‘ra, Ummu Ruvmon hali Payg‘ambarimiz hayotlik paytlarida (hijriy 6-yili) vafot etadi. Shunda Nabi alayhissalom bu ayolning qabri oldiga borib, istig‘for aytadilar. Biroq bu boradagi ma‘lumotlar ikki xildir. Buxoriy "**Kichik va o‘rta tarix**" asarida bu ayolni Usmon xalifaligi davrida vafot etgan kishilar qatorida sanab o‘tadi.

Abu Bakr roziyallohu anhu johiliyat zamonida Qatala degan bir ayol bilan turmush qurgan edi. Bir rivoyatda uni quraysh amiri Abdul Uzzoning qizi deganlar. Bu ayolning musulmon bo‘lgan bo‘lmagani esa aniq emas. Abu Bakr roziyallohu anhu bu ayoldan Abdulloh va Asmo degan ikki farzand ko‘radi. Bu ayoldan keyin Ummu Ruvmonga uylanadi va bu nikohdan Abdurahmon va Oisha dunyoga keladi. Abu Bakr roziyallohu anhu islom davrida yana iki ayolga uylanadi. Asmo binti Umays ismli ayol bilan bo‘lgan nikohdan Muhammad ismli bir o‘g‘il ko‘radi. Habiba binti Xorij degan ayoldan esa Ummu Kulsum degan bir qiz tug‘iladi. Shuni ham aytish kerakki, Ummu Kulsum tug‘ilganida Abu Bakr roziyallohu anhu vafot etgan edi.

Oisha roziyallohu anhonning oilasidagilar islomni dastlabki kunidanoq qabul qilgan edi. Faqat Oisha onamizning tug‘ishgan akasi Abdurahmongina bu baxtdan mosuvo qolgandi. U hatto **Badr** va **Uhud** janglarida mushriklar tomonida turib musulmonlarga qarshi jangda qatnashgan. Otasi unga qarshi o‘rnidan turganida Payg‘ambarimiz: "*Siz bizga keraksiz, Abu Bakr*" deya u zotni to‘xtatganlar. Oradan yillar o‘tib mashhur **Hudaybiya sulhida** Abdurahmon ibn Abu Bakr Allohning marhamati bilan muqaddas dinni qabul etish saodatiga noil bo‘ladi.

Bu o‘rinda shuni ham aytish kerakki, hech bir musulmon oila islom dinining yoyilishida Abu Bakr Siddiq roziyallohu anhu oilasidek fidoyilik ko‘rsatmagan. Bu oila Nabi alayhissalom bilan birga hijrat qilgani uchun ham islom tarixida yorqin iz qoldirdi. Hozirgacha bu sanani musulmonlar islom tarixining muqaddimasi deb hisoblaydilar.

Sahl ibn Sa‘d aytadi: "*Hijriy sana Nabi alayhissalomning payg‘ambar bo‘lishlari yoki vafot etishlari davridan belgilanmaydi, balki Madinaga hijrat qilishlaridan belgilanadi*". Umar ibn Xattob roziyallohu anhu marhamat qiladi: "*Hijrat haq va botilning o‘rtasini ajratadi. Sanani aynan shunday belgilanglar*". Hazrati Abu Bakrning oilasi islom tarixidagi ana shunday ulug‘ hodisaning bevosita ishtirokchisi bo‘lgan.

Hijrat voqeasi xususida Oisha onamiz shunday deydi: "Otam Abu Bakr Madina safariga

tayyorgarlik ko‘ra boshladi. Nabiyl alayhissalom unga: *"Shoshmay turing, albatta menga izn beriladi, deb umid qilaman"* dedilar. Otam u zotga izn berilishi va bu yo‘lda hamroh bo‘lishni intizorlik bilan kutdi. Kelajak mana shu kun uchun ikki tiyasini yem berib boqdi. Bir kuni biz peshin chog‘ida uyda o‘tirgan edik. Payg‘ambar alayhissalom uyimizga nihoyatda bezovta holda keldilar. Ma‘lum bo‘lishicha, ul zotga hijrat uchun izn berilgan ekan. Otam Nabiyl alayhissalomga boqilgan ikki tuyasidan birini tanlab olishlarini taklif etdi. Ammo Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bunga rozi bo‘lmadilar. Ul zot tuyalardan birini o‘zining puliga sotib olishini aytdilar.

Biz shoshilinch ravishda tayyorgarlik ko‘rdik. Ikkovlari uchun yo‘l xaltasiga ozuqa soldik. Onam Asmo o‘z kamarini ikkiga bo‘lib xaltalarning og‘zini bog‘ladi. Shu ish tufayli u **"ikki bog‘ich egasi"** degan laqabga sazovor bo‘lgan. Shundan keyin ular tunda yo‘lga tushdilar va **Savr** tog‘idagi bir g‘orda uch kun yashirib yotishadi. Abdulloh ibn Abu Bakr kechalari xabar olib turadi. Otamning quli Omir ibn Fuhayro qo‘ylarni toqqa haydab borib, g‘orda o‘tirganlarga sut sog‘ib berib turgan".

Shunday qilib, bu oilaning har bir a‘zosi Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning hijratlarida o‘z hissalarini qo‘shdi. Ibn Ishoq keltirgan rivoyatda Asmo aytadiki: "Rasul alayhissalom hijrat qilib chiqqanlarida Abu Bakr ham birga yo‘lga otlandi. Shunda Abu Bakr hamma besh ming yoki olti ming dirham boyligini o‘zi bilan olib jo‘nadi. Buni payqab qolgan bobom Abu Kuhofa roziyallohu anhu oldimizga kirdi. U kishining ko‘zlari ko‘rmasdi. Bobom aytdiki: *"U bor-budini o‘zi bilan olib ketib, sizlarni qiynab qo‘ydi, deb o‘ylayman"*. Men bobomning nima demoqchiligini tushundim-da, mayda toshlarni xaltachaga yig‘ib, otamning puli turadigan tokchaga qo‘ydim. So‘ng bobomning qo‘lidan ushlab: *"Bobojon, bunga qo‘lingizni qo‘ying"*, dedim. U qo‘li bilan xaltani paypaslab: *"Buni sizlarga qoldirgan bo‘lsa, yaxshi qilibdi. Shunisi ham sizlarga yetadi"*, dedi. Allohga qasamki, otam bizga hech narsa qoldirmagan edi. Lekin shu tadbir bilan bobomning ko‘nglini xotirjam qilgan edim".

Oisha roziyallohu anho risolat davrida tug‘ilib voyaga yetdi. U Fotima onamizdan sakkiz yosh kichik bo‘lgan. U esini tanigan paytlarini xotirlab: *"Ota-onamni faqat musulmon bo‘lgani holidan bilaman"*, degan. Zarkoshiyning aytishicha, Payg‘ambar alayhissalom Oisha onamizdan boshqa otasi ham, onasi ham muhojir bo‘lgan ayolga uylanmaganlar. Oisha onamizning afzallik tarafi shundaki, otasi ham, bobosi ham ulug‘ sahobiy bo‘lishgan. Abu Bakr ibn Haysamaning so‘ziga qaraganda, u juda yoshligidan islomni qabul qilgan. Ungacha o‘n sakkiz kishi islomni qabul qilgan edi. Oisha roziyallohu anho hijratdan yetti yil ilgari dunyoga kelgan. Oisha onamizning o‘zidan keltirilgan rivoyatda ta‘kidlanadiki: *"Rasul alayhissalom meni olti yoshga to‘lganimda nikohlab olganlar va men bilan to‘qqiz yoshimda qo‘shilganlar"* (Buxoriy rivoyati). Bundan ko‘rinadiki, Nabiyl alayhissalom u bilan **Badr** g‘azotidan keyin hijriy ikkinchi yili shavvol oyida qovushadilar.

Oisha roziyallohu anhoning bolalik yillarida kishilarni islomga da‘vat qilish juda qiyin kechdi. Musulmonlar turli azob va qiynoqlarga duchor bo‘ldilar. Bu davrda hech bir musulmon bundan chetda qolgan emas. Oisha onamiz din yo‘lida otasi boshidan kechirgan ba‘zi uqubatlarni keyinchalik esalb aytib beradi.

Uning aytishicha, otasi Abu Bakr roziyallohu anhu o‘sha kunlari Makkadan Habashistonga tomon ketishga majbur bo‘ladi. U **Bakrul G‘amod** degan joyga yetganda qabila raisi Ibn Dug‘una degan kishini uchratib qoladi. U Abu Bakrning muddaosini

anglab: *"Sen faqirlarga yordam berasan, yetimlarga silai rahm qilasan, zaiflarni qo'llaysan, mehmonni siylaysan va qiynalganlarga yordam berasan. Shuning uchun men senday odamni tashlab qo'ymayman. Seni o'z himoyamga olaman. Shahringga borib, Rabbingga ibodat qilaver"*, deydi. Ibn Dug'unaning bu iltifoti Abu Bakrni yo'ldan qaytaradi.

Oisha onamiz yoshligida o'yingaroq va shox qiz bo'ladi. To'qqiz yoshida ham birga o'ynaydigan dugonalari va tengdoshlari yoniga borib turadi. Oisha roziyallohu anho aytadiki: *"Arg'imchoq uchib o'ynab o'tirsam, oldimga onam Ummu Ruvmon keldi. Yonimda dugonalarim ham turishardi. Meni oldiga chaqirdi. Bordim. U qo'limdan tutib eshikdan ichkariga sudradi. Men o'zimni orqaga tashladim. O'z holimga qo'ymay xotinlar o'tirgan uyga olib kirdi. Ular meni tabrikladilar"*.

Oisha roziyallohu anho nikohlangandan keyin ham bir necha vaqt tengqurlari bilan o'ynab yuraveradi. Nabiy alayhissalom uning yoshligi va o'yinga bo'lgan qiziqishini e'tibordan chetda qoldirmaganlar. Bu haqda Oisha roziyallohu anho shunday deydi: *"Rasul alayhissalom oldilarida qizlar bilan o'ynab o'tirardim. Tengdoshlarim ham tortinmasdan oldimga to'g'ri kelishardi. U kishi masjidida nayza bilan o'ynayotgan habash qullarni tomosha qilishim uchun ruxsat berdilar"*. Oisha onamiz keyinchalik o'sha qutlug' kunlarni xotirlab yana shunday deydi: *"Qizlar bilan o'ynar edim. Ular ham oldimga tortinmay kelishar edi. Rasul alayhissalom chiqib ketardilar va dugonalarim oldimga kirishardi. O'ynab o'tirganimizni hech kimga aytmas edilar. Bir gal qizlari bilan o'ynab o'tirsam, oldimizga Rasul alayhissalom kirib qoldilar va o'yinchoqni ko'rib: "Nima bu, ey Oisha?", deb so'radilar. "Sulaymonning otlari, qanotlari ham bor", dedim. U kishi kuldilar"*.

Oisha onamizning bolalik va yoshlik davri ana shunday g'aroyib kechadi. Bolaligi Abu Bakr Siddiq xonadonida o'tgan bo'lsa, yoshligi nubuvvat uyida o'tadi.

Har bir ayolning qalbida o'zi uchun aziz bo'lgan xotiralari, sirlari bo'ladi. Oisha onamizning nikohlanishi uning uchun ana shunday unutilmas xotiralardan biridir. Ayol erini qanchalik yaxshi ko'rsa va u bilan baxtli hayot kechirsa, qalbidagi xotiralari ham shunchalik ulug'lik kasb etadi. Oisha roziyallohu anho ham Rasuli Akramni yaxshi ko'rar edi. Axir bu dunyoda Rasul alayhissalomdan yaxshiroq va suyuqliroq kim ham bo'lishi mumkin?

Oisha onamizning nikohlanish va erga tegish davri qalbida bir umrga muhrlanib qoldi. Bu muborak nikoh ilk marta Alloh subhanohu va taolodan vahiy orqali bildirildi. Keyinchalik Rasul alayhissalom Oishaga shunday xabar bergan edilar: *"Seni uch kecha tushimda ko'rdim. Farishtalar harir ro'molga o'ragan holda bir ojizani olib kelishdi va u sening jufting, deydishdi. Ro'molni ochib qarasam, u sen ekansan"*.

Oisha roziyallohu anhodan keltirilgan bir rivoyatda Jabroil alayhissalom Nabiy alayhissalomga yashil ipak ro'molchadagi suratini keltirib: **"Bu sening dunyo va oxiratdagi zavjangdir"**, deydi (Termiziy rivoyati). Nabiy alayhissalomning avvalgi zavjalari Xadicha roziyallohu anho vafot etganidan keyin Alloh taolo bu muborak nikohni muvofiq ko'rdi. Xadicha onamiz hijratdan uch yil burun vafot etgandi. Nabiy alayhissalom ikki yil yoki shunga yaqinroq vaqtdan keyin Oishani olti yoshida nikohlab

oldilar.

Oisha roziyallohu anho rivoyat qiladi: "Xadicha onamiz qazo qilganidan keyin Xavla binti Hakim Nabiy alayhissalom oldilariga kirib: *"Uylanmaysizmi, ey Rasululloh?"*, deydi. U zot: *"Kimga?"*, deb so'raydilar. Xavla binti Hakim aytadiki: *"Bokira qizgami, yoki juvongami?"* U zot yana so'raydilar: *"Bokira qiz kim, juvon kim?"* Xavla binti Hakim: *"Bokira qiz sizga eng sevimli bo'lgan kishining qizi Oishadir. Juvon esa sizga iymon keltirgan va sizning yo'lingizga ergashgan Savda binti Zam'a"*, deydi. Rasuli Akram aytadilar: *"Ikkisini ham so'rab ko'r-chi"*. U xotin darhol onam Ummu Ruvmonning oldiga borib: *"Ey Ruvmon, Alloh sizlarga baraka va xayr ato qilsin"*, deydi. Ummu Ruvmon bundan hayron bo'ladi va xushxabarni eshitganidan so'ng: *"Biroz kutib tur, erim Abu Bakr kelsin"*, deydi. Abu Bakr uyga qaytganida buni bildirishadi. Abu Bakr roziyallohu anhu bu mujdadan biroz taraddudlanib: *"Birodar bo'lsak qizim unga munosib bo'larmikin"*, deydi. Bu gap Rasul alayhissalomga yetkazilganda: *"Men uning birodariman, u ham mening birodarim, qizi menga munosib bo'ladi"*, deydilar".

Oisha roziyallohu anho nubuvvat uyiga darhol ko'chib o'tmadi. Nabiy alayhissalom nikohlab olsalar ham u bilan qovushishga shoshilmadilar. Ehtimol hali uning yosh ekani yoki hijratdan oldin Nabiy alayhissalomning boshiga tushgan musibatlar haddan tashqari kuchaygani buning orqaga surilganiga sabab bo'lgandir. Balki hijrat va undan keyin birin-ketin kelgan ulug' ishlar bu borada biroz sabr qilib turishni taqazo etgandir. Nabiy alayhissalom Madinaga hijrat qilganda Oisha roziyallohu anho Nabiy alayhissalom oilasi bilan Makkada qoldi. Rasuli akram Madinada qo'nim topganlaridan keyin olib kelishga bir kishini jo'natdilar.

Oisha roziyallohu anho hijrat safarini shunday ta'riflaydi: "Nabiy alayhissalom Madinaga hijrat qilganlarida bizni va qizlarini uyda qoldirdilar. Madinaga borganlaridan keyin olib ketish uchun Zayd ibn Horisa bilan Abu Raf'ini yuboradi. U ikkisiga ikki tuya va Abu Bakrdan olgan besh yuz dirhamni beradi. Ikkovi bu pulga yo'l uchun kerakli ulov sotib olishadi. Abu Bakr Abdulloh ibn Urayqitga ikki yoki uch tuya berib, shu ikkisiga qo'shib jo'natadi. Shuningdek, Makkada turgan o'g'li Abdullohga xat yozib, onam Ummu Ruvmonni, meni va opam Asmoni jo'natishni tayinlaydi. Qudayd degan joyga yetib kelishganda Zayd bu pulga uchta tuya sotib oladi. Shundan so'ng Makkaga yo'l oladilar.

Makkadan jo'nash hijrat uchun chiqqan Talxani ham qo'shib oldilar. Hammamiz birga yo'lga tushdik. Zayd va Abu Rof'i Fotima, Ummu Kulsum, Savda, Ummu Ayman va Usoma bilan birga chiqdi. Shahardan uzoqlashganimizda bir yalang joyda men mingdan tuya hurkib qochdi. Kimningdir jilovni tashla degani qulog'imga chalindi. Darhol jilovni qo'yib yubordim. Shunda tuyaning tagida birov turgandek bir joyda aylanib qoldi. Oldinda onam borardi. U meni *"Ey qazimo, ey kelino"*, deb chaqirgani hamon esimdan chiqqan emas. Shu tarzda Madinada yangi qurilgan masjid oldiga kelib tushdik".

Hijratning ikkinchi yili Ramazon oyining 17 - kunida **Badr** jangi bo'lib o'tadi. Bu jangda quraysh mushriklari sharmandalarcha yengildi. Ulardan ayrimlari qatl qilindi, boshqalari esa asir olindi. Badr islom tarixida eng ulug' sanalardan biri bo'lib qoldi. Nabiy alayhissalom bu g'alabadan behad quvondilar. Bu xursandlik va quvonchli voqea musulmonlarning ko'nglini ko'tardi. Badr kuni o'zidan keyin xursandlik va sururli kunlarni birin-ketin ergashtirib kelaverdi. Nabiy alayhissalom o'sha kunlarda eng sevimli zavjasi Oisha roziyallohu anho bilan qovushishni munosib deb topdilar. Shunday qilib Nabiy

alayhissalomning uylanishlari va Oisha onamizning nubuvvat uyiga ko‘chib o‘tishi o‘sha yilning shavvol oyi nihoyatda barakali oy bo‘lganidan darak beradi.

Shuning uchun Oisha roziyallohu anho keyinchalik ham shavvol oyini yaxshi ko‘rardi. Chunki shu oy bilan bog‘liq eng jo‘shqin va eng aziz xotiralari qalbida o‘rnashib qolgan edi. Ul muhtarama aytadi: *«Rasul alayhissalom meni shavvol oyida nikohlab oldilar va shavvol oyida qovushdilar. Rasul alayhissalom ayollaridan qaysi biri bu oyda mendan ko‘ra ko‘proq, baxt hislarini tuygan ekan»*.

Madinai munavvarada o‘sha paytlari vabo tarqalgan edi. Muhojirlarga shahar iqlimi o‘z ta‘sirini o‘tkazdi. Ayrim muhojirlar kasallikka chalindi. Shu bois Nabiy alayhissalom duo qilganlarida shunday derdilar: *«Ey Parvardigor, bizga Madinani Makkani mahbub etganingdek va undan ham ko‘proq mahbub ayla. Bizni sog‘-salomat qil, bizga baraka ato et, bizdan bu kasallikni Juhfaga ko‘chir»*. Alloh marhamati bilan iqlim o‘zgarib, shahardan vabo ketdi. Madina eng yaxshi shaharlardan biriga aylandi. Oisha onamiz Madinaga kelganida shahar iqlimiga birdan ko‘nika olmadi. Bir oycha kasal bo‘lib yotdi. Ammo davomli muolaja kasalni engdi. Oisha roziyallohu anho sog‘aygach, onasi uni to‘yga tayyorlay boshladi. Bu xususda o‘zi shunday deydi: *«Onam bir muncha to‘lishib olishim uchun muolajani uzmadi. Rasul alayhissalom bilan to‘yim bo‘lishini juda xohlardi»*.

To‘y kunini Oisha onamiz bir umr eslab yuradi. O‘sha kunlar umrining eng baxtli va eng quvonchli damlari edi. Ba‘zan qadrdon va mo‘‘jaz hujrasi oldida u kunlarni yodga olardi.

Oisha roziyallohu anho kuyov bergan ziyofatni ta‘riflab shunday degan: *«Allohga qasamki, to‘yim kuni biror jonliq so‘yilmadi. Sa‘d ibn Uboda Rasul alayhissalomga bergan bir tovoq bo‘lardi. O‘sha paytlari xotinlar bu tovoqdan galma-gal foydalanar edilar. Nabiy alayhissalom mehmonlarga shu tovoqda taom va sut keltirdilar»*.

Asmo binti Yazid degan ansoriy ayol muborak kun haqida shunday hikoya qiladi: «Oishani to‘y kuni yasantirdik. Nabiy alayhissalom bizga sut berdilar. Biz: *«Ichkimiz kelmayapti»*, dedik. Nabiy alayhissalom: *«Ochlik va yolg‘onni birga qilmanglar»*, dedilar. Boshqa bir rivoyatda: *«Oishani Rasul alayhissalomga men yasantirganman»*, degan so‘z qo‘shilgan. «Shundan so‘ng kuyovni kelin yuzini ochishga chaqirdim. Rasul alayhissalom uning yoniga kelib o‘tirdilar. Uyalib o‘tirgan kelinga bir kosa sut tutdilar. Oisha boshini egib jim turardi. Men unga qarab Nabiy alayhissalomning qo‘llaridan (sutni) ol, dedim. Oisha uni olib ozgina ichdi. So‘ng Nabiy alayhissalom unga qarab: *«Mendan uyalma»*, dedilar.

Islom dinida ayol uchun mahr berish shar‘iy haq hisoblanadi. Alloh taolo mahr berishni farz qilib, bu haqda **Baqaraning 40ida** shunday marhamat qilgan: **«Xotinlaringizga mahrlarini hadya kabi (ya‘ni chin ko‘ngildan, mamnunlik bilan) beringiz!»**.

Nabiy alayhissalom Oisha onamizga besh yuz dirham mahr berdilar. Abu Salama ibn Abdurahmon Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bergan mahr qancha edi, deb so‘raganida Oisha roziyallohu anho buni aniq aytib bergan.

Nabiy alayhissalom Oisha onamiz bilan masjidga yonma-yon qurilgan hujrada yashadilar. Bu Rasuli Akram Madinai munavvaraga kelganlarida o‘zlari uchun qurdirgan

hujralaridan biri edi. O‘sha zamonlarda masjidi Nabaviyaga kirgan kishi uning sharqiy tomonida xurmo shoxlari va jun matolar bilan yopilgan to‘qqizta hujrani ko‘radi. Ularning eshiklari masjidga qarab ochilar edi.

Hasan roziyallohu anhu aytadiki: *«Usmon xalifaligi davrida Nabiy alayhissalom zavjalari yashagan hujralarga kirsam, qo‘lim shiftlariga tegar edi»*.

Valid ibn Abdumalik zamonida ushbu hujralar masjidga qo‘shib yuborilgan. Sayd ibn Musayyib aytadiki; *«Agar bu hujralar shu hoida buzmasdan qoldirilganida edi, dunyoning xazina kalitlari qo‘llarida bo‘la turib, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam rozi bo‘lgan narsalarni odamlar o‘z ko‘zlari bilan ko‘rar edilar»*.

Imron ibn Abu Anas muborak hujralarni tavsiflab: *«Ularning to‘rttasi xom g‘ishtdan bo‘lib, xurmo shoxlari bilan yopilgan edi. Qolganlari guvala loydan qurilgandi. Eshiklari ustiga jun mato yopib qo‘yilgan edi»*, deganlar.

Keyinchalik Oisha onamiz yashagan xujradan boshqa hujralar masjidni kengaytirishda unga qo‘shib yuborildi. Nabiy alayhissalom va uning ikki birodari dafn etilgani uchun birgina hujra qoldi. Hozirgacha bu hujraning zangori gumbaz soyalaridan mo‘minlar ruhi va mushtiq kishilar qalblariga xursandlik va xotirjamlik inib turadi. Odamlar namoz o‘qish uchun payg‘ambarimiz masjidiga kiradilar. Undan Nabiy alayhissalom dafn qilingan muborak hujra tomon o‘tadilar.

Payg‘ambarimizga bir qancha vaqt vahiy tushib turgani bois bu hujra **«Vahiy tushgan joy»** degan tavsif bilan ham mashhurdir. Uning eshigi masjidga qarab ochiladi. Oisha roziyallohu anho hujradalik payti Nabiy alayhissalom e‘tikof o‘tirganda muborak boshini yuvish uchun masjid darchasidan tashqariga chiqarib turganlar va Oisha roziyallohu anho uni yuvib qo‘ygan.

Oisha onamiz hujrasidagi bisotlarini shunday ta‘riflaydi: *«Rasul alayhissalom teridan tikilib, ichiga po‘stloq tiqilgan tushakda yotardilar. Oldingi paytlari bitta shu to‘shakdan boshqa narsamiz bo‘lmagan»*. Shunda Oisha onamizga savol bergan ekanlar: *«Rasul alayhissalom siz hayz ko‘rgan kunlarda ham birga yotarmidi?»* Oisha onamiz aytadiki: *«Ha, birga yotardilar. O‘shanda bizda bittagina to‘shak bor edi. Alloh boshqa to‘shakka muyassar etgandan keyin Rasul alayhissalomdan bunday paytlarda alohida yotadigan bo‘ldim»*. Bu ta‘rifdan so‘ng Oisha roziyallohu anho hujra ichidagi bolishlar ta‘rifiga o‘tadi. Buni shunday eslaydi: *«Mening rasm solingan bir ko‘ylagim bo‘lardi. Gohida uni hujradagi tokchaga qo‘yib qo‘yardim. Nabiy alayhissalom shu tokcha ro‘parasida namoz o‘qir edilar. Shunda menga: «Ey Oisha, mening oldimdan bu narsani olgin», dedilar. Shundan keyin men uni olib yostiqliq qilib qo‘ydim»*. Demak, Oisha onamiz har doim xonani tartib berish va bezatish ishlariga qiziqish bilan qaragan. Buni hadis kitoblarida rivoyat qilingan hadislar orqali ham bilib olish mumkin. Chunki payg‘ambarimizning uydagi hayotlari qay tarzda o‘tganiga ko‘proq ayol kishi guvoh bo‘ladi.

Boshqa bir rivoyatda Oisha onamiz aytadi: *«Biznikida qush surati solingan bir parda bo‘lardi. Uyga kirgan kishi darhol unga ko‘z tashlardi. Bir kuni Rasul alayhissalom menga: «Buni ko‘zdan chetga ol. Uyga kirganimda unga ko‘zim tushib dunyoni eslayman», deb tanbeh berdilar»*. Bir rivoyatda: *«Bu rasmning egalari azoblanadilar. Ulardan bu yaratgan narsalarga jon ato etinglar, deb talab qilinadi»*. *«Albatta rasm bor*

uyga farishtalar kirmaydi. Alloh bizga tosh bilan loyga kiyim kiygizishni buyurmagan», deyilgan.

Endigina kelin bo‘lib tushgan Oishaning hujrasida hattoki kechalari yoqib qo‘yiladigan chirog‘i ham bo‘lmagan. Bu haqda Oisha onamizdan rivoyat qilingan quyidagi hadis xabar beradi: *«Rasul alayhissalom yonlarida yotardim. Oyog‘im u kishining qibla tomoniga tushib qolardi. Namoz paytida sajda qilsalar, oyog‘imni surib qo‘yardilar. Shunda oyog‘imni o‘zimga tortib olardim. Sajdadan keyin turganlarida oyog‘imni yana cho‘zardim. O‘sha paytlari uyni yoritib turadigan chiroq ham yo‘q edi»*. Keyinchalik nima uchun chiroq bo‘lmagan, deb so‘ragan kishilarga Oisha onamiz: *«Bizda chiroqqa yog‘ bo‘lganida uni yegan bo‘lardik»*, deya javob bergan.

Mana shunday hujrada Oisha roziyallohu anho ellik yilga yaqin umr kechiradi Bugungi kunda bu muborak hujrada Nabiy alayhissalom, Abu Bakr va Umar roziyallohu anhular yotibdilar.

Oisha onamiz bu muborak hujrada payg‘ambar alayhissalom davrida qanday yashaganliklari haqida opasining ug‘li Urvaga shunday hikoya qiladi: *«Oydan-oyga qarab turardik. Rasul alayhissalom uylarida ko‘pincha qozon osilmasdi. Yemagimiz xurmo va suv bo‘lardik. Rasulullohning ansoriy qo‘shnilari ba‘zan bizga sut keltirib berishardi. Biz shuni ichardik»*. Boshqa bir rivoyatda Oisha onamiz aytadiki: *«Muhammad alayhissalom oilasi u kishi xayotlik vaqtida uch kundan oshiq qora bug‘doy nonini yemagan»*.

Nabiy alayhissalom vafot etgan paytda Oisha roziyallohu anhoning aytishicha, hujradagi tokchada bir och qoringa kifoya qiladigan arpa unidan boshqa narsa qolmagan ekan.

Anas roziyallohu anhu aytadi: *«Nabiy alayhissalomga arpa non bilan achimtir yog‘ni olib bordim. U kishi bir yahudiyga sovutlarini yigirma so‘ ozuqa evaziga garovga qoldirgan ekanlar. Bir kuni u kishining shunday deganlarini eshitib qoldim: «Muhammad oilasida na bir so‘ xurmo, na bir so‘ bug‘doy qolmabdi»*.

O‘sha paytda Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning zavjalari to‘qqiz nafar edi. Bir gal xotinlari Rasulullohdan nafaqani biroz ko‘paytirishni so‘radilar. Payg‘ambarimiz buni eshitib og‘rindilar va ulardan o‘zlarini chetga oldilar. Shunda Alloh payg‘ambariga xotinlari ikki ishdan birini tanlashlarini buyurdi: biri ajralib boshqaga tegish, ikkinchisi, sabr qilib yashash. Alloh azza va jalla marhamat qildi: **«Ey payg‘ambar, juftlaringizga ayting: «Agar sizlar hayoti dunyoni va uning zebu ziynatlarin istaydigan bo‘lsangizlar u holda kelinglar, men sizlarni (o‘sha narsalardan) bahramand qilay va chiroyli kuzatish bilan kuzatay. Agar Allohni, Uning payg‘ambarini va oxirat diyorini istaydigan bo‘lsangizlar, u holda shak-shubhasiz Alloh sizlarning orangizdagi chiroyli amal qilguvchilar uchun ulug‘ mukofot - jannatni tayyorlab qo‘ygandir» (Ahzob, 28-29).**

Oisha onamiz shunda: *«Men Allohni, uning Rasulini va oxirat diyorini istayman»*, - dedi. So‘ng u zotning boshqa ayollari ham shu so‘zni aytdilar. Rasul alayhissalom bilan birga kechirgan hayoti qanchalik mashaqqatli o‘tgan bulsada, Oisha roziyallohu anho o‘sha kunlarni armon bilan eslar, u xayotni qumsab yig‘lardik. Buni shunday degan: *«Nabiy alayhissalom vafot etganlaridan keyin yegan ovqatim tatimay qo‘ydi. Mendan boshqa*

ayollari ham xuddi menga o'xshab sarvari olamdan keyin xuzur bilan ovqat yeyolmadilar».

IKKINCHI FASL

Islom dini johiliyat davrida ayollarga joriy qilingan zulm va tahqirning barcha turlariga chek qo'ydi va ularni juda yuksak insoniy martabaga ko'tardi. Payg'ambar alayhissalom ayollarni hurmat-ehtiromla qilishga jiddiy e'tibor berganlar.

Nabiy alayhissalom: *«Kimki ikki yo uch qizni, uch opa-singilni boqib tarbiyalasa, men u bilan mana shunday birgaman»*, dedilar va ko'rsatgich va o'rta barmog'iga ishora qildilar. Rasuli Akram marhamat qiladilar: *«Sizlarning yaxshilaringiz ahliga yaxshirog'ingizdir. Men ahlimga sizlardan ko'ra yaxshiroqman»* Boshqa bir hadisda: *«Mo'minlar ichida iymoni komilrog'i xulqi yaxshirog'idir va ahliga yumshoqrog'idir»*, deyidilar. Bir kishi jihodga borishga ruxsat so'rab kelganida: *«Onang bormi?»*, deb so'radilar. U: *«Ha»*, dedi. Shunda unga: *«Jannat uning poyida. Shuni lozim tut»*, dedilar.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam muhtarama onalarimizga Alloh buyurganidek muomalada bo'lganlar. Oisha onamiz shunday rivoyat qiladi: *«Iyd bayrami kuni habashlar masjidida nayza-qalqon bilan o'ynayotganiga qiziqib qoldim. Nabiy alayhissalom menga qarab: «Ko'rishni xohlaysanmi?»*, dedilar. Men tasdiqladim. Shunda u kishi meni elkalari osha devordan tomosha qildirdilar. Shunda yuzim yuzlariga tegib turardi. Men zerika boshlaganimda: *«Kifoya qiladimi?»*, dedilar».

Nabiy alayhissalom ayollari bilan hazillashib, birga kulishganlari ham u kishining ahliga xushmuomala bo'lganini ko'rsatadi.

Oisha roziyallohu anho boshqa bir hadisda rivoyat qiladi: *«Nabiy alayhissalom huzurlariga harir (sut bilan qo'shib pishirilgan taom) pishirib keltirdim. U zot Savda bilan mening o'rtamda o'tirgan edilar. Savdaga qarab: «Buni yegin»*, dedim. U bosh tortdi. Unga tag'in: *«Bundan yeysan yoki uni yuzingga surkayman»*, dedim. U yana unamadi. Shunda qo'limni taomga tiqib, uning yuziga tegizdim. Nabiy alayhissalom bu qilg'imdan kulib yubordilar va unga qarab: *«Sen ham uning yuzini bo'yab qo'y»*, dedilar. U ham mening qilg'imni takrorladi. Nabiy alayhissalom kulayotganlarida Umar: *«**Ey Abdulloh, ey Abdulloh**»*, deb kelib qoldi. U kishi Umarni uyga kiradi, deb o'yladilar va ikkimizga: *«Darhol turib yuzlaringni yuvib olinglar»*, dedilar».

Payg'ambarimiz har doim uy ishlarida ayollariga qarashardilar. Asvad ibn Yazid: *«Nabiy alayhissalom uyida nima bilan mashg'ul bo'lardilar?»*, deb Oisha onamizdan so'rganida: *«U kishi uy ishlarida bizga yordam berardilar. Qachon azonni eshitsalar, namozga chiqardilar»*, deb javob beradi.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam hamma qatori kechqurunlari ayollarining so'zlariga quloq solib, gurunglashib o'tirardilar. Shunday zavqli suhbatlarga oid hadislar bor. Bir kuni Nabiy alayhissalom Oisha onamizga Ummu Zar' bilan eri o'rtasida bo'lib o'tgan bir voqeani gapirib beradi va so'zining yakunida: *«Men senga Abu Zar' Ummu Zar'ga qanday bo'lsa, shundayman. Faqat u taloq qilgan bo'lsa, men seni taloq qilmayman»*, deyidilar.

Darhaqiqat, u zot ayollariga hech qachon qo‘pol yoki qattiqqo‘l bo‘lmaganlar. Balki har doim rahmli va mehribon bo‘lganlar. Bu haqda Oisha shunday hikoya qiladi: «*Rasululloh na xotin, na xizmatkor va na biron narsani qo‘l ko‘tarib urmaganlar. Agar ayollari hafa bulishsa, ularni rozi qilardilar*».

Imom Zahabiy «**Nubalo**» degan asarida Nu‘mon ibn Bashirdan kelgan rivoyatda shunday deyiladi: «Agar Oisha ovozini baland ko‘tarsa, Nabiy alayhissalomga Abu Bakr roziyallohu anhu urishga izn bergan edi. Bir kuni Abu Bakr roziyallohu anhu Oisha onamizning payg‘ambar alayhissalomga ovozini ko‘targanini eshitib qoldi. Shunda ul zotning jahli chiqib: «*Sen Rasul alayhissalomga ovozingni baland qilayapsanmi?*», dedi. Payg‘ambarimiz shunda ota va qiz orasiga tushib murosaga chaqirdilar. So‘ngra Rasululloh sollallohu alayhi vasallam Oisha onamizning ko‘nglini ko‘tardilar. Abu Bakr roziyallohu anhu boshqa paytlari Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bilan qizining kulishib turganlarini ko‘rib qolsa: «*Aytishib qolganda meni sherik qilgandek, bunday paytlarda ham meni sherik qilinglar*», derdilar».

Payg‘ambarimiz barcha ayollariga bir xil muomalada bo‘lganlar. Hattoki safar oldidan ular o‘rtasida q‘ur‘a tashlanardi. Qur‘a qaysi biriga tushsa, o‘sha onamiz Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bilan birga ketardi. Payg‘ambarimiz duo qilardilarki: «*Ey Parvardigor, bu mening mulkimdagi taqsimim. Menga mulk qilib bergan narsada meni malomat qilmagin*». Umar ibn Xattob ayoli bilan orasida bo‘lib o‘tgan bir voqeani shunday so‘zlaydi: «Allohga qasamki, Alloh ayollar xususida oyatlarni nozil qilmaguncha johiliyat davrida ularni nazarga ilmasdik. Bir kuni xotinim menga bir ishda aql o‘rgatdi. Men: «*Sening nima ishing bor, ko‘zimdan daf bo‘l*», dedim. Xotinim aytdiki: «*Ajabo, ey ibn Xattob, siz maslahat qilishni xohlamaysizmi? Qizingiz (Hafsa) Rasul alayhissalomga gap qaytarar ekan*». Umar deydi: «Darhol ridomni kiyib, qizim Hafsaning oldiga bordim. Unga senga ilgari Rasul alayhissalomga gap qaytarib ozor bermagin demaganmidim, dedim». Hafsa onamiz Nabiy alayhissalomga gap qaytarishlarini aytdi. Men: «*Allohnig jazosi va Rasulining g‘azabidan ogohlantirganimni bilasan-ku*», dedim. Lekin bundan ham ko‘nglim taskin topmadi. Shu zahoti Ummu Salamaning oldiga o‘tdim va undan ham shuni so‘radim. U ham menga xuddi qizim Hafsaning javobidek javob qildi.

Shuningdek, u menga bilmagan ba‘zi narsalarni ham aytib hovurimdan tushirib qo‘ydi. Uning oldidan hech narsa demasdan chiqib ketdim». Shu tariqa Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning ayollariga bo‘lgan munosabatlari boshqa oilalar uchun ham ibratdir. O‘sha paytlarda biror erkak muomala-munosabatda ayoliga adolat qilmasa, xotin unga Nabiy alayhissalom muomalasini misol keltirar va shu bilan muammo hal bo‘lar edi.

Ammo shu o‘rinda aytish kerakki, garchi Rasululloh sollallohu alayhi vasallam ayollariga bir xil muomala qilsalar-da, ammo ularga bir xil mehr-muhabbat ko‘rsatishga qodir bo‘lmasdilar. Albatta bu hol ko‘ngil bilan bog‘liq bo‘lib, inson unga o‘z hukmini o‘tkaza olmaydi. Quyida keltirilgan oyati karimadan maqsad ham ana shu: «**...Har qancha urinsalaringiz ham xotinlaringiz o‘rtasida adolat qilishga qodir bo‘lmaysizlar**» (*Niso, 129*) .

Oisha onamiz Nabiy alayhissalom qalblarida boshqa ayollariga qaraganda o‘zgacha bir mehr-muhabbat qozondi. Shuning uchun bo‘lsa kerakki, boshqa onalarimiz bunga rashk va havas bilan qaraganlar. Sahobalar ham Oisha onamiz tutgan maqomni juda yaxshi bilar va shunga munosib tarzda ul muhtaramaga izzat-ikrom ko‘rsatar edilar.

Termiziyning «**Sunan**»ida aytilishicha, bir kuni bir kishi Omir ibn Yosirning oldida Oisha onamiz sha‘niga noloyiq so‘z aytib yuboradi. Shunda Omir ibn Yosir: «*Ko‘zimga ko‘rinma! Rasulullohning habibasiga ozor berayapsanmi?*», deb uni qattiq koyidi.

Anas ibn Molik roziyallohu anhu: «*Islomda eng avvalgi sevgi Nabi alayhissalomning Oisha roziyallohu anhoga bo‘lgan sevgisidir*», degan. Shu bois odamlar Nabi alayhissalomga hadya keltirmoqchi bo‘lsalar, Oisha roziyallohu anhoning xuzurida bo‘ladigan kunni kutib turardilar. Bu holga boshqa onalarimiz rashk qilar edi. Bu haqda onamiz aytadilar: «*Odamlar hadyalarini mening navbatimda olib kelishga harakat qilar edilar. Bir kuni kundoshlarim Ummu Salamanikida yig‘ilib, gapni bir joyga qo‘yishadi. Ular: «Ey Ummu Salama, odamlar hadyalarini Oishaning kuniga to‘g‘irilaydilar. Albatta, biz ham Oisha xohlagan xayrni xohaymiz. Rasulullohga ayting, odamlar hadyalarini boshqa kunlari ham olib kelishini buyursinlar*», deydilar. Bu gapni Ummu Salama Nabi alayhissalomga yetkazadi. Rasul alayhissalom undan bu gapni eshitib, o‘girilib oldilar. Boshqa bir kun bu gap yana eslatildi. Rasuli Akram yana yuzini o‘girib oldilar. Uchinchi kuni tag‘in bu gapni esga soladi. Shunda Rasul alayhissalom: «*Ey Ummu Salama, Oisha xususida gapirib menga ozor berma. Allohga qasamki, undan boshqa ayollarim to‘shagida bo‘lganimda menga vahiy tushmagan*», - dedilar.

Ko‘pincha Oisha onamiz Rasuli Akramdan: «*Meni qanchalik yaxshi ko‘rasiz?*» — deb so‘rar edi. U kishi: «*Arqon tugunidek*» deb javob berardilar. «*Ey Rasululloh, siz aytgan tugun qanaqa bo‘ladi?*» - derdi Oisha roziyallohu anho. «*Tugundek tugun*», - derdilar tabassum bilan.

Payg‘ambarimiz sollallohu alayhi vasallam qizlari Fotima roziyallohu anhodan so‘rardilar: «*Ey qizim, men nimani yaxshi ko‘rsam sen ham uni yaxshi ko‘rasanmi?*» U tasdiqlar edi. Oisha roziyallohu anhoga ishora qilib: «*Buni sen ham yaxshi ko‘rgin*», der edilar. Amr ibn Os Rasuli Akramdan: «*Sizga eng suyuqli odam kim?*», deb so‘raganida u kishi «*Oisha*», deb javob bergan ekanlar. Shunda Amr ibn Os: «*Erkaklardan-chi?*», deb so‘radi. Bunga: «*Uning otasi*», dedilar.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning boshqa ayollari, garchi rashk qilsalar ham Oisha onamizning yuksak qadr-qiyamatini tan olishardi. Shuning uchun Ummu Salama onamiz Oishaning vafot etganini eshitganda: «*Allohga qasam-ki, otasidan keyin Rasulullohga eng sevimli kishi shu ayol bo‘lgan edi*», degan. Ummul mo‘minin Savda binti Zam‘a roziyallohu anho keksayib qolganida Rasul alayhissalom bilan bo‘ladigan kunini Oishaga hadya qildi. Rasululloh ba‘zan ayollaridan xafa bo‘lib qolsalar, Oishani o‘rtaga qo‘yib roziligini olishardi.

Ibn Moja roziyallohu anhu Oisha onamizdan keltirgan bir rivoyatda aytilishicha, bir kuni Rasululloh sollallohu alayhi vasallam Sofiya binti Huyaydan xafa bo‘lib qoladilar. Shunda Sofiya onamiz: «*Ey Oisha, senga kunimni hadya qilsam, Rasulullohni rozi qilasanmi?*», - deb so‘raydi. Oisha onamiz rozi bo‘ladi va uning yopinchig‘ini olib, Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning yonlariga borib o‘tiradi. Shunda Nabi alayhissalom: «*Ey Oisha, mendan nari tur. Bugun sening kuning emas*», - deydilar. Oisha onamiz aytadilarki: «*Bu Allohning fazli, uni xohlagan kishiga beradi*». So‘ng u payg‘ambarimizga nima maqsadda kelganini aytadi. Rasuli Akram Sofiya onamizdan rozi bo‘ladilar.

Oisha onamizning yuksak maqomini tobe‘inlarning katta ulamolari ham o‘z zamonida

e’tirof etishgan. Shulardan biri Masruq Oisha onamizdan keltirmoqchi bo‘lgan xadislarni: «*Bu hadisni menga Siddiq qizi siddiqqa ayol, Alloh habibining habibasi, pokligi osmondan xabar qilingan muhtarama zot aytib bergan*», deya hurmat bilan so‘z boshlar edi. Oisha roziyallohu anho Rasuli Akram qalblarini vafotlariga qadar o‘ziga maftun qilgan birdan-bir ayol bo‘ldi. Rasuli Akramning tobi qochib qolsa, Oisha roziyallohu anhoning uyida yotib turishlari uchun xotinlaridan qanday izn so‘raganlari xususida ham sahih hadislar bor. Bu xabarlar ham ul muhtaramaning payg‘ambarimiz nazdidagi hurmatlaridan darak beradi.

Alloh taolo Oisha onamizga juda ko‘p fazilat va xislatlarni ato etdi. Quyida Oisha roziyallohu anhoning ana shunday fazilatlarini xususida misollar keltiraman:

1. U johiliyat va islom davrida Nabiy alayhissalomga eng qadrdon va aziz do‘stining qizi bo‘lgan. Nabiy alayhissalom unga: «**Ey Siddiq qizi**», «**Ey Abu Bakr qizi**», deya iltifot ko‘rsatganlar. Ba‘zi hadislarida Abu Bakrning qizi bo‘lgani uchun uni yaxshi ko‘rganlari aytilgan.

2. Ko‘pincha Rasulullohga vahiy shu ayol huzurida bo‘lgan paytlarida tushgan. Nabiy alayhissalom: «*Allohga qasamki, Oishadan boshqa ayolim to‘shagida menga vahiy tushmagan*», deganlar. Jabroil alayhissalom salam yo‘llaganda Nabiy alayhissalom uni Oishaga yetkazadilar. Shunda Oisha ham: «*Unga Allohning salomi, rahmati va barakoti bo‘lsin, siz men ko‘rmagan narsani ko‘rib turasiz*», - deydi. Oisha roziyallohu anho Jabroil alayhissalomni **Handak** g‘azotidan keyin qurayza yahudiylariga qarshi g‘azotga chiqish amrini olib tushganda ko‘rdi. Bu muhtarama zotning munofiqlar tarqatgan aybdan mutlaqo pokligini **Qur‘oni Karim** oyatlari tasdiqlagan. Safar paytida Oisha onamizning marjon shodasi tushib qoladi va axtarib qolingani tufayli tayammum oyati nozil bo‘ladi. Chunki bu voqea suv bo‘lmagan joyda bo‘lib o‘tadi va shu tufayli ko‘zlangan manzilga yetib borisholmaydi. Alloh taolo tayammum oyatini nozil qilgach, tahorat olish imkoni bo‘lmaganidan u joyda bo‘lganlar tayammum bilan namoz o‘qishadi. Usayd ibn Huzayr: «*Ey Abu Bakr oilasi, bu ayol sizlarning barakotlaringiz boshidir*», degan.

3. Nabiy alayhissalom Oisha onamizdan boshqa bokira qizga uylanmaganlar va ayollarining yosh jihatidan eng kichigi bo‘lgan. Bu bilan Oisha onamizning o‘zi ham faxrlanib yurardi. Bir kuni Nabiy alayhissalomdan: «*Agar siz bir vodiyya tushsangiz va u yerda o‘tlari yeyilgan bir o‘tloq va o‘tlari yeyilmagan bir o‘tloq bo‘lsa, qaysi birida tuyangizni o‘tlatar edingiz?*», deb so‘radi. Bunga Nabiy alayhissalom: «*O‘tlari yeyilmagan o‘tloqda*», deb javob berdilar. Bu bilan u Nabiy alayhissalom o‘zidan boshqa bokira qizga uylanmaganlarini nazarda tutgan edi.

4. Oisha roziyallohu anhoning yuksak zehni, go‘zal odobi, fasohati, bilimi va ravon nutqi fazilatiga fazilat qo‘shardi. U Nabiy alayhissalom bilan gaplashganda odobi va bayon uslubi bilan boshqalardan ajralib turardi. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam Oisha onamizga «*Mendan qachon rozi bo‘lgan yoki bo‘lmaganingni bilaman*», der ekanlar. Oisha onamiz: «*Buni qaerdan bilasiz?*» desa, ul zot aytar ekanlarki: «*Agar mendan rozi bo‘lsang, Muhammad Robbisiga qasamki, deb aytasan. Mabodo xafa bo‘lsang, Ibrohim Robbisiga qasamki, deysan*». Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning bu javobini eshitib, Oisha onamiz tan oladi: «*Allohga qasamki, siz rost aytdingiz, agar ranjisam faqat ismingizni tark qilaman*».

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam aytar edilar: «*Dunyo - mato, bu matoning eng yaxshisi soliha xotindir. U erining ko‘zini quvontiradi, bir ishga buyursa itoat qiladi, erining or-nomusi va molini saqlaydi*». Oisha onamiz ana shunday ayol edi.

5. Oisha roziyallohu anho payg‘ambarimizga yaxshi ko‘rinish uchun ba‘zan ziynatlanib olar ekan. Ammo har qanday holatda ham chegaradan chiqmagan. Me‘yordan chiqsa, tanbeh eshitgan. Bir kuni onamiz qo‘llariga katta kumush uzuk taqib oladi-da, Rasululloh sollallohu alayhi vasallamga ko‘rinish beradi. Shunda ul zot: «*Nima bu, ey Oisha?*», deb so‘raydi. «*Buni sizga chiroyli ko‘rinish uchun taqib oldim*», deydi onamiz. Rasululloh: «*Zakotini berganmisan?*», deb so‘radilar. Onamiz yo‘q, dedi. Payg‘ambarimiz aytdilarki: «*Mana shu do‘zaxga kirishingga kifoya*».

Oisha roziyallohu anho Madina ayollari orasida ziynatni yoqtirishi hamda o‘ziga xos nozik didi bilan ham mashhur edi. Bir xotin Oisha onamizdan: «*Yuzimdagi tuklarni yulib tashlab, erimga chiroyli ko‘rinsam bo‘ladimi?*», deb so‘radi. Bunga u: «*O‘zingga ozor berma, ziyorat uchun yasangandek ering uchun yasangin. Senga bir ishni buyursa, unga itoat qil. Senga qarshi qasam ichsa, uni pokla. U yoqtirmagan kishini uyingga qo‘ymagin*», - deya nasihat qildi. Ba‘zan qizlar uning oldiga to‘y kunlari kiyimlarini berib turishini so‘rab kelishardi. Bir joriya ko‘ylagini kiyishdan bosh tortganida, onamizning o‘zlari aytadiki: «*Rasululloh alayhissalom zamonlarida mening bitta ko‘ylagim bo‘lar edi. Madinada qaysi kelin to‘yga yasanishni xohlasa, uni qarzga so‘rab odam yuborardi*».

Oisha roziyallohu anho bilan Nabiy alayhissalom orasidagi sof munosabatga «**ifk**» voqeasidan boshqa biror narsa soya tashlay olmagan. Bu hodisa garchi Oisha onamiz uchun og‘ir sinov bo‘lgan bo‘lsa-da, aslida unda Allohning hikmati yashiringan edi. Chunki mana shu voqea munosabati bilan mo‘minlar uchun to‘qiyomatgacha dasturilamal bo‘ladigan oyati karimalar nozil bo‘ldi. Shu voqea munosabati bilan Oisha roziyallohu anhoning manoqibiga yangi manoqib qo‘shildi. Uning manoqibi va fazilatlarini shodasida yangi manoqib paydo bo‘lib, qiyomat kuniga qadar mo‘minlar namoz va mehroblarida tilovat etadigan muqaddas oyatlar nozil bo‘ldi. O‘shanda Oisha onamiz ustida aylangan bu qora bulutlar Rasul alayhissalomga ozor berishga qulay fursatni poylab yurgan munofiqlar tomonidan zo‘r quvonch bilan kutib olindi. Lekin Nabiy alayhissalomni har tarafdin muhofaza qilgan ilohiy inoyat bunday ichi qora g‘alamislar tadbirini ham kuzatib turardi. Oqibat shu bo‘ldiki, mehribon Allohning adlu inoyati bu munofiqlarni qiyomat kunigacha sharmandalik va uyat botqorig‘a botirib qo‘ydi.

Oisha roziyallohu anho boshidan o‘tkazgan bu baloni shunday so‘zlaydi: «*Rasul alayhissalom biron safarga chiqish oldidan xotinlari o‘rtasida qur‘a tashlar edilar. Qur‘a qaysi birining chekiga tushsa, o‘shani o‘zlari bilan olib ketardilar. Bir g‘azot oldidan (Bani Mustaliq) o‘rtamizda shunday qur‘a tashlandi. Qur‘a mening chekinga tushdi. (O‘shanda hijob oyati nozil bo‘lgandi).*»

Rasululloh bilan g‘azotga birga borib qaytdik. Madinaga yaqin joyda biroz to‘xtashga to‘g‘ri keldi. Kechasi yo‘lga tushish e‘lon qilindi. Shunda men o‘rnimdan turib, qo‘shin turgan joydan chetroqqa ketdim. Hojatimni bajargach, havdajim (taxtiravon) turgan joyga qaytdim. Bexosdan tirnog‘im tegib bo‘ynimdagi marjon shodasi yerga uzilib tushdi. Men shunda marjon donalarini qidirishga tushdim va shu bilan ovora bo‘lib, qolib ketibman. Havdajimni ko‘tarib yurganlar bor-yo‘qligimga qaramasdan jo‘nab ketishibdi. Ular meni joyimda deb o‘ylashgan. O‘sha paytdagi xotinlar juda ozg‘in va yengil

bo'lishgan, hozirgidek semiz bo'lishmagan. Chunki ular juda kam ovqat yeyishardi. Shuning uchun ham havdajimni ko'tarib jo'naganlar uning og'ir – yengilligiga ahamiyat berishmagan. O'shanda yoshim ham kichik edi. Xullas, uzilib ketgan marjonlarimni topib, turgan joyimizga yetib borsam, hech kim ko'rinmadi. Meni izlashib qaytib kelishar deb, o'zimga tasalli berib kutib o'tirdim. Shu o'tirishda ko'zim ilinibdi. Shunda qo'shin ortida yuradigan Safvon ibn Muattil Sulamiy yo'ldan o'tayotib, meni taniydi. U meni hijob oyati tushishdan oldin ko'rgan. Bir payt uyg'onib ketdim. Darhol yuzimni yopinchig'im bilan yopib oldim. Allohga qasamki, u menga bir og'iz gapirmadi. U tuyasini keltirib, oldimga cho'ktirdi. Tuyaga o'tirganimdan keyin yetaklab yo'lga chiqdi. Peshinga yaqin qolganida qo'shin kutib turgan joyga yetib keldik. Halok bo'lsinki, ifk boshida turgan kishi Abdulloh ibn Ubay ibn Salul edi. Shu tariqa Madinaga yetib oldik. Safardan qaytganimdan so'ng bir oy kasal bo'lib qoldim. Bu paytda men haqimda turli mish-mishlar tarqagan ekan. Lekin men mutlaqo bexabar edim. Ammo kasal paytimda Rasulullohning munosabati menda shubha uyg'otdi. Chunki u zot avvalidek muomila qilmayotgan edilar. Bu orada kasalim biroz yengillashdi.

Ana shu kunlarning birida Ummu Mistohning «*Mistoh o'lsin*», degan bir gapini eshitib qoldim. Bu gapdan hayron bo'lib, «*Sen aytgan gap naqadar yomon. Axir Badrda qatnashgan kishini qarg'aysanmi?*», dedim. Shunda u menga: «*Nima deganini hali eshitmadingmi?*», dedi. «*U nima debdi?*», dedim. Shunda u menga ifk ahli tarqatgan mish-mishni birma-bir aytib berdi. Bu gapni eshitib kasalim ustiga kasal qo'shildi. Uyga qanday kirganimni bilmayman. Rasul alayhissalom oldimga kirganlarida: «*Ota-onam oldiga borishga ruxsat berasiz-mi?*» deb so'radim. Men mish-mishlarning rost yoki yolg'onligini uyimdan so'rab bilmoqchi edim. Menga ruxsat berdilar. Uyga borib, onamga: «*Ey onajon, odamlar nima deb yurishibdi*», dedim. Onam aytdiki: «*Ey qizim, bir ayolni eri yaxshi ko'rsa, unga ko'plar hasad qiladi*». Men: «*Subhanalloh! Odamlar nahotki shunday deb aytib yurgan bo'lsa-ya*», dedim. O'sha kecha tonggacha yig'lab chiqdim.

Shu kunlarda Rasul alayhissalom Ali ibn Abu Tolib va Usoma ibn Zaydni oldilariga chaqiradilar. O'sha paytda vahiy tushmay turgani bois ikkovidan men bilan ajralish - ajralmaslik to'g'risida so'raydilar. Usoma ibn Zayd yaxshi biladigan kishidan so'rab ko'rishga ishora qiladi va: «*Ey Rasululloh, sizning ahlingizni faqat yaxshi deb bilamiz*», deydi. Ali ibn Abu Tolib roziyallohu anhu esa: «*Ey Rasululloh, undan boshqa ayollar ham bor-ku!*», degan va joriyamiz Bariyradan so'rashni maslahat beradi. O'shanda Rasul alayhissalom Bariyrani chaqirib: «*Ey Bariyra, sen bu ayolim haqida hech shubhaga borganmisan?*», dedilar. Bariyra aytadi-ki: «*Yo'q, sizni haq bilan jo'natgan Zotga qasamki, unda shubhali bir ishni ko'rganimda ko'proq nafratlangan bo'lardim. U hali yosh bo'lsa, ba'zan xamir qoriyotib uxlab qolishdan boshqa aybi yo'q*».

Rasul alayhissalom o'sha kuni minbardan turib Abdulloh ibn Ubay ibn Salulning kechirim so'rashi lozimligini bildiradilar: «*Ey musulmonlar jamoasi! Kim meni ahli baytimga ozor bergan kishidan himoya qiladi. Allohga qasamki, ahlim aslo bunday ish qilmaydi. Sizlar aytayotgan kishi ham bunday ishni aslo qilmaydi. U uyimga faqat o'zim bo'lganimda birga kirib chiqardi*». Sa'd ibn Muoz Ansoriy o'rnidan turib: «*Ey Rasululloh, men undan sizni himoya qilaman. Agar u Avsdan bo'lsa, bo'ynini uzaman. Agar u Hazrajdan bo'lsa, siz nimaga buyursangiz, shuni qilamiz*», deydi.

Hazraj raisi Sa'd ibn Ubodaning jahli chiqib, Sa'dga qarab: «*Bekor aytasan! Bunday qila*

olmaysan, bunga qurbing etmaydi», deydi. Usayd ibn Huzayr (U Sa'd amakisining o'g'li) Sa'd ibn Ubodaga: «*Allohga qasamki, sen munofiqlar haqida tortishayotgan munofiqsan»*, deb qizishadi. Ikki qabila — Avs va Hazraj bir-birini o'ldirmoqchi bo'lib bosh ko'taradi. Rasul alayhissalom minbarda turib ularni tinchlantiradilar.

Mening esa ko'z yoshlarim tinmasdi. Bechora ota-onam oldimda tong ottirardi. Ular to'xtovsiz yig'i jigarini ezib qo'yadi, deb qo'rqishardi. Bir payt Rasul alayhissalom uyimizga keldilar. Salom berib, oldimda o'tirdilar. Mish-mishlar tarqalgandan buyon oldimda hech o'tirmagan edilar. U kishiga bu voqea xususida bir oy vahiy tushmay turdi. Rasul alayhissalom o'tirganida avval tashahhud aytdilar va shunday dedilar: «*Ey Oisha, sen haqingda menga falon-falon xabar yetdi. Agar sen aybsiz bo'lsang, Alloh seni poklaydi. Agar sen gunoh ish qilgan bo'lsang, Allohga istig'for ayt va unta tavba qil. Albatta, bir banda gunohini e'tirof etib, so'ng Allohga tavba qilsa, Alloh uning tavbasini qabul qiladi»*. Rasul alayhissalom so'zini tugatib bo'lgach, ko'z yoshim birdan to'xtadi. Otamga qarab: «*Mening o'rnimga Rasululloh aytgan gapga javob bering»*, dedim. Otam: «*Bunga nima deyishni bilmayman»*, dedi. Onamga qarab: «*Mening o'rnimga bir narsa deng»*, dedim. U ham nima deyishni bilmasdi. Shunda men: «*Allohga qasamki, bu gap qalblaringizga o'rnashib, unga ishonganday bo'lib turibsizlar. Albatta men sizlarga bunday ish qilmaganman desam, (Alloh buni qilmaganimni biladi) mening bu gapimga ishonmaysizlar. Agar sizlarga bu ishni qilganman deydigan bo'lsam, (Alloh bunday qilmaganimni biladi) albatta menga ishonasizlar. Shuning uchun sizlarga Yusufning otasi aytgan so'zdan boshqa biror misol topa olmadim: «**Endi (mening ishim) chiroyli sabr qilmoqdir. Sizlar so'zlayotgan bu narsa (ayriliq - musibat) ustida madad so'raladigan Zot yolriz Allohdir» (Yusuf, 18)***».

Shundan so'ng qayrilib to'shagimga yotib oldim. Men aybdan pok edim. Alloh meni bu aybdan poklashiga qattiq shponardim. Lekin... mehribon Alloh mening bu ishim xususida tilovat qilinadigan Qur'on oyatlarini tushiradi, deb sira o'ylamagan edim. Men bu ishni gapirishga arzimas narsa degan fikrda edim. Faqat Rasul alayhissalomning tushlarida Alloh taolo odamlar tarqatgan aybdan pok ekanimni oshkor etishini umid qilardim.

Shundan keyin Rasul alayhissalom va na ahli baytdan birontasi to oyat nozil bo'lmaguncha oldimga chiqmadilar. Ammo bir kuni Rasul alayhissalom jilmayib kirib keldilar. U kishining birinchi aytgan so'zlari mana bunday buldi: «*Ey Oisha! Alloh azza va jalla seni pokladi»*. Shundan so'ng onam menga: «*Rasulullohga tashakkur ayt»*, dedi. Men: «*Yo'q, faqat Alloh azza va jallaga hamd aytaman»*, dedim. O'shanda mana bu oyat nozil qilingan edi: «**Shak shubhasiz bu bo'htonni (vujudga) keltirgan kimsalar o'zlaringizdan bo'lgan bir to'dadir. Uni sizlar o'zlaringiz uchun yomonlik deb o'ylamanglar, balki u sizlar uchun yaxshilikdir. Ulardan (ya'ni buhtonchilardan har bir kishi uchun o'zi kasb qilgan gunohga yarasha jazo) bordir. Ularnng orasidagi (gunohning) kattasini ko'targan kimsa uchun ulug'azob bordir» (Nur, 11)**».

Alloh taolo mening bu aybdan pok ekanim xususida **Nur** oyatlarini nozil qilgach, Abu Bakr Siddiq roziyallohu anhu Mistoh ibn Usosaga berib yurgan nafaqasini bermaslikka ont ichgandi. Unga hech qachon hech narsa bermayman, degan qasamidan keyin Alloh taolo ushbu oyatlarni nozil qildi: «**Sizlardan fazl va keng-katta mol-davlat egalari qarindoshlariga, miskinlarga va muhojirlarga Alloh yo'lida infoq-ehson qilmaslikka qasam ichmasin, balki ularni avf qilib, kechirsinlar. Alloh sizlarni mag'firat qilishini istamaysizlarmi?! Alloh mag'firatli, mehribondir» (Nur, 22)**».

Hazrati Abu Bakr: «*Ha, Allohga qasamki, Alloh meni kechirishini yaxshi ko‘raman*», dedi va Mistohga bermaslikka qasam ichgan nafaqasini berishga qaror qildi.

Shunday qilib, Oisha onamizning ma‘sum va pokligiga Alloh taoloning O‘zi guvohlik berdi. Bu shahodatni kunlar o‘chira bilmaydi, yillar tuzg‘ita olmaydi. Qiyomat kuniga qadar Oisha roziyallohu anho tutgan yuksak maqom va ulug‘ daraja mo‘minlar qalbidan o‘chmay turaveradi.

Ulug‘ sahobiy Abu Ayyub Ansoriyning xotini: «*Ey Abu Ayyub, odamlar Oisha to‘g‘risida nima deb aytayotganlarini eshitmadingizmi?*» deganida u: «*Ha, bu yolg‘ondir, sen o‘zing shunday qilgan bo‘larmiding?*» deb so‘raydi. Xotini rad javobini beradi. Abu Ayyub: «*Allohga qasamki, Oisha sendan ko‘ra yaxshiroq*» deydi. Alloh taolo buni tasdiqlab deydi: «(ey mo‘minlar), **sizlar** (bu buhtonni) **eshitgan paytingizda mo‘min va mo‘minalar bir-birlari haqida yaxshilikni o‘ylab: «Bu ochiq bo‘hton-ku!», desalar bo‘lmasmidi?!» (Nur, 12).**

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam yigirma besh yoshlarida Xadicha onamizga uylangandilar. Bu ayol ushbu muborak nikohdan ilgari ikki marta turmush qurgan. Payg‘ambarimiz Xadicha onamiz bilan o‘n besh yil birga yashadilar. Bu vaqt mobaynida Rasululloh sollallohu alayhi vasallam boshqa hech bir ayolga uylanmadilar. Xadicha onamiz vafot etganidan so‘ng Savda onamizga va keyinchalik boshqa xotinlariga uylandilar.

Bu o‘rinda shuni ham aytish kerakki, payg‘ambarimiz ayrim munofiqlar aytgandek o‘z nafsi uchun uylanmaganlar, balki bu nikohlarning har birida o‘ziga xos hikmat mujassamlangan. Tasavvur qiling, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam nikohga olgan ayollarning aksariyati yoshi o‘tgan va beva ayollar bo‘lishgan. Misol uchun Rasuli Akram Savda onamizni nikohlariga olganlarida uning yoshi ellikdan oshib qolgan va buning ustiga bir etak yetim bolalari bor edi. Agar payg‘ambarimiz o‘z nafsini o‘ylaganlarida Makkada turmushga chiqmagan qizlar ham ko‘p edi-ku! Albatta Allohning rasuli har qanday nafsiy istaklardan pokdir. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam hayotliklarida nimaiki qilgan bo‘lsa, Allohning rizosi va ummatining saodatini o‘ylab qilganlar. Shunday ekan, Rasuli Akram uylangan ayollar o‘tmishiga nazar tashlasangiz, ummat uchun har birining ibratli jihatlarini ko‘rasiz.

Rasul alayhissalom vafotlaridan keyin odamlar orasida sunnatlarini yoyish, o‘rgatish va saqlashda mo‘minlar onalarining o‘rni va fazilati alohida ko‘zga tashlanib turdi. Xususan, ko‘p hollarda boshqa birontasi hech qachon xabardor bo‘lmagan sunnat amallarini yetkazishda ham har birlari o‘ziga xos xizmat qildi. Nabiy alayhissalom bilan birga yashagan muborak xujralari musulmon ummatiga ilm va sunnatni tarqatish uchun u zot asos solgan madrasalarga aylandi. Chunki risolat sohibi ayollari u kishidan ellik yil keyin ham xuddi vahiy to‘xtamagandek eshitgan oyat va hadislarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri keltirishardi. Ayniqsa, bu xizmatlarda Oisha onamizning alohida o‘rni borligini e‘tirof etmaslik insofdan emas.

Darhaqiqat, payg‘ambarimiz sollallohu alayhi vasallam umri davomida o‘n bir nafar ayol bilan nikohlandi. Onalarimizning ikki nafari — Xadicha va Zaynab binti Huzaym roziyallohu anhomolar Rasululloh hayotlik paytida vafot etishgan. Qolgan to‘qqiz nafari esa u kishidan keyin vafot etganlar.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam ayollarining har biriga harchand yaxshi muomilada bo'lishga urinmasin, baribir ayollar o'rtasida zimdan rashk va raqobat bor edi. Oisha onamizning aytishicha, Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning ayollari ikki guruhga bo'linib olishgan ekan. Oisha, Savda, Hafsa, Safiya roziyallohu anhomolar bir guruh bo'lsalar, Zaynab binti Jahsh, Ummu Salama va qolganlar ikkinchi guruh vakillari ekan. Nabiy alayhissalom ham o'rtadagi bunday raqobatni sezib, har biriga o'ziga xos tarzda munosabatda bo'lar ekanlar.

Oisha roziyallohu anho qiziq bir voqeani bayon qiladi. Bir kuni Rasululloh sollallohu alayhi vasallam safarga chiqadilar. U zotga ayollaridan Oisha va Sofiya onalarimiz hamroh bolishadi. Tasodifni qarangki, Oisha onamiz o'tirgan tuya nihoyatda baquvvat va buning ustiga yuki yengil ekan. Sofiya onamizning esa yuki og'ir va bu ham yetmagandek tuyasi biroz nimjonroq ekan. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bu nomutanosiblikni ko'rib aytadilarki: *«Manzilga yetib olgunimizcha Oishaning yuklarini Sofiyaning tuyasiga, Sofiyaning yuklarini Oishaning tuyasiga yuklanglar»*. Bu gapni eshitib Oisha onamizning jahli chiqib ketadi. *«Ey xaloyiq, bu yahudiy xotin Rasulullohni o'ziga og'dirib oldi»*, deb qichqirib yuboradi. Shunda Rasululloh sollallohu alayhi vasallam tabassum bilan Oisha onamizni murosaga chaqiradi. Lekin Oisha roziyallohu anho azbaroyi xafa bulaganidan: *«Siz Rasulullohsiz-ku, adolat qilmaysizmi?»*, deydi. Bu gapni eshitgan Abu Bakr roziyallohu anhu o'zini tutolmay uning yuziga tarsaki tushiradi. Shunda Rasuli Akram aytadilarki: *«Shoshmang, ey Abu Bakr, rashk vodiyning pastini tepasidan ko'rsatmaydi»*, deydilar.

Oisha onamiz kundoshlari ichida eng rashkchisi bo'lgan. Hatto u allaqachon olamdan o'tgan Xadicha onamizdan ham Rasululloh sollallohu alayhi vasallamni qizg'anar ekan. Bu xususda shunday hikoya qiladi: *«Bir kuni Nabiy alayhissalom Xadichani eslab mahzun bo'ldilar. Shunda men: «Allaqachon olamdan o'tgan, qizil jag'li quraysh kampirlaridan birini eslayapsizmi? Alloh sizga undan yaxshirog'ini yetkazdi-ku!», dedim. U zot gaplarimni tinglab turib: «Alloh menga undan yaxshirog'ini bergan emas. Odamlar kufr keltirganda, u menga iymon keltirdi. Odamlar meni yolg'onchiga chiqarganda, u meni tasdiqladi. Odamlar menga qaramaganda, u moli bilan hamdardlik bildirdi. Odamlar mendan bolalarini qizg'anganda, Alloh menga uning bolalarini ato etdi»*, dedilar.

Oisha roziyallohu anho bir hadisda o'zining rashkchi bo'lganini ochiqdan-ochiq tan oladi: *«Men Xadichaga rashk qilganimchalik boshqa biron xotinga rashk qilmasdim. Vaholanki, u men turmush qurmasimdan uch yil oldin vafot etib ketgan edi»*.

Albatta rashk borasida boshqa onalarimiz ham Oisha roziyallohu anhodan qolishmagan. Ayni fikrlarimizni rivoyat qilingan mana bu so'z ham tasdiq etishi mumkin. Oisha roziyallohu anho rivoyat qiladi: *«Bir kuni kundoshlarim Fotimani Rasul alayhissalom huzurlariga jo'natibdilar. Men u kishi bilan po'stak ustida o'tirgan edim. Fotima kirishga ruxsat so'radi. Nabiy alayhissalom qiziga ruxsat berdilar. Shunda Fotima otasiga yuzlanib: «Ey Rasululloh, ayollaringiz meni Abu Kuhofaning qizi borasida insof qilishingizni so'rab oldingizga yuborishdi»*, dedi. Men jim edim. Shunda Rasul alayhissalom Fotimaga qarab: *«Qizim, men yaxshi ko'rgan narsani sen yaxshi ko'rmaysanmi?»*, dedilar. *«Yaxshi ko'raman»*, dedi Fotima. Rasul alayhissalom aytdilarki: *«Unda sen ham Oishani yaxshi ko'r»*. Fotima bu gapni eshitgandan so'ng kundoshlarim oldiga qaytib borib, javobni yetkazadi. Biroq ayollar baribir o'z bilganidan

qolmaydi. Ular endi Rasul alayhissalomning oldiga Zaynab binti Jahshni jo'natishadi. (Zaynab men bilan Rasululloh xuzurida tenglashishga intilardi. Dinda Zaynabdan ko'ra xayriroq, taqvoliroq va rostguyroq biron xotinni ko'rmadim. U boy va juda zakiiy xotin edi). U Rasul alayhissalom bilan o'tirganimizda kirishga izn so'radi. Ruxsat berilgach, Zaynab aytdiki: «*Ey Rasululloh, xotinlaringiz meni Abu Kuhofaning qizi borasida insof qilishingizni so'rab oldingizga yubordi*». Men Rasul alayhissalom nima der ekanlar, deya kuzatib turdim. Bildimki, u kishi bu gapdan og'rindilar va unga: «*U Abu Bakrning qizidir*», dedilar.

Bunday raqobat uyda ham, safarda ham to'xtamasdi. Safarga chiqishlaridan oldin qur'a tashlansa, ko'pincha u Oisha yoki Hafsa onamizga tushardi. Nabiy alayhissalom qorong'u tushsa yo'lda Oisha onamiz bilan gaplashib borardilar. Bir gal Hafsa onamiz: «*Kel, tuyamizni almashaylik*», deb qoldi. Oisha roziyallohu anho ham bunga rozi bo'ldi. Ikkovlari tuyalarini almashdi. Nabiy alayhissalom bundan bexabar holda Oishaning tuyasi oldiga kelganlarida Hafsani ko'rdilar va unga salom berdilar. Keyin birga tuyani o'tlatish uchun yerga tushdilar. Oisha onamiz u kishini yuqotib qo'ydi va rashk qilganidan minib turgan tuyaning qornini oyoqlari bilan qattiq siqib: «*Ey Robbi! Ustimga chaqadigan bir chayon yoki ilonni tushirginki, u kishiga biron narsa deyolmay qolay*», dedi. Shu tariqa rashk va raqobat xotinlarni Rasul alayhissalomga hiyla ishlatish uchun ham undagan. Nabiy alayhissalom Zaynab binti Jahsh oldida bo'lganlarida asal ichar edilar. Oisha onamiz Hafsa bilan Nabiy alayhissalom qaysi birining oldiga kirsalar, sizdan mag'afir hidi kelyapti, deb aytish uchun kelishib oladi. U kishi birining oldiga kirganlarida shunday qildi. Nabiy alayhissalom xayron bo'lib: «*Yo'q, men Zaynabning oldida bo'lganimda asal sharbati ichgan edim, endi hech qachon bunday qilmayman*», dedilar. Shu sababdan shunday oyat nozil bo'lgan edi:

«Ey Payg'ambar, nega siz juftlaringizning roziligini istab Alloh siz uchun halol qilgan narsani harom qilib olursiz?! Alloh mag'firatli, mehribondir. Darvoqe, Alloh sizlar uchun (ma'lum miqdorda kafforat-evaz to'lab) qasamlaringizdan qutulib chiqishni buyurgan-ku, Alloh xojalaringizdir. U bilguvchidir va hikmat sohibidir. Payg'ambar juftlaridan biriga (ya'ni Hafsaga) bir so'zni pinhona aytganini eslang! Endi qachonki (Hafsa) u (sir) haqida (Oishaga) xabar bergach va Alloh (Jabroil farishta vositasida Payg'ambarni Hafzaning qilmishidan) voqif qilgach u (Hafsaga) o'zi voqif bo'lgan narsaning ba'zisini bildirdi va ba'zidan yuz o'girdi-bildirmadi. Bas, qachonki (Payg'ambar Hafsaga) o'zi voqif bo'lgan narsaning ba'zisi haqida xabar bergach, u: «Kim sizga bu xabarni berdi?», - degan edi. (Ey Hafsa) (Payg'ambar): «Menga bilguvchi va xabardor zot xabar berdi», - dedi. (Ey Hafsa, Oisha) agar sizlar bu qilmishlaringiz uchun Allohga tavba qilsangizlar, o'zlarngizga yaxshiroq bo'lur. Chunki sizlarning dillaringiz (haq yo'ldan) toyib ketdi! (Ammo) agar sizlar (payg'ambarning) ziyoniga, ya'ni u zot bilan ayollari o'rtasini buzadigan ishlar ustida, bir-biringizga yordam bersangizlar, u holda shak-shubhasiz Allohning o'zi ham, Jabroil ham, ahli solih mo'minlar ham uning madadkoridirlar. Yana bulardan keyin farishtalar ham (payg'ambarga) yordamchidir» (Tarxim, 1-4).

Muqaddas islom dini yer yuziga tarqalgach ayollar ham o'zlarining haq-huquqlarini taniy boshladi. Bu inqlobiy jarayonda Oisha roziyallohu anhoning xizmatlari beqiyos bo'ldi. U islomni qabul qilgan musulima ayollar uchun sof dinning timsoliga aylandi. Shu bilan birga

mo‘‘mina ayollarning himoyachisi ham bo‘ldi. Oisha onamizning hujrasida ayollarning shikoyati va muammolari tufayli Nabiy alayhissalomga vahiy tushardi.

Bir kuni bir kishi xotiniga: «*Seni taloq qilaman, iddang tugay deb qolgan paytda yana qaytarib olaman*», - dedi. Bu muomaladan ranjigan ayol Oisha onamiz oldiga borib, erining gapini aytdi. Oisha onamiz Nabiy alayhissalom kelgunlaricha sukut saqladi va kelganlarida u kishiga bu to‘g‘rida xabar berdi. Bu gapni eshitib payg‘ambarimiz ham jim bo‘lib qoldilar. Ana shunda bu masalani Alloh vahiy orqali hal etdi: «(Er xotinini qayta nikohiga olish mumkin bo‘lgan) **taloq ikki martadir. So‘ng (oilani) yaxshilnk bilan saqlash yoki chiroyli suratda ajratish lozim**» (Baqara, 229).

Oisha onamiz aytadiki: «Shundan keyin odamlar taloq qilishdan qattiq yuz o‘girdilar». (Termiziy rivoyati).

Oisha roziyallohu anho shunday hikoya qiladi: «Alloh taologa har bir so‘zni eshitib turish qiyin emas. Havla binti Sa‘laba degan ayol Nabiy alayhissalom huzurlariga eridan shikoyat qilib kelganda ba‘zi so‘zlarini eshitdim, ba‘zilarini eshitmay qoldim. U xotin: «*Ey Rasululloh! U (erim demoqchi) tufayli yoshligim o‘tdi, qornim osilib tushdi. Hatto yoshim o‘tgan bir paytda u menga onamning belideksan, deb qasam ichdi. Men sizga uning ustidan shikoyat qilaman*», dedi. Oradan ozgina o‘tmasdan Jabroil alayhissalom ushbu oyatlarni nozil qildi: «(Ey Muhammad) **darhaqiqat Alloh siz bilan o‘z jufti haqida bahslashayotgan va Allohga shikoyat qilayotgan (ayol)ning so‘zini eshitdi. Alloh sizlarning basti javoblaringizni eshitur. Albatta Alloh eshitguvchi, ko‘rguvchidir**» (Mujodala, 1).

Bu xotinni eri Sobit ibn Qays urgan, shikast ham yetkazgan edi. Shunda xotin Rasul alayhissalom Oisha onamiz bilan birga o‘tirgan payti ertalab kelib shikoyat qiladi. Nabiy alayhissalom Sobitni chaqirib: «*Uning (xotin) molidan bir qism olginda, u bilan ajrash*», dedilar. Kunlardan birida bir qiz Oisha onamiz oldiga kelib bir masala so‘radi. Qiz aytdiki: «*Otam meni akasining o‘g‘liga erga berdi. Lekin men u kuyovni sira yoqtirmayman*». Oisha onamiz qizning arzini tinglab, odatdagidek, payg‘ambarimizga yetkazdi. Payg‘ambarimiz qizning otasini chaqirib, ishni qiz foydasiga hal qildilar. Buni eshitgan u qiz: «*Ey Rasululloh, otam qilgan ishdan norozi emasman. Lekin men bu ishdan ayolning o‘rni bor – yo‘qligini bilmoqchi edim, xolos*», dedi.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam vafot etganlaridan keyin Oisha roziyallohu anho ayollarni himoya qiluvchilarning yetakchisi bo‘lib qoldi. U ayolning sha‘ni va qadr - qimmatiga noloyiq biron narsa aytadigan kishidan jahli chiqardi. Shu bilan birga, ba‘zi shar‘iy hukmlarga xilof ish tutgan ayollarga qattiq tanbeh ham berardi.

Oisha roziyallohu anho yoniga kelgan xumslik ayollar bilan ko‘rishganda: «Sizlar hammomga kirib kelayotgandirsiz. Rasul alayhissalomdan: «*Qaysi bir xotin ko‘ylagini erining uyidan boshqa joyga qo‘ysa, o‘zi bilan Olloh o‘rtasidagi pardani yulib olgan bo‘ladi*», deganlarini eshitganman», deb ularga e‘tiroz etgan ekan. Bu e‘tiroz esa boshqa ayollarga o‘ziga xos dars bo‘lishi shubhasizdir.

Payg‘ambarimiz zamonidan keyin ba‘zi ayollar kiyimidagi o‘zgarshplarni ko‘rganida Oisha onamiz: «*Agar Rasululloh ayollar yangi narsani odat qilganini ko‘rsalar, bani Isroil ayollari qaytarilganidek ularni masjididan qaytarardilar*», deb tanbeh berardi.

Oisha roziyallohu anho ayollarga Nabiy alayhissalom zamonidagi xotinlarni ibrat qilib ko'rsatardi. «Oldingi muhojira ayollarni Alloh rahmat qilsin, Alloh taolo hijob oyatini nozil qilganidan u ayollar qalin choponlarini yirtib, yopinchiq qilib oldilar», derdi.

Oisha onamizning yana bir ulug' saodati shundaki, payg'ambarimiz uning bag'rida jon berdi. Nabiy alayhissalom kasal bo'lib qolganlarida xotinlaridan Oisha onamiz hujrasida bo'lishga ruxsat so'rardilar.

Oisha roziyallohu anho: «Nabiy alayhissalom mening navbatim bo'lgan kunda hujramda vafot etdilar. Alloh azza va jalla u kishining muborak boshlari quchog'imda turgan va so'laklari so'lagimga teggani holda jonlarini oldi», deydi.

Boshqa bir hadisda Oisha roziyallohu anho qanday qilib so'laklari so'laklariga tegganini bayon etadi: «Nabiy alayhissalom mening uyimda, mening kunimda va mening bag'rimda vafot etganlari Allohning menga ato etgan ne'matidir. Alloh u kishining o'limlari oldidan so'lagimni so'laklari bilan jamladi. Rasul alayhissalomni suyab turgan vaqtimda oldimga Abdurahmon misvok olib kirdi. Unga qarayotganlarini ko'rdim. Bildimki, misvokni xohlayaptilar. Sizga uni olib kelaymi, dedim. U kishi boshlari bilan ha, deb ishora qildilar. Men misvokni og'zingga solib yumshatib berdim. Shunda Rasululloh sollallohu alayhi vasallam qo'llarini suvga tiqib, yuzlariga mash qildi-da: «*Allohdan boshqa iloh yo'q, albatta o'lim talvasasi haq*», dedilar. So'ng qo'llarini ko'tarib: «**Rafiy'-qul a'lo**», deb vafot etgunlaricha aytib turdilar».

Oisha onamizning guvohlik berishlaricha, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam vafot etganlarini eshitgan sahobalar o'zlarini butunlay yo'rtib qo'yganlar. Odamlar Nabiy alayhissalom o'lgan emaslar, u kishini vahiy paytidagi bir holat tutgan, deb ayuhannos solishardi. Hazrati Umar esa: «*Allohga qasamki, Rasul alayhissalom o'lgan emaslar, u kishi munofiqlarning ishini bir yoqlik qilmaguncha o'lmaydilar. Kim Rasulullohni o'ldi desa, mana shu qilich bilan boshini olaman*», derdi. Shunday bir vaziyatda Alloh Abu Bakr roziyallohu anhuga bir jur'at ato etdi U kishi payg'ambarimizning vafot etganlarini ko'rdilar-da, minbarga chiqib odamlarga eslaridan chiqib ketgan bir achchiq haqiqatni eslatdilar. «**Kim Allohga ibodat qilib yurgan bo'lsa, albatta Alloh abadiy tirikdir. U hech qachon o'lmaydigan boqiy zotdir. Kim Muhammadga ibodat qilib yurgan bo'lsa, Allohga qasamki, Muhammad vafot etdi.** (Muhammad faqat bir payg'ambar xolos.) **Undan ilgari ham payg'ambarlar o'tgandir. Bas, agar u** (ya'ni, Muhammad alayhissalom) **vafot qilsa yoki o'ldirilsa, ketingizga** (kufrga) **qaytib ketasizmi?! Kimda-kim ketiga qaytib ketsa, Allohga biron ziyon etkaza olmas,** (balki faqat o'ziga zarar qiladi, xolos) **Alloh esa** (yo'llaridan qaytmay) **shukr qiluvchi bandalarini munosib mukofotlaydi» (Oli-Imron, 144).**

Nabiy alayhissalomni Oisha roziyallohu anhoning hujrasiga dafn qilishdi. Bundan ilgari Oisha onamiz bir tush ko'rgan edi. Tushida uning hujrasiga uchta oy tushdi. Onamizning bu hikmatli tushini eshitgan Abu Bakr roziyallohu anhu: «Agar ko'rgan tushing rost bo'lsa, yer axlining eng yaxshi odami uyingga dafn qilinadi», degandi. Darhaqiqat, Abu Bakr roziyallohu anhu aytgan eng yaxshi odamning birinchisi Oisha onamiz hujrasiga dafn qilingan edi. Oradan yillar o'tib, bu muborak hujraga yana eng yaxshi ikki odam dafn etildi. Ular Abu Bakr Siddiq hamda Hazrati Umar roziyallohu anhular edi.

UCHINCHI FASL

Darhaqiqat, Rasululloh sollallohu alayhi vasallamga ummat bo‘lmish har bir mo‘min qalbini u zotga hamroh va hamnafas bo‘lgan ayollarga nisbatan hurmat va ehtirom egallashi tabiiy. Chunki bu ayollar Allohga da‘vat qilish yo‘lida payg‘ambar alayhissalomga yuklatilgan ilohiy mas‘uliyatni birga ko‘tardilar. Shuning uchun ham Alloh taolo Qur‘oni karimning bir necha oyatlarida mana shu muhtaramalar maqomi xususida oyati karimalar nozil etdi. Xususan, **Ahzobning 6ida** marhamat qiladiki: **«Payg‘ambar mo‘minlarga o‘zlaridan ham haqliroqdir, uning ayollari esa ularning onalaridirlar»**. **«Ey payg‘ambar ayollari, sizlardan kim aniq gunohni qilar ekan, uning uchun azob ikki barobar qilinur. Bu Allohga oson bo‘lgan ishdir» (Ahzob, 30).**

«Sizlardan kim Alloh va uning payg‘ambarlariga itoat etsa va yaxshi amal qilsa, Biz uning ajru mukofotini ikki hissa qilib berurmiz va uning uchun ulug‘ rizq (ya‘ni jannat)ni tayyorlab qo‘yganmiz. Ey payg‘ambar ayollari, sizlar agar taqvodor bo‘lsangizlar, ayollardan birontasi kabi emasdirsizlar (ya‘ni biron ayol fazlu martabada sizlar kabi bo‘la olmas). Bas, sizlar (parda ortidan biron nomahram erkakka javob qilgan paytlaringizda) mayin-nazokatli so‘z qilmanglarki, u holda maraznifoq bo‘lgan kimsa tama‘ qilib qolur. Yaxshi-to‘g‘ri so‘z so‘zlanglar! O‘z uylaringizda barqaror bo‘linglar (ya‘ni besabab uylaringizdan tashqariga chiqmanglar), magar biron hojat uchun chiqqanlaringizda esa ilgari dinsizlik (davri) dagi yasan-tusan kabi yasan-tusan qilmanglar! Namozni tukis ado qilinglar, zakotni (haqdorlarga) ato etinglar, hamda (barcha ishlarda) Alloh va uning payg‘ambarlariga itoat etinglar! (Ey payg‘ambar) xonadonining ahli, Alloh sizlardan gunohni ketkazishni va sizlarni butunlay poklashni istaydi xolos. Uylaringizda Allohning oyatlari va hikmat (ya‘ni payg‘ambar hadisleri) dan iborat tilovat qilinadigan narsalarni zikr-tilovat qilinglar! Albatta Alloh mehribon va ogoh bo‘lgan zotdir» (Ahzob, 31-34).

Payg‘ambar alayhissalom xayotlari davomida zavjalari istiqomat qilgan uylar vahiy, rahmat va hidoyat tushib turgan barokotli maskanga aylangan. Payg‘ambarimiz vafotlaridan keyin bu uylardagi ilm nuridan odamlar bahramand bo‘lib, o‘z onalariga qanday itoat etgan bo‘lsalar, Rasul alayhissalom ayollariga ham xuddi shunday itoat qilishgan.

Ayniqsa, Oisha onamiz yashab turgan uyga turli yurtlardan musulmonlar tinimsiz kelib turishgan. Ular bu barokatli maskandan o‘zlarini qiynayotgan savollarga javob olganlar, din ilmini o‘rganganlar. Shu bilan birga, ularni bu dargohga talpintirgan yana bir hikmat ham bor edi. Bu - Nabiy alayhissalom masjidlarini ziyorat qilish! Zero, shunday ulug‘ zotga salom berish har bir musulmon kishining birdan bir orzusidir.

Rasululloh sollallohu alayhi vasallam kasal bo‘lib qolganlarida Abu Bakr roziyallohu anhuni jamoatga imomlikka buyurdilar. Oisha onamiz bu xususda: «Rasul alayhissalom hujramga kirib: *«Abu Bakrga aytinglar, o‘rnimga imomlikka o‘tsin»*, dedilar. Shu payt men: *«Ey Rasululloh, otam yumshoq ko‘ngil kishidir. Agar u Qur‘on o‘qisa, yig‘idan o‘zini tiya olmaydi. Undan boshqasini buyursangiz-chi»*, dedim. Rasul alayhissalom: *«Abu Bakr o‘rnimga imomlikka o‘tsin, siz xotinlar Yusufni yoqtirgan xotinlarga o‘xshaysizlar»*, dedilar».

Oisha onamiz nima uchun bunday deganini keinchalik tushuntirar ekan, u muhtarama otasining imomlikka o'tib, bunday mas'uliyatli ishda xato qilib qo'yishidan qo'rqqanini ma'lum qiladi. Payg'ambarimizning Abu Bakr roziyallohu anhuri imomlikka tayinlashidagi hikmat ham keyinchalik ochiladi. Ya'ni, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam mazkur kasallik tufayli vafot etdilar. U zotning o'limidan sahobai kiromlarning barchasi karaxt bo'lib qoldi. Hatto Hazrati Umardek dovyurak kishi ham payg'ambarimizning vafotiga ishonmay: «...kim Rasululloh sollallohu alayhi vasallamni o'ldi desa qilich bilan chopib tashlayman», deyishgacha bordi. Musulmonlar o'rtasida ixtiloflar chiqib ketishi mumkin bo'lgan qaltis va taxlikali bir paytda Abu Bakr roziyallohu anhu davlat boshliqlariga xos yuksak salohiyatini namoyish eta oldi. U sarosimaga tushib qolgan odamlarni xuzuriga chiqib: «Agar kimda-kim umri davomida Muhammadga ibodat qilgan bo'lsa, bilib ko'ysinki, u vafot etdi! Agar siz yakka-yu yolg'iz Allohga ibodat qilgan bo'lsangiz, U mangu tirikdir», dedi. Hazrati Abu Bakrning bu so'zlaridan keyin ko'pchilik es-hushini yig'ishtirib oldi.

Abu Bakr roziyallohu anhunging hali payg'ambarimiz vafotlaridan ilgari jamoatga imom bo'lishi va musulmonlar uchun sarosimali bir vaziyatdagi jur'ati uning Rasululloh sollallohu alayhi vasallamdan keyin musulmonlarga boshchilik qilishiga bir ishorat edi. Darhaqiqat, shunday bo'ldi. Abu Bakr Siddiqning xalifalik davri ikki yil, uch oy-u o'n kun davom etdi. U zot Fil yilidan ikki yilu to'rt oy o'tib tug'ilgan edi. **63 yoshida** vafot etdi.

Hazrati Abu Bakr o'n besh kun kasal bo'lib yotdi. Odamlar uni ko'rgani kelishardi. Oisha otasi yonida unga qarashib turar, o'ziga tasalli bo'lishi uchun ayrim she'riy parchalarni otasiga o'qib beradi. Hazrati Abu Bakr qiziga tanbeh berib, buning o'rniga **Qur'oni Karim** oyatlarini o'qib berishni so'raydi. Oisha onamiz **Xotim** degan shoir she'ridan mana bu satrlarni keltirgan:

*Umringga qasamki, boylik foyda
bermas hech kimga,
Bir kun o'lim eshik qoqib,
qalbing siqilsa.*

Hazrati Abu Bakr sen bunday dema, balki sen mana bunday deb ayt, deydi: «**Mana o'lim mastligi** (ya'ni jon chiqar payti) **haqqi rost** (yetib) **keldi**. (Ey inson), **bu** (o'lim) **sen qochuvchi bo'lgan narsadir» (Qof, 19)**. Hazrati Abu Bakr bu inson Rasul alayhissalomdir, dedi.

Abu Bakr roziyallohu anhu o'limidan oldin o'zini Rasul alayhissalom yonlariga dafn qilishlarini vasiyat etgan edi. Shuning uchun Oisha onamiz hujrasidan qabr hozirlandi. Uning boshi Rasul alayhissalomning muborak ko'ksilariga yaqin joyga qo'yildi. Lahad Rasul alayhissalom qabrlari bilan yonma-yon qazildi. Shunday qilib, Oisha roziyallohu anhoneing hujrasiga ikkinchi oy ham kelib tushdi.

Hazrati Abu Bakr o'g'il-qizlaridan vasiyatini amalga oshirish uchun Oishamizni tanladi va unga: «*Men senga bir bog'ni hadya etgan edim, shu tufayli ichimda bir xijillik turibdi, uni merosimga qaytargin*», dedi. Oishamiz ham otasining so'ziga kirib, bog'ni qaytardi.

Hazrati Abu Bakr o'limi oldidan: «*Bizga musulmonlar ishi topshirilgandan beri na bir dinori va na bir dirhamini ham nohaq yemadik. Lekin biz talqonini yeb, dag'al kiyimlaridan kiydik. Biz musulmonlarga tegishli o'ljalardan ozgina ham olmadik. Mana bu*

tuyani va hisob-kitob daftarini vafotimdan keyin ularga olib bor va meni undan xalos qil», dedi. Oisha roziyallohu ano otasi aytganidek qildi. Hazrati Umar birodari vafot etganini eshitganda o‘zini yig‘idan to‘xtata olmadi va: «Alloh Abu Bakrni rahmat qilsin, o‘zidin keyingilarga qiyin qilib qo‘ydi. Alloh Abu Bakrni rahmat qilsin, o‘zidan keyingilarga qiyin qilib qo‘ydi», deb aytardi.

Hazrati Abu Bakrdan keyin Umar ibn Xattob roziyallohu anhu mo‘minlarga xalifa bo‘ldi. Bu paytlarga kelib musulmon olamida Oisha onamizning o‘rni beqiyos bir darajaga ko‘tarila boshladi. Buning asosiy sabablaridan birini Ibn Sa‘d Mahmud ibn Labiyd shunday bayon qiladi: «Nabiy alayhissalom zavjalari nabaviy hadislarini ko‘p yodlab olgan edi. Ayniqsa, Oisha bilan Ummu Salamaga teng keladigani yuq edi. Oisha to vafotiga qadar fatvo beradigan faqiha ayol bo‘ldi. Hatto Rasul alayhissalom bilan birga bo‘lishgan kekxa sahobalar, Umar, Usmon va keyin yashaganlar ham undan sunnat xususida so‘rab turishgan».

Hazrati Umar o‘z davrida ummul mo‘mininga o‘zgacha e‘tibor bilan qaradi. Bu haqda Oisha onamiz aytadi: «Umar ibn Xattob bizga ba‘zi vaqtlarda qo‘yning kalla-pochasini yuborib turardi». Shuningdek, Umar roziyallohu anhu onalarimiz hajga borishni ixtiyor qilsalar, muhofazasi uchun alohida tayyorgarlik ko‘rilgan. Albatta Payg‘ambar zavjalari ham mana shu g‘amxo‘rlikka munosib tarzda odob saqlagan.

Hazrati Umar huzurida har doim to‘qqiz idish turar, shu idishlarda tansiq meva va boshqa narsalarni Nabiy alayhissalom zavjalariga chiqarardi. Ummul mo‘minin hajga borish uchun izn so‘raganlarida Usmon ibn Affon bilan Abdurahmon ibn Avfni birga jo‘natardi. Buning barchasi bu ayollarga katta e‘tibor berilganini tasdiqlaydi.

Shuningdek, haj safari chog‘ida birga borgan erkaklarga biri ummul mo‘mininining orqalaridan yurishni va biri oldilarida yurishni va hech qachon yonma-yon yurmaslikni tayinlardi. Mabodo bir joyda tushmoqchi bo‘lsalar, begona kishi kelib qolmasligi uchun uzoqroqda kutib turardi. Baytullohni tavof qilish chog‘ida ham onalarimizga boshqa kishilar qo‘shilib qolmasligini tayinlardi.

Hazrati Umar o‘n ikki yil xalifalik qildi. Pirovardida suiqasd natijasida shahidlik martabasiga noil bo‘ldi. Umar roziyallohu anhu yarador bo‘lib o‘lim xavfini sezgach, o‘g‘li Abdullohni Oisha onamizning xuzuriga yubordi. U o‘g‘li Abdullohga: «*Oishaning oldiga borib, sizga Umar salom aytdi degin. Tag‘in amiral mo‘minin salom aytdi, demagin. Bugun men mo‘minlar amiri emasman. Umar ibn Xattob birodarlari yoniga dafn etilishiga ruxsat so‘rayapti, degin*», dedi.

Abdulloh ibn Umar Oisha onamiz oldiga kirib borganida yig‘lab o‘tirganini ko‘rdi. U o‘ziga tayinlab yuborilgan salomni yetkazib, otasining tilagini aytdi. Shunda Oisha onamiz aytdiki: «*Bu joyni o‘zimga atab qo‘ygandim. Lekin bugun uni o‘zimdan ko‘ra bunga loyiq deb bilaman*», Abdulloh qaytib borib bu xushxabarni otasiga yetkazdi. Umar roziyallohu anhu o‘g‘lining so‘zlarini tinglar ekan: «*Alhamdulillah, menga mana shu joydan muhimroq narsa bo‘lgan emas. Ey Abdulloh qaragin, agar vafot etsam, tobutimni ko‘tarib borganda eshik oldiga qo‘yib, Umar ibn Xattob ruxsat so‘rayapti, deb qaytadan so‘ragin. Agar u izn bersa, meni olib kiringlar. Agar izn bermasa, meni musulmonlar qabristoniga olib boringlar. U menga sultonlar yotgan joyga ruxsat bermasaydi, deb qorqaman*», dedi.

Oradan ko‘p o‘tmay Umar roziyallohu anhu boqiy dunyoga safar qildi. Musulmonlar o‘sha kungidek musibatni ilgari hech ko‘rmagan edilar. Chunki dunyoning eng odil insoni olamdan ko‘z yumgan edi. O‘zi aytganidek, Oisha onamizning hujrasi oldiga olib borishib, shu yerga dafn qilishga qaytadan ruxsat so‘raldi. Oisha roziyallohu anho ruxsat berdi. Nabiy alayhissalom va Hazrati Abu Bakr yonida yana bir qabr paydo bo‘ldi. Bu - Oisha onamiz hujrasiga tashrif etgan uchinchi oy edi.

Ma‘lumki, Hazrati Umar vafot etgach, Usmon ibn Affon roziyallohu anhu xalifa etib saylandi. U zotning hukmronlik davriga kelib islom davlati sarhadlari kengayib ketdi. Juda ko‘p elatlar va xalqlar islomni qabul qildi. Natijada muqaddas dinni o‘rganishga talabgorlar ko‘paydi. Shuning uchun turli o‘lkalardan odamlar Oisha onamizni yo‘qlab kela boshladilar. Ular onamizdan fiqhiy masalalar bo‘yicha o‘zlarini qiynagan savollariga javob olib qaytishardi.

Usmon roziyallohu anhu ham ummul mo‘minlarga Hazrati Umar qanday xizmat qilgan bo‘lsa, xuddi shunday xizmat qilishni o‘zining vazifasi deb bildi. O‘z navbatida Oisha onamiz ham Usmon roziyallohu anhuri har jihatdan qo‘llab-quvvatlab turdi. Oisha roziyallohu anho ba‘zi kishilarning Usmon roziyallohu anhu sha‘niga noloyiq so‘zlarni aytganini eshitganda, bundan qattiq g‘azablanib: «*Unga la‘nat aytgan kishini Alloh la‘natlasin*», derdi. Oisha onamiz har doim Usmon roziyallohu anhu bilan nihoyatda halimlik ila muomala qilgan. Ba‘zan Hazrati Usmon oldiga kirsas, Oisha onamiz darhol o‘tirib kiyimining u yoq-bu yog‘ini tuzatib olar ekan. Bir kishi buning sababini so‘raganida Oisha onamiz payg‘ambarimizning: «*Farishtalar hayo qilgan kishidan men hayo qilmayinmi?*», deganini aytib beradi. Ikkinchi rivoyatda esa: «*Albatta Usmon o‘ta hayoli kishidir*», deganlar. Oisha roziyallohu anho shunday deydi: «*Rasul alayhissalom oldimga kirganlarida olib kelingan go‘shetni ko‘rib: «Buni kim yubordi», dedilar. Men «Usmon», dedim. Shunda ul zot qo‘llarini ko‘tarib, Usmon haqiga duo qildilar*».

Oisha roziyallohu anho ba‘zi kishilarning Usmon sha‘niga noloyiq so‘z aytganini eshitsa, bundan qattiq g‘azablanib derdi: «*Unga la‘nat aytgan kishini Alloh la‘natlasin. Rasululloh tizzalarini Usmonga suyab o‘tirganlarini ko‘rganman. Men esa Rasulullohning peshonalaridan terni artib turar edim. O‘shanda u kishiga vahiy tushayotgan edi. Hazrati Usmonga nikohlab bergan bir qizlari vafot etganda ikkinchisini nikohlab berganlar. U kishi Usmonga: «Yoz, ey Usiyim», deb vahiyini yozdirar edilar. Bu darajaga undan boshqa kishi muyassar bo‘lgan emas*».

Shunisi e‘tiborga loyiqki, Oisha onamiz Nabiy alayhissalomning Usmonga qilgan vasiyatlarini rivoyat qilgan. Bu vasiyatda payg‘ambar alayhissalom agar Usmon xalifa bo‘lib qolsa va undan xalifalikdan voz kechishni talab qilsalar, zinhor voz kechmaslikni tayinlab shunday deganlar: «*Ey Usmon! Alloh bir kuni senga bu ishni topshirsa, munofiqlar Alloh senga kiygizgan ko‘ylakni yechib olmoqchi bo‘ladilar. Sen uni aslo echmagan*», dedilar va bu gapni uch marta qaytardilar. No‘mon ibn Bashir: «*Buni nega odamlarga ilgariroq aytmadingiz, deb so‘raganimda u esidan chiqqanini aytdi*», dedi.

Bundan tashqari, Hazrati Usmonning fazilatlarini haqida Rasululloh sollallohu alayhi vasallamdan o‘nlab hadislar rivoyat qilingan. Bu hadislarining ham aksariyatini Oisha onamiz rivoyat qilgan. Oisha onamizning rivoyat qilishi-cha, Nabiy alayhissalom betob bo‘lib yotganlarida: «*Ashoblardan birining oldimda bo‘lishini xohlayman*», dedilar. «*Ey Rasululloh, sizga Abu Bakrni aytib kelaylikmi*», deb so‘radik. U kishi indamadilar. Tag‘in biz: «*Umarni chaqirib kelaylikmi*», deb so‘radik. U kishi indamadilar. Biz: «*Usmonni*

chaqrib kelaylikmi», dedik. U kishi: «*Ha*», dedilar. Hazrati Usmon Rasul alayhissalomning oldilariga kirib u kishi bilan yolg'iz qoldi. Nabiy alayhissalom gapira boshlaganlarida Usmonning yuzi tobora o'zgarib borardi».

Afsuski, farishtalar-da hayo qiladigan mana shunday bir ulug' zotdan ayrim munofiqlar hayo qilmadilar. Hazrati Usmonning yumshoq ko'ngilliklaridan foydalanib, molu dunyoning bandasiga aylangan munofiqlar fitnasi yurtga beqarorlik olib keldi. Ayni shu kunlar muborak haj mavsumi bo'lgani uchun Oisha onamiz haj qilish niyatida Makkaga jo'nagan edi. Isyonchilar va bebosh olomon Madinai Munavvarani to'liq egalladi. Shaharda vaziyat juda keskin tus oldi. Jur'at va surbetlik isyonchilarni Ummu Habibaga ozor yetkazishga undadi. Ummu Habiba Usmon roziyallohu anhu qamalda turganida suv olib bormoqchi bo'lib yo'lga tushadi. Isyonchilar suvni ham man' qilib qo'yishgan edi. Yo'lda bir otliq Ummu Habiba mingan xachirni ataylab hurkitib yubordi. Odamlardan biri tutib qolmaganida xachirdan aniq yiqilib tushardi. Bu voqeadan keyin odamlar qattiq tahlikaga tushib uylaridan chiqmay qo'yishdi.

Shu vaqtda Oisha onamiz hajga yo'l olgan edi. Shunda ba'zilar: «*Siz shoshmay tursangiz bo'lar edi. Koshki bebosh qavm sizdan hayiqib, murosaga kelsa*», deyishdi. Oisha roziyallohu anho: «*Qo'rqamanki, ularni bir ishga undasam, Ummu Habibaga ozor berishgandek menga ham ozor berishadi*», dedi. Aslida bunday payt Oisha onamizning Madinada bo'lishi bir jihatdan xatarli edi. Chunki isyon ko'targan bebosh jamoa ummul mo'mininga zulm qilib qo'yishlari ehtimoldan xoli emasdi.

Oisha roziyallohu anho Usmon ibn Affonning isyonchilar qo'lida qatl etilganini Makkadan Madinaga qaytayotib yo'lda eshitdi. Oisha onamiz bu sovuq xabar tufayli Madinaga bormaslikka qaror qildi va Makkaga qaytib ketdi.

Oisha onamiz Makkaga qaytib kelganlarida oldiga Usmonning Makkaga tayin qilgan amiri Abdulloh ibn Omir Xuzramiy kelib: «*Sizni yo'ldan nima qaytardi, ey ummul mo'minin?*», deb so'radi. Oisha roziyallohu anho: «*Meni Usmonning mazlum holda qatl etilgani qaytardi. Agar sizlar Usmonning xunini talab qilsangiz, islomni aziz qilgan bo'lasiz*», dedi.

Bu paytda Madinadagi ahvol nihoyatda xatarli tus olgan edi. Shuning uchun musulmonlar birligini ta'min eta oladigan, mavjud vaziyatni murosa ko'chasiga burib yubora oladigan bir salohiyatli kishi zarur edi. Bu zot kim bulishi mumkin? Sahobalar Hazrati Ali karamallohu vajhahuni tanlashdi. Biroq Ali roziyallohu anhu dastlab bunga rozi bo'lmagan bo'lsa-da, vaziyatni to'g'ri tushuntirilgach, noiloj rozilik berdi. Hazrati Ali xalifa bo'lgach, isyonchilar bilan murosa qilishi nihoyatda qiyin kechdi. Ammo shunga qaramay u zot o'ta zakiylik bilan ish yurita boshladi. Afsuski, uning bu ishini ayrim sahobalar isyonchilarga yon bosish deb tushundilar. Xususan, Oisha onamiz ham ayni masalada Ali roziyallohu anhuning fikriga qo'shilmadi. Natijada musulmonlar jamoasi ikkiga ajralib qoldi. Bu ajralish musulmon ummati uchun eng mash'um hodisa edi. Aynan mana shu ajralish tarix sahifalariga «**Jamal voqeasi**» sifatida muhrlangan qaro kunlarni olib keldi.

Oisha roziyallohu anho Makkaga qaytib, masjid eshigi oldiga tushdi. Odamlar uning

atrofiga to'plandi. Shunda u odamlarga qarata ibratli so'zlarni aytib ularni birlashishga chaqirdi.

Oisha onamiz bilan Ali roziyallohu anhunging o'rtasida xalifalik davrigacha biror bir ziddiyat bo'lgan emas. Ikkovi har doim o'zaro hurmat-ehtiromda bo'lib, bir-birlariga hech qanday gina-qudurat yo'q edi. Ali roziyallohu anhu Oisha onamizning Nabiy alayhissalomning eng sevimli ayoli ekanini, uning o'ziga xos o'zni va maqomi borligini boshqalardan yaxshiroq bilar edi. O'z navbatida Oisha roziyallohu anho ham Ali roziyallohu anhunging Nabiy alayhissalom oldilarida yuksak obro'-e'tiborga loyiq ko'rilganini, ustiga-ustak sevimli kuyov ekanini esidan chiqarmagan. Shuning uchun Oisha onamizdan: *«Kishilardan qaysi biri Rasul alayhissalomga sevimliroq bo'lgan»*, deganlari da, *«Fotima»*-, deb javob bergan. *«Erkaklardan-chi»*, deb so'ralganda, *«Uning eri»*-, degan. Bundan tashqari, Oisha onamiz Hazrati Alining payg'ambarimiz huzurlarida beqiyos e'tibori borligini anglatadigan o'nlab hadislarni rivoyat qilgan.

Ba'zan Oisha roziyallohu anhodan o'zi bilmaydigan bir masalani so'rab qolishsa, so'ragan kishini Ali roziyallohu anhunging oldiga jo'natardi. Bir kuni Shurayq ibn Honiy degan kishi onamizdan mahsiga mash tortish masalasini so'raganda: *«Ibn Abu Tolibdan so'ra. U Rasul alayhissalom bilan safarga chiqardi»*, deydi. Shunda Shurayq Ali roziyallohu anhudan borib so'raydi. U zot Rasul alayhissalom musofir uchun uch kecha-kunduz, muqim kishi uchun bir kecha-kunduz mash tortishni buyurganlarini aytadi. Ba'zi hollarda Oisha onamiz javobini bilgan masalalarni ham Ali roziyallohu anhuga havola qilardi.

Demak, avvaldan Oisha onamiz bilan Ali roziyallohu anhu o'rtasida hech bir muammo bo'lmagan. Faqat Usmon roziyallohu anhuri qatl qilgan isyonchilarga jazo tayinlash va ulardan o'ch olish masalasida kelisha olmagan, xolos. Oisha onamiz Usmonga qarshi chiqqanlarni jazolamay turib, osoyishtalik qaror topmasligini ta'kidlardi: *«Agar ular jazo olmasdan yursa, uning yomonligi boshqalarga ta'sir qiladi. Xatar kattalashadi va ummatning ular tufayli ko'radigan musibatlari ham bir necha barobar ko'payadi»*. Oisha roziyallohu anhunging bu fikrini bir guruh katta sahobalar va tobe'inlar ham qo'llab-quvvatlab turishardi.

Hazrati Ali esa Usmon roziyallohu anhuri o'ldirgan kishilarga jazo bermaslik xatarli ekanini bilib tursa-da, lekin u ichki dushmanni shoshqoloqlik bilan jazolash oqibatidan qo'rqardi. Chunki ayni paytda xalifalik ishlari butunlay izga tushmagan, isyonchilar nayzasi hali kuchli va o'tkir edi. Shuning uchun Talha va Zubayr bir guruh sahobalar bilan Usmonni qatl qilganlarga jazo berilishini so'rab kelganlarida: *«Ey birodarlarim, sizlar bilgan narsani men ham bilaman. Lekin bu qavmni qanday jazolashni bilmay turibman. Ularning kimlar ekaniga qarasangiz-chi! Ular bilan xizmatkorlaringiz, badaviy arablar bosh ko'tarib chiqqan. Ular ichingizda g'imirlab yurishibdi. Xohlagan paytlarida sizlarni zaharlaydi. Shuning uchun bu masalada boshqacharoq yo'l qidirish lozim»*, dedi.

Albatta bunday vaziyatda musulmonlarning firqalarga ajralib ketishini ayblamoq oson. Ammo shuni ham esdan chiqarmaslik kerakki, har qaysining niyatlari faqat musulmonlar uchun yaxshilik qilish edi. Oisha onamiz hech qachon ishlarning bu qadar chappasiga ketishini sira o'ylagan emas. Ul muhtarama dinni aziz etmoq uchun jon kuydirgan edi, xolos. Onamiz Usmonning qotilini qatl etish bilan fitnaga yo'l ochilishini niyat qilmagan, uning ba'zi da'volaridan foydalanib qolishini xayoliga ham keltirmagan. Natijada

fitnachilar voqealarni o‘z manfaatlari yo‘lida fojeali tarafga burishga imkon topdilar. Ming afsuski, musulmonlar bu ishdagi xatolarini juda kech angladilar.

Mulohaza shuki, musulmon kishi sahobalar (Alloh ulardan rozi bo‘lsin) davrida bo‘lib o‘tgan bu voqeani oradan qancha vaqt o‘tgandan keyin aqida va iymon taqozo qilgan narsani lozim tutishi, bu voqealarga chuqur kirmasligi va sahobalar bu ummatning eng yaxshilari bo‘lishgan, deb e‘tiqod qilishi shart. Ulardan qaysi biri to‘g‘ri yo‘l tutgan bo‘lsa, unga ikki ajr bor. Qaysi biri xato qilgan bo‘lsa, unga bir ajr bor. Sahobalarning har biri osmonda porlab turgan yulduzlar kabidir. Ularning eng kichiklari oldida ham har qanday shuhratparastning bo‘yni egilib qoladi.

Afg‘oniy yozadi: «*Tavba qiluvchilar va afsus chekuvchilar sahifalarini varaqlab ko‘rdim. Oisha roziyallohu anhonig hasratidan ko‘ra qattiqroq hasratni, uning tavbasidan ko‘ra xolis va haqiqiy tavbani, uning nadomatidan ko‘ra qattiqroq nadomatni ko‘rmadim. Nadomat uni tiriklayin o‘ldirgan edi. U bundan ko‘ra tug‘ilmasam qaniydi, bundan ko‘ra tosh yoki tuproq bo‘lsam koshki, deb ko‘p nadomat qilgan. Koshki men daraxt bo‘lganimda, tasbeh aytganimda va zimmamga tushadigan narsadan xoli bo‘lganimda. Koshki men **Jamal** kundan yigirma yil oldin o‘lib kettanimda, deya nola qilgan*». U Alloh taoloning: «**O‘z uylaringizda barqaror bo‘linglar**», degan oyatini uqib ko‘zlaridan yosh quyulardi. Keyinchalik u o‘tgan voqealarni eslaganida qattiq afsus-nadomat qilardi.

Tabariy Abdurahmon ibn Jundabdan, u otasidan, otasi bobosidan keltirgan rivoyatda shunday degan: «Amr ibn Ashraf **Jamal** kuni tuyani jilovidan ushlab olgandi Unga birontasi yaqinlasha olmas, kim yaqinlashsa qilichi bilan yer tishlatardi. Va nogoh Horis ibn Zuhayr Azdiy unga yaqinlashib mana bu she‘rni o‘qidi:

*Ey onalarning eng yaxshisi
deb bilgan onamiz,
Bilasizmi, qancha-qancha
botirlar er tishladi.
Ular boshlari va
bilaklaridan ayrilib
Quruq tanalari bilan
yoljiz kolishdi.*

Shunda ikkovi bir-biriga tashlandi. Ko‘rdimki, olisha-olisha oyoqlari bilan yerni o‘ydim-chuqur qilib tashlashdi. Oradan ancha vaqt o‘tgandan keyin Madinada Oisha roziyallohu anhonig oldiga kirdim. U mendan kimligimni so‘radi. Men azdlik ekanimni va **Kufada** turishimni aytdim. U to‘satdan menga: «*Bizni Jamal kuni ko‘rganmisan?*», dedi. Men unga qarshi tomonda ekanligimni aytdim. Shunda u yig‘ladi. Men uni endi yig‘idan to‘xtamasa kerak deb o‘yladim. Oisha roziyallohu anho shu kundan e‘tiboran hujrasidan chiqmay qo‘ydi va butun vaqtini ibodatga bag‘ishladi. Har kuni namoz va ro‘za, istig‘for va sadaqa, ilm va sunnatni yoyish bilan mashg‘ul bo‘ldi.

TO‘RTINCHI FASL

Alloh Oisha onamizni go‘zal insoniy fazilatlar bilan siylagan edi. Ul muhtarama hayotning eng og‘ir va mashaqqatli onlarida ham Rasululloh sollallohu alayhi vasallam yonida sabot bilan turdi. Taniqli olim Abu Nu‘aym «**Hilya**» degan asarida Oisha onamiz haqida shunday yozadi: «*U dunyo ziynatlarini yoqtirmas, uning sururiga e‘tibor qilmas*

va hech qachon do'st bo'lmasligini o'ylab yig'lardi». Chunki onamiz Payg'ambarimizning pandlarini bir dam bo'lsin unutmasdilar. Rasul alayhissalom aytgandilar-ki: «*Agar men bilan birga bo'lishni istasang, senga dunyoda yulovchi ozig'idek narsa kifoya qilsin. Boylarning majlisidan o'zingni ehtiyot qil. Bir ko'ylakni yamoq tushib, to'zg'itmaguncha boshqasiga almashtirma»*.

Oisha onamizning Alloh amrlariga bo'ysunishi va ibodati ham musulmonlar uchun ulkan ibratdir. Chunki u Nabiy alayhissalomning shunday yonlarida birga bo'ldi. U zot bilan birga yashadi va u kishining xos ibodatlaridan eng ko'p xabardor bo'ldi. Shuning uchun ham Oisha roziyallohu anho odamlarga o'zi tomonidan aytilgan ko'plab hadislarida payg'ambarimizning xos ibodatlarini komil suratda naql qilib berdi. Bu bilan to qiyomatgacha butun ummatning ulug' ustoziga aylandi.

Oisha onamizdan payg'ambarimizning ibodatlarini haqida so'ralganda: «*U kishining amali uzoq yog'adigan yomg'irni eslatadi. Qaysi biringiz Rasul alayhissalom toqat qilgan ishga qodir bo'la olardingiz? Muhammad alayhissalom oilasi bir amalni qilsalar, uni doimiy qilishni odat etganlar»*, derdi. Ahmad ibn Abdulloh ibn Qays keltirgan rivoyatda aytiladiki: «*Oisha menga kechasi turib namoz o'qishni tark qilma, Rasul alayhissalom uni tark qilmasdilar. Agar kasal bo'lib qolsalar yoki charchab qolsalar o'tirgan holda o'qirdilar»*, degandi».

Oisha onamiz ro'za ibodatida ham har doim sobit bo'lgan. U eng mashaqqatli paytlarda ham, qattiq issiq kunlarida ham ro'za tutishni kanda qilmagan. Abdurahmon ibn Abu Bakr Arafa kuni Oisha onamiz oldiga kiradi. Oisha roziyallohu anho ro'zador edi. Abdurahmon singlisiga «*Ro'zangni och»* dedi. Oisha roziyallohu anho «*Ro'zamni ochmayman. Rasul alayhissalom: «**Arafa kunining ro'zasi oldingi bir yilgi gunohlarni o'chiradi»** deganlarini eshitganman dedi»* (Ahmad rivoyati). Shuningdek, juda ko'p marta haj va umra ibodatlarini ado etadi. U payg'ambarimiz bilan mashhur **Vado'** hajida ham birga bo'ladi. Onamiz hajga kelganda ehrom kiygan payti hayz ko'rgan. Nabiy alayhissalom unga **Baytulloh**da tavof qilishdan tashqari haj amallarini bajarishni buyurganlar. U hajdan oldin qilinadigan umrani qoldirgan. Nabiy alayhissalom u hajdan keyin umra qilishga izn so'raganda ruxsat berganlar. Payg'ambarimiz uni inisi Abdurahmonga qo'shib, «**Tan'im**» (haram yerining boshlanishi)ga jo'natadi. Shu joyda umraga tahlil aytiladi. Shuning uchun hozirgacha «**Tan'im**» masjidi **Oisha roziyallohu anho masjidi** deb yuritiladi. Oisha onamiz payg'ambarimiz vafotlaridan keyin ham juda ko'p marta haj va umra ibodatlarini ado etib, Allohning cheksiz rahmatlariga g'arq bo'ldi.

Oisha onamizning eng ibratli jihatlaridan yana biri saxiyligi edi. U qo'lga kelgan har kanday molni - u oz bo'lsin, ko'p bo'lsin - darhol sadaqa qilib yuborardi. Onamiz Nabiy alayhissalomning: «**Yarimta xurmo sadaqa qilib bo'lsa ham do'zaxdan saqlanilar»**, degan hadisini hayoti uchun dasturilamal qilib olgan edi. U Nabiy alayhissalom hayotlik paytlarida bir dona yoki ikki - uch dona xurmoni juda ko'p marta sadaqa qilganini o'zi ham aytib bergan: «*Oldimga bir miskin xotin ikki qizi bilan kirib keldi. Ularga ikki dona xurmo berdim. Menda shundan boshqa narsa yo'g'idi. Xotin o'sha xurmoni qizlariga bo'lib berdi. Bir donasini yeyish uchun og'ziga olib bordi. Shunda ikki qizi yana yegulik berishini so'radi. Xotin o'zi yemoqchi bo'lgan xurmoni ikkalasiga bo'lib berdi. So'ng ular turib oldimdan chiqib ketishdi. Shu vaqt Payg'ambar alayhissalom kirib keldilar. Men buni Nabiy alayhissalomga aytib berdim. Nabiy*

alayhissalom aytdilarki: **«Kim bir narsani shu qizlarga berib, yaxshilik qilgan bo'lsa, shu qizlar uni do'zaxdan to'suvchi parda bo'ladi»**, dedilar.

Boshqa bir hadisda Oisha: «Oldimga bir miskin xotin ikki qizi bilan keldi. Men ularga uch dona xurmo berdim. Xotin har biriga bir donadan xurmoni bo'lib berdi. Bir donasini esa yeyish uchun og'ziga olib bordi. Shuni ikki qizi yana yegulik berishni so'radi. Xotin o'zi emoqchi bo'lgan xurmoni ikkalasiga bo'lib berdi. Bu narsa meni ajablantirdi. Men buni Nabiy alayhissalomga aytib berdim. U kishi: **«Albatta bu amali xotinga jannatni vojib qildi yoki do'zaxdan xalos qildi»**, dedilar.

Nabiy alayhissalom vafotidan keyin bir necha yurtlar fath etilgach, Oisha onamizga turli o'lkalardan katta-katta ehsonlar, hadyalar oqib kelardi. Onamiz ularni qabul qilib olar, ammo o'ziga hech narsa qoldirmasdan sadaqa qilib yuborardi. Oisha onamiz **Baytulmoldan** o'zi uchun maxsus ajratilgan ulushdan boshqa biror narsa olmagan. Bir safar Jobir roziyallohu anhu onamizni yamoq solingan kiyimda ko'rib: **«Bu ko'ylakni tashlasangiz-chi!»**, deydi. Shunda onamiz: **«Menga Rasul alayhissalom shunday deganlar: «Agar men bilan bo'lish seni xursand qilsa, ko'ylagingni to yamoq solguncha ustingdan tashlama. Bir oyga etadigan yegulik saqlama.» Inshaalloh, u kishining oldiga borgunimcha menga buyurgan bu narsani o'zgartirmayman»**.

Shuning uchun u o'ziga biror narsa hadya qilinsa, darhol Nabiy alayhissalom hayotlarini esga olib yig'lardi. So'ng u narsani sadaqa qilib yuborardi. Bir marta Muoviya bir ko'ylak va kumush tangalar hadya qildi. Oisha onamiz bu hadyalarni ko'rib: **«Rasul alayhissalom bunday narsalarni ko'rmaganlar»**, deb yig'ladi. So'ng o'ziga hech narsa qoldirmasdan odamlarga tarqatib yubordi. Boshqa bir kuni onamizga bir necha savat uzum hadya qilishdi. Onamiz odatdagidek savatdagi uzumlarni kishilarga taqsimlab berib yubordi. Shunda joriya bir savatni olib qoladi. Buni onamiz bilmaydilar. Kech kirgach, joriya uni keltiradi. Shunda joriyadan: **«Bu nima?»** deb so'raydi. **«Ey sayyidam, uni yeyish uchun olib qolgandim»**, deydi joriya. Oisha onamiz norozi bo'lib: **«Bir shingili yetmasmidi? Allohga qasamki, undan hech narsa yemayman»**, deydi. Urva aytadiki: «Muoviya Oisha roziyallohu anhoga yuz ming dirham hadya yubordi. Allohga qasamki, o'sha kuni quyosh botmay turib, uni tarqatib ulgurdi. Joriyalardan biri unga: **«Bundan bir dirhamiga go'sht sotib olsangiz-chi?»** dedi. Oisha roziyallohu anho aytdiki: **«Agar tarqatmasdan oldin aytganingda, shunday qilgan bo'lardim»**. Oisha onamiz sadaqa qilishga biron narsa topmay qolsa, o'zining mol-mulkidan ba'zi narsalarni sotardi.

Opasining ug'li Abdulloh ibn Zubayr uning bu odatini yoqtirmasdan: **«Allohga qasamki, yo u bu ishidan to'xtaydi, yo men unga qarshilik qilaman»**, - deydi. Buni eshitgan Oisha onamiz: **«U shunday degan bo'lsa, Abdulloh bilan gaplashmasligim Alloh uchun mendan nazr»**, deydi. Xolasining qattiq xafa bo'lganini eshitgan ibn Zubayr uning oldiga rahm-shafqat so'rab kiradi. Oisha roziyallohu anho esa undan butunlay yuz o'giradi. Noiloj qolgan ibn Zubayr zuxralik Misvar ibn Maxrama va Abdurahmon ibn Abdulasvad bilan bu to'g'rida gaplashdi va xolasining oldiga olib kirishlarini iltimos qildi. Chunki u Oisha onamiz nazridan osonlikcha voz kechmasligini yaxshi bilardi. Shunda ular birgalikda tadbir o'ylab topishdi.

Uchovi Oisha roziyallohu anhoning eshigi oldiga bordi va kirishga ruxsat so'radi. Ichkaridan ruxsat bo'ldi. Shunda biri: **«Hammamizmi?»** dedi. Yana tasdiq javobi bo'ldi. Ibn Zubayrning birga ekanidan mutlaqo bexabar edi. Oldiga kirishgach, ibn Zubayr

xolasini quchoqlab, yalinib yolvordi. Misvar bilan Abdurahmon ham unga qo'shildi. Oisha onamiz hech nima demasdan turaverdi. Uning sheriklari Nabiy alayhissalom bunday arazdan qaytarganlari va musulmon kishiga birodari bilan uch kundan ko'proq arazlab yurishi halol bo'lmasligini eslatdi. Ular pand-nasihati va qiyin-qistovni ko'paytirgach, Oisha onamizning ko'ngli yumshadi va shunday dedi: «*Albatta men nazr qilgan edim, nazr esa juda og'ir*». Nihoyat, Oisha roziyallohu anho ibn Zubayrni kechirdi. Biroq nazrni buzgani uchun keyinchalik qirq qulni ozod qildi va keyinlari ham buni esga olib, afsuslanardi.

Qaysi banda Robbisini yaxshi tanib, Unga yaqinlashib borsa, bandaning qo'rquvi va taqvosi ham shuncha ziyoda bo'lib boradi. Shubha yo'qki, Oisha roziyallohu anho solih muhit, pokiza hayoti tufayli bilim, taqvo va parhezning yuksak maqomini egallashga erishdi.

Bir kuni Nabiy alayhissalom: «*Amaking oldingga kirsin*», dedi. Biroq Oisha onamiz emikdosh amakisini oldiga kirishga rozilik bermadi. Buning sababini tushuntirib berishini so'raganda: «*Meni ayol kishi emizgan, erkak kishi emas*», dedi. Nabiy alayhissalom bundan qaytarib: «*U amaking, oldinga kiraversin*», dedilar».

Oisha roziyallohu anho ayollarga: «*Erlaringizga suv bilan istinjo qilishini aytinglar. Men aytay desam, ulardan uyalaman. Zotan, Rasul alayhissalom shunday qilar edilar*», deya tayinlashdan erinmasdi. Oisha roziyallohu anho bir kuni akasi Abdurahmonning tahorat olayotganini ko'rib qoldi. U Sa'd ibn Abu Vaqqosning janoza namoziga shoshayotgan edi. Shunda Oisha onamiz akasiga Rasulullohdan: «**Oyoqning suv tegmagan kaftiga do'zaxdan vayl bo'lsin**», deganlarini eshitganman» dedi.

Oisha roziyallohu anho huzuriga ko'zi ojiz kishi kirganida darhol yopinchiq'ini tushirib oladi. U kishi: «*Mendan yuzingizni bekitasizmi? Men sizni ko'rayotganim yo'q*», deydi. Oisha onamiz aytadiki: «*Siz meni ko'rmayotgan bo'lsangiz, men sizni ko'rib turibman*».

Oisha roziyallohu anho **Baytulloh**ni tavof qilish paytida ham erkaklarga aralashmasdi. Oisha roziyallohu anho Nabiy alayhissalom davridagi ayollarni shar'iy ahkomlarga amal qilishga darhol kirishganlari uchun maqtardi. Onamiz ryvovat qiladilar: «*Men Rasul alayhissalom bilan otam dafn qilingan uyga ilgari birini erim, birini otam deb yopinchiqsiz kirardim. Umar roziyallohu anhu dafn etilgach, undan hayo qilganim uchun yopinchiqda kiradigan bo'ldim*».

Darhaqiqat, Oisha onamizning mana shu xil hayot tarzi butun ummat uchun, ayniqsa, ayollarimiz uchun ibrat maktabi bo'lib qoldi. Shu bilan birga, u din ilmining ulug' ustozlaridan biri bo'ldi. Oisha onamiz **Qur'on, tafsir, hadis** va **fiqh** ilmlarida o'ziga xos bir yuksak maqomga erishdi. Hakim degan zot «**Mustadrak**» asarida shariat hukmlarining to'rtidan bir qismini shu ayoldan naql qilinganini e'tirof etadi. Eng ulug' sahobalar ham shuni tan oladiki, shariatdagi biror masalada muammo tug'olsa, darhol Oisha onamizga murojaat qilganlar. Abu Muso Ash'ariy deydi: «*Biz, Rasulullohning sahobalari, biron bir hadis ustida ikkilanib qolsak, darhol uni Oishadan so'radik va uning bu masaladan xabardor ekaniga guvoh bo'lar edik*».

Masruq ibn Ajda' deydi: «*Muhammad alahissalomning keksa sahobalari Oishadan faroiz (meros ilmi) xaqida so'rayotganini ko'rdim*».

Boshqa yurtlarda biror masalani hal qilishida mushkullik tug'lsa, Rasul alayhissalomning Hijozdagi sahobalariga xat yozib jo'natishgan. Ular ham bu masalani yecholmasalar, Abdulloh ibn Umar, Abu Hurayra, ibn Abbos kabi ilm va fiqhni egallagan taniqli ulamolarga murojaat qilishgan. Mana shu ulug' sahobalar. masalalarni mukammal tarzda yechib berganlar. Lekin ulamolarning ta'kidlashlaricha, mana shu ulug' sahobalarning martabasi ham Oisha roziyallohu anhonning oldida ustozning shogird oldidagi maqomini eslatar ekan.

Hattoki imom Badriddin Zarkoshiy sahobalardan Oisha onamizga keltirilgan masalalarni to'plab bir kitob holida ta'lif qildi va uni «**Sahobalardan Oishaga keltirilgan savollarga javob berish**», deya nomladi. Bu asarning asosiy xizmati shundaki, muallif unda masalalarni o'rganib, sahih va zaiflarini ajratib berdi.

Umar ibn Xattob roziyallohu anhu ayollarga va Nabiy alayhissalomning uyidagi ahvollariga oid har bir masalani Oisha onamizga havola qilgan. Chunki bu masalada hech kim bu ayolga teng kelolmasdi. Zuhriy yozadi: «*Agar Oisha roziyallohu anhonning ilmi jamiyki ayollar ilmiga qiyoslansa, shubha yo'qki, uning ilmi eng afzali bo'lardi*». Ba'zan Oisha roziyallohu anho qulog'iga ayrim sahobiy ulamolardan rivoyatlar va hukmlar boshqa vajhda rivoyat qilingani etib kelardi. Oisha roziyallohu anho ular yo'l qo'ygan xatolarni tuzatar va masalaning mujmal jihatlarini oydinlashtirib berardi. Hatto uning bu ishi o'z zamonasida juda mashhur bo'lgan. Kimki bir rivoyatdan shubhalansa, Oisha onamizdan borib anig'ini bilgan. Agar u kishi uzoq joyda yashasa, Oisha roziyallohu anhodan xat orqali so'ragan.

Darhaqiqat, Oisha roziyallohu anho din ilmida benazir maqomning sohibi edi. Xo'sh, u qanday qilib bu darajaga erishdi? Avvalo, shuni aytish kerakki, Oisha onamizning zehni nihoyatda o'tkir edi. Buni Nabiy alayhissalomdan u rivoyat qilgan hadislarning ko'pligi va mukammalligidan ham bilsa bo'ladi.

Ikkinchidan, Nabiy alayhissalom unga yosh paytida uylandilar. Oisha roziyallohu anhonning sakkiz yilu besh oylik hayoti Rasuli Akram bilan o'tdi. Nabiy alayhissalom shu yillar mobaynida unga jiddiy e'tibor bilan qaradi.

Uchinchidan, Oisha onamiz yashagan hujrada juda ko'p oyatlar nozil bo'ldi. Hatto bu hujra **vahiy tushadigan joy** deb nomlandi.

Turtinchidan, Oisha onamiz bilmagan narsasini darhol so'rab bilib olishdan uyalmagan. Bu haqda ibn Abu Mulayka aytadi: «*Bilmagan narsasiga quloq solmasdi. Agar quloq solsa, toki uni bilib olmaguncha qayta-qayta so'rashdan erinmasdi*».

Nabiy alayhiassalom: «**Kim hisob qilinsa azoblanadi**», deb aytdilar. Shunda Oisha roziyallohu anho Alloh taolo: «**Bas, u oson hisob bilan hisob-kitob qilinajak**» (**Inshiqoq, 8**), deganku, deydi. Nabiy alayhissalom: «**Albatta bu arz (ko'rsatish)dir, kimki jiddiy hisob qilinsa, halok bo'libdi**», deganlar. Suningdek, Oisha onamiz bilmagan narsasini so'ragan odamlarni ham yaxshi ko'rardi. Ansoriy ayollarni din to'g'risida ko'p savol berganlari uchun maqtab: «*Ansor ayollari naqadar yaxshi ayollar. Ular dindagi bir narsani bilib olishdan uyalib turmaydi. Darhaqiqat, Mujohid aytganidek, uyalgan kishi bilan mutakabbir kishi ilm o'rgana olmaydi*».

Oisha roziyallohu anho Nabi alayhissalomdan boshqalar eshitmagan nabaviy hadislarini rivoyat qilishi bilan ajralib turadi. Katta sahobalar Rasulullohdan hamma narsani surayverishga hayiqardilar. Anas aytadiki: *«Bir ba‘daviy kelib savol so‘rar va biz jim quloq solardik»*.

Oisha onamizning ilmu salohiyati faqatgina Makkada yoki Madinada emas, balki islomiy o‘lkalarning barchasida dovruq qozongan edi. Onamizning turli masalalarda bergan fatvolarini bu yurtlarga asosan savdo karvonlari yetkazib borardi. Ilm talabgorlari ana shu karvonlar vositasida Oisha roziyallohu anhodan juda ko‘p fiqh masalalarga javob olar edilar. Shuning uchun ham Oisha onamiz yashagan uy Islom tarixida eng ulug‘ madrasalardan biriga aylanib qoldi. Ana shu madrasadan tobe‘inlarning katta-katta olimlari yetishib chiqdi. Shu vajdan Oisha roziyallohu anhoni ulamolarning muallimasi va murabbiylarining murabbiyi desak mubolag‘a bo‘lmaydi.

Oisha roziyallohu anho ta‘lim berishda yuksak tarbiyaviy uslublarni qo‘llagan. U buni Nabi alayhissalom sahobalarga ta‘lim berganlarida o‘zlashtirib olgan. Shunday uslublardan biri tinglovchi bemalol tushunishiga imkoniyat berish uchun shoshilmasdan gapirishdir. Oisha onamiz hech qachon shoshilib gapirmasdi. Urva shunday hikoya qiladi: *«Oisha roziyallohu anho bir kuni menga falonchining otasi seni ajablantirmaydimi, u hujramning oldiga kelib, Rasul alayhissalomdan keltirgan rivoyatni menga eshittiradi. Bu payt men tasbeh aytib turgan bo‘laman. U tasbehimni tugatguncha o‘rnidan turib ketadi. Bunday qilishini bilganimda oldinroq e‘tirozlarimni darhol aytgan bo‘lardim. Rasul alayhissalom sizlar hadis aytgandek hadis aytmasdilar, dedi»*.

Oisha onamiz ilm o‘rganuvchilarga shariat hukmlarini o‘zi bajarib ko‘rsatish orqali o‘rgatardi. Bu borada Solim Sublon (u onamiz qarindoshlaridan birining quli bo‘lgan) aytadiki: *«Oisha menga Rasul alayhissalom qanday tahorat olganlarini ko‘rsatdi. Uch marta g‘arg‘ara qilib, uch marta burunga suv olib qoqdi. So‘ng yuzini uch marta yuvdi. So‘ng o‘ng qo‘lini uch marta yuvdi. Keyin chap qo‘lini uch marta yuvdi va qo‘lini boshining oldi qismiga qo‘yib, uning orqasigacha bir marta mash tortdi. So‘ng qo‘llarini quloqlariga tiqib yuritdi. So‘ng ikki chakkasiga olib bordi. Men qul bo‘lganim uchun oldiga kirganimda o‘zini olib qochmasdi. Oldimda birga o‘tirib, men bilan gaplashardi. Bir kuni uning oldiga borganimda: «Ey ummul mo‘minin, menga Alloh baraka bersin, deb duo qiling», dedim. Shunda u: «Nimaga?» deb so‘radi. Men: «Alloh meni qullikdan ozod qilsin», dedim. Oisha: «Alloh senga baraka bersin» dedi-da, yuziga hijobini tushirib oldi. O‘sha kundan keyin uni bonqa ko‘rmadim»*.

Oisha roziyallohu anho har qanday diniy masala yuzasidan fatvo so‘ralsa javob berar edi. Agar kishining xususiy ishlariga bog‘liq bo‘lsa ham erinmasdan tushuntirardi. Bir kuni Abu Muso Ash‘ariy onamizga: *«Men sizdan bir narsa to‘g‘risida so‘ramoqchii edim, lekin sizdan uyalib turibman»*, dedi. Oisha onamiz unga: *«Mendan so‘rashga uyalma. Sen onasidan bolasi so‘ragandek, tortinmay so‘rayver. Albatta, men senga ona o‘rnidaman»*, dedi.

Darhaqiqat, Oisha onamiz boshqa sahobalar keltirmagan xos hadislarini ummatga yetkazib berdi. Oisha roziyallohu anho har bir hukmni dalil bilan keltirar, u bilan katta shogirdlaridan biri o‘rtasida bo‘lib o‘tgan quyidagi suhbat aqida masalasida juda ehtiyotkor bo‘lgani va boshqalarning ham shunday yo‘l tutishga ahamiyat berganini ko‘rsatadi. Masruq rivoyat qiladi: *«Oishaning huzurida suyanib o‘tirgan edim. U menga*

aytdiki: «*Ey Oishaning otasi, kim uch narsani da'vo qilsa, Allohga katta bo'hton to'qibdi*». Men: «*Ular qaysilar?*», dedim. U aytdiki: «*Kim Muhammad alayhissalom Robbisini ko'rdi, deb da'vo qilsa, Allohga katta tuhmat qilgan bo'ladi*», dedi. Men suyanib turgan joyimda o'tirib olib dedim: «*Ey ummul mo'minin, menga qarang, meni shoshiltirmang, Alloh azza va jalla bunday deb aytmaganmi: «Darvoqe, (Muhammad alayhissalom Jabroil farishtani o'zining asliy suratida) **ikkinchi bor (jannat) chetidagi Nilufar oldida ko'rdi**» (An-najm, 13-14)*. Oisha roziyallohu anho unga dedi: «*Men bu haqda Rasul alayhissalomdan eng birinchi so'rganman. U kishi: «U Jabroildir. Men uni haqiqiy qiyofasida faqat ikki marta ko'rganman. Bir safar uni ufqda, yer va osmon orasini egallab turgan holda ko'rdim*». Oisha onamiz: «*Alloh taolo bunday deganini bilmaysanmi: «Ko'zlar unga yeta olmas. U ko'zlarga yetar! U mehribon va (har narsadan) ogoh zotdir*» (An'om, 103).

Alloh taolo yana bunday deganini bilmaysanmi: «**Biron odam uchun Alloh unga so'zlashi joiz emas, magar vahiy ilhom orqali, yo biron parda-tusiq ortidan yoki biron elchi-farishta yuborib, o'sha (farishta Allohning) izn ixtiyori bilan o'zi xohlagan narsani vahiy qilish orqali (so'zlar). Albatta U yuksak va hikmat egasidir**» (Sho'ro, 51).

Yana Oisha aytdiki: «*Kim Rasul alayhissalom Allohning kitobidan biror narsani yashirib qolgan deb da'vo qilsa, u Allohga katta bo'hton qilibdi. Alloh taolo deydi: «Ey payg'ambar, sizga Parvardigoringiz tomonidan nozil qilingan narsani yetkazing! Agar (bu farmonga amal) qilmasangiz. Uning elchiligini (bandalariga) yetkazmagan bo'lursiz*» (Moida, 67). Oisha roziyallohu anho davom etdi: «*Kim ertaga bo'ladigan bir ishni xabar bersa, u Allohga katta bo'hton to'qibdi. Alloh taolo: «Ayting, osmonlar va yerdagi biron kimsa g'aybni bilmas, magar Allohgina (bilur)*», degan», dedi (Naml, 65).

Oisha onamiz ilk marta bolalik chog'larida **Qur'oni Karimni** otasi Abu Bakr Siddiq roziyallohu anhudan eshitgan edi. Keyinchalik onamiz Rasululloh sollallohu alayhi vasallamning o'zlaridan eshitib, yodlab oladigan bo'ldi. Onamiz payg'ambarimizning muborak lafzlaridan **Qur'on** oyatlarini o'rganish barobarida, u zotga bu oyatlar qay tarzda nozil bo'layotganiga shohid ham bo'lardi. U ana shunday saodatli damlarni eslaydi: «*Men o'z uyimdan nubuvvat uyiga ko'chib o'tgandan keyin Baqara va Niso suralari nozil bo'ldi. Shu tufayli mening hujram vahiy tushgan joy degan nom olgan. Men vahiy tushish payti Rasul alayhissalom oldilarida bo'lar edim. Qattiq sovuq kunlari vahiy tushayotgan bir paytda u kishining peshonalari terlab ketardi*».

Oisha onamiz Nabiy alayhissalomdan **Qur'oni Karim** oyatlarining ma'nolari va bundan Alloh taoloning maqsadi nima ekanini so'rardi. Bir kuni Oisha roziyallohu anho mana bu oyat haqida: «*(Kambag'al - bechoralarga) bergan sadaqalarini (qiyomat kunida hisob-kitob uchun) Parvardigorga qaytguvchi ekanliklaridan dillari qo'rqib turgani holda beradigan kishilar*» (Mo'minlar, 60). Oyati karimadagi kishilar hamr ichib, o'g'irlik qiladigan kishilarmi», deya so'raydi. Payg'ambarimiz: «*Ey Abu Bakr qizi, ular (amallari) qabul bo'lishidan qo'rqqani holda ro'za tutadigan, namoz o'qiydigan va sadaqa beradigan kishilardir. Alloh taolo: «Ana O'shalargina (barchadan) o'zguvchi bo'lgan hollarida yaxshiliklar qilishga shoshurlar*», degan (Mo'minlar, 61).

Boshqa bir payt Rasul alayhissalomdan: «**Albatta Alloh Yer boshqa Yerga,**

osmonlar (o'zga osmonlarga) **aylanib qoladigan hamda** (barcha odamlar) **Yolg'iz va Qudratli Allohga ro'baro' bo'ladigan Kunda** (qiyomatda) **G'olib va Intiqom olguvchidir» (Ibrohim, 48)**, degan oyatdagi zikr etilgan kunda odamlar qaerda bo'ladi, ey Rasululloh?», deb so'raganimda u kishi: «*Siroto ustida*», dedilar.

Bir kuni Urva ibn Zubayr onamizdan Alloh taoloning: «**Agar etim qizlarga adolat qila olmaslikdan qo'rqsangiz, sizlar uchun nikohi halol bo'lgan ayollarga ikkita, uchta, to'rttadan uylanaveringlar» (Niso, 3)**, degan oyati xususida so'radi. Oisha onamiz aytdiki: «Ey opamning o'g'li, ular valiyning qaramog'ida bo'lgan yetim qizlardir. Valiyni u qizlarning moli va husnu jamoli qiziqtirib, boshqalarga bergandek unga mahr bermasdan uylanishni xohlaydi. Batahqiq, sen so'ragan oyat tushgandan keyin, Rasul alayhissalomdan yetim qizlar xususida fatvo so'raydiganlar ko'payib ketdi. Shunda Alloh azza va jalla ushbu oyatni nozil qildi: «(Ey, Muhammad), **sizdan ayollar haqida fatvo so'raydilar. Ayting: Ular to'g'risida sizlarga Alloh va Kitob (Qur'on)da tilovat qilinadigan oyatlar fatvo berur. Yana** (qaramog'inhizdagi) **yetim ayollarni** (agar go'zal bo'lsalar) **ular uchun farz qilingan mahrlarini bermasdan** (nikohingizga olishingizni) **va** (agar xunuk bo'lsalar) **nikohingizga olishdan yuz o'girib** (ulardan qoladigan merosga ta'ma qilib to o'lgunlaricha boshqa birovga turmushga chiqarmay saqlashlaringizni sizlarga harom qiladi)» **(Niso, 127)**.

Oisha roziyallohu anho eng ko'p hadis rivoyat qilgan sahobalar ichida beshinchi o'rinda turadi. Zero, Abu Hurayra, ibn Umar, Anas ibn Molik va ibn Abbas roziyallohu anhumlardan keyin eng ko'p hadis rivoyat qilgan kishi Oisha onamizdir. Ammo uning bu muhaddislardan afzal jihati ham mavjud. Bu asosan onamizning hadislarni Nabiy alayhissalomdan bevosita yolg'iz o'zi rivoyat qilganligidir. Undan boshqa sahobalar esa hadislarni bir-birlaridan rivoyat qilgan. Oisha roziyallohu anhoning Nabiy alayhissalomdan to'g'ridan-to'g'ri rivoyat qilmagan hadislari ko'p emas. Sahoba roviylar rivoyat keltirishda boshqalar bilan sherik bo'lgan paytda Oisha roziyallohu anho bunday rivoyat yo'lini tutmagan. Biz bilgan roviylarning masnadlarida ko'p hadislar mushtarak holda rivoyat qilingan bo'lsa, Oisha onamiz masnadida faqat uning o'zidan rivoyat qilingan hadislarni uchratamiz. Tasavvur qiling, agar Oisha onamiz bo'lmaganida, Nabiy alayhissalom sunnatlarining katta qismi, xususan, u kishining uylaridagi fe'liy sunnatlari yo'qolib ketgan bo'larmidi. Batahqiq, Oisha roziyallohu anho fe'liy sunnatlardan ko'plarini o'zida saqlab qoldi. Shuning uchun ham onamizning muborak hujralari hadisning boshlang'ich madrasasiga aylanib qoldi.

Oisha roziyallohu anhoning huzuriga yer yuzining hamma joylaridan ilm talabgorlari Nabiy alayhissalom ziyorati va salom berishni niyat qilib kelardilar. Shu bilan birga, ular Nabiy alayhissalom bilan hamnafas yashagan va boshqalardan ko'ra yaqinroq bo'lgan Oisha onamiz tilidan muborak nabaviy hadislarni eshitish baxtiga muyassar bo'lishardi. Oisha roziyallohu anho oldiga kelganlarning hech biridan ilmni qizg'anmasdi. Aksincha, u xoh xo'jayin, xoh qul bo'lsin, xoh kichik, xoh katta bo'lsin, xoh erkak, xoh ayol bo'lsin, ilm talab qilganlarga o'zi bilgan narsalarni o'rgatishga shoshilardi. Unga shogird tushganlar orasida qullar, kambag'allar, ayollar va yosh bolalar ham bo'lardi. Shuning uchun Oisha onamizdan hadis rivoyat qilganlarning soni nihoyatda ko'pdir. Ularning orasida eng mashhurlari quyidagilardir:

1) Sahobalar: Umar ibn Xattob, Abdulloh ibn Umar, Abu Hurayra, Abu Muso Ash'ariy, Abdulloh ibn Abbas, Abdulloh ibn Zubayr va boshqalar.

2) Uning ahli bayti: Opasining o'g'li Urva ibn Zubayr, inisining o'g'li Qosim ibn

Muhammad.

3) Katta tobe'inlar: Alqama ibn Qays, Mujohid, Ikrima, Sha'biy, Zirr ibn Hubaysh, Masruq, Ubayd ibn Musayyib, Asvad ibn Yazid, Tovus, Muhammad ibn Sirin, Abdurahmon ibn Horis ibn Hishom, Ato' ibn Abu Rahob, Sulaymon ibn Abu Muso, Abu Zubayr Makkiy, Ma'rof ibn Shuxayr va boshqalar.

4) Xizmatkor qullar: Abu Amr, Zakvon, Abu Yunus, Farvax.

5) Ayollar: Amra binti Abdurahmon, Mu'oz Adaviyya, Oisha binti Talxa, Jasra binti Dajjoja, inisi Abdurahmonning qizi Hafsa, Hasan Basriyning onasi Xayra, Safiyya binti Shayba va boshqalar.

Sahobalar Oisha roziyallohu anhonig hadig lafziga qattiq ahamiyat berishini bilardilar. Shuningdek, u rivoyat qilganda hadis lafzlarini o'z holicha saqlashga jiddiy ahamiyat berar, faqat ma'nosini aytishni joiz ko'rmas edi. Oisha onamiz shogirdlaridan birini sinash uchun hadis yod olgan sahobalar oldiga yuborardi. Oradan ancha vaqt o'tgach, o'sha sahobaning o'zi bu hadisni qanchalik yod olgani va to'g'ri rivoyat qilgan - qilmaganini aniqlash uchun shogirdini yana jo'natardi. Mana shu ma'noda Urvaga aytgan so'zlariga e'tibor beraylik: «*Ey jiyanim! Abdulloh ibn Amr biz bilan hajga boryapti, deb eshitdim. Uning oldiga borib, so'rab bilgin. U Payg'ambar alayhissalomdan ko'p ilmlarni olgan*».

Urva aytadi: «*Uning oldiga bordim, Payg'ambar alayhissalomdan rivoyat qilgan bir qancha hadislarni so'rab bildim. U menga aytgan hadislar ichida quyidagi hadis ham bor edi: «**Albatta Alloh taolo odamlardan ilmni birdaniga sug'urib olmaydi, lekin olimlarni oralaridan ko'tarish bilan ilmni ko'taradi. Odamlarga o'zlari ilmsiz bo'laturib fatvo beradigan johil boshliqlarni qoldiradi. Ular adashadilar va adashtiradilar***».

Urva bu hadisni Oisha onamizga aytib berdi. Oisha onamiz buni juda muhim narsa deb bildi, uni inkor qildi va Urvadan: «*Abdulloh Rasulullohdan bu hadisni xuddi shunday lafzlar bilan eshitganmikan?*», deb so'radi. Haj mavsumi tugagach, Oisha roziyallohu anho Urvani oldiga chaqirib: «*Abdulloh ibn Amr hajdan qaytipti. Senga ilm haqida aytib bergan hadisni yana borib so'ragin*», - dedi. Urva borib shu hadisni so'radi. Abdulloh ibn Amr xuddi avvalgidek lafz bilan aytib berdi. Buni Oisha roziyallohu anhoga borib aytganida: «*Aytgani rost, hadisga biron narsani qo'shmabdi va kamaytirmabdi*», - dedi.

Oisha onamiz hadis lafzlarini yodlashni juda muhim deb bilardi, faqat ma'nolarini yodlashni emas. Ko'rib o'tganimizdek, ba'zi shogirdlarini hadis yod olgan sahobalarning oldiga jo'natar edi. Bir muddat o'tgach o'sha shogirdini hadis aytgan sahobiy oldiga qaytadan so'rab kelishga buyurar edi. Oisha onamiz shogirdning hadis lafzlarini to'liq va to'g'ri yodlagani, hadisning sahihligi va sahobiyning rivoyatiga ishonch hosil qilish uchun shunday yo'l tutgan. Shuning uchun ba'zi sahobalar Oisha roziyallohu anhonig oldiga kelib, o'zlari yod olgan hadislarning to'g'riligini tekshirib ko'rar edilar. Ayrim sahobalar Oisha onamiz hujrasi oldiga kelishib: «*Eshiting, ey hujra sohibasi*», deya yodlagan hadislarini aytib berardi. Navaviy aytadiki: «*Bundan maqsad Oisha roziyallohu anhonig ma'qullashi yoki sukut saqlashi orqali hadisning to'g'riligini tekshirish bo'lgan*».

Biron masala xususida ixtilof qilib qolishsa ham haqqoniy javob olish uchun uni Oisha roziyallohu anhodan so'rashar edi. «**Sahihayn**»da keltirilishicha, Ibn Umarga: «Abu Hurayra: «Rasulullohdan: «**Kim janozaga borsa unga bir qiyrot ajr bor**», deb

aytibdi», deyishdi. Ibn Umar dediki: «*Abu Hurayra hadisni ko'p aytyapti*»,-dedi va Oisha roziyallohu anhoga odam jo'natib shu hadis haqida so'radi. Oisha onamiz Abu Hurayra aytgan hadisni tasdiqladi. Ibn Umar: «*Ko'p ajr-savobdan benasib qolibmiz*»-, dedi. Abu Muso Ash'ariy aytadiki: «*Bizga biron hadis mushkullik tug'dirsa, Oishadan so'rab olardik*».

Oisha roziyallohu anho shaxsiyati ulug' mujtahid sahobiy olimlar qatorida turadi. Qosim ibn Muhammad aytadiki: «*Oisha Abu Bakr, Umar, Usmon xalifaligi davridan to vafot etgunicha fatvo berdi. Oisha Nabiy alayhissalomdan eshitganlari bilan cheklanib qolmadi. Balki u ummatga ayrim masalalarda **Kitob** va **Sunnat**dan hukm chiqarib berdi. Ya'ni, o'zi ham ijti hod qildi*». Abu Salama ibn Abdurahmon Oisha onamiz ta'riflarida: «*Rasul alayhissalom sunnatlarini Oishadan ko'ra bilguvchiroq, bir fikrga muhtoj bo'lgan paytda undan ko'ra faqihroq, bir narsa xususida nozil bo'lgan oyat va farzni bilguvchiroq biron kishini ko'rmadim*», deydi.

Ma'lumki, sahobalar (Alloh ulardan rozi bo'lsin) **Kitob** va **Sunnat**da ochiq hukmi kelmagan masalalarda ijti hod qilishdan o'zlarini tortishgan. Masalani batafsil o'rganmasdan fatvo berishga qo'rqqan. Xususan, Oisha ham shunday qilgan. Agar undan biror bir masala so'ralsa, onamiz eng avval **Kitob**ga murojaat qilgan. Onamiz **Qur'on** oyatlarini yaxshi bilgani bois, masalalarni oyatlar bilan hal qilish borasida juda hozir-javob bo'lgan.

Bir kuni Sa'd ibn Hishom: «*Sizdan tarki dunyo qilish to'g'risida so'ramoqchiman. Bu haqda nima deysiz?*» dedi. Oisha onamiz unga: «*Bunday qilma, Alloh taoloning mana bu oyatini eshit: «**Darhaqiqat, sizdan ilgari ham (ko'p) payg'ambarlar yuborganmiz va ularga juftlar va zurriyotlar berganmiz**» (Ra'd, 38).*

Oisha mut'a nikohining harom ekaniga quyidagicha dalil keltiradi. Ibn Abu Mulayka aytadiki: «*Mut'a nikohi haqida so'raganimda, Oisha menga: «Men bilan ularning o'rtasida Allohning kitobi bor», degan. Alloh taolo shunday deydi: «**Ular avratlarini (haromdan-zinodan) saqlaguvchi kishilardir. Magar o'z jufti halollaridan va qullaridagi cho'rilaridangina** (saqlanmaydilar). **Bas, ular malomat qilinmaydilar. Endi kim shundan o'zgani** (ya'ni zino va shu kabi shariati islomiyada harom qilingan boshqa narsalarni) **istasa, bas, ana o'shalar haddan oshguvchilardir**» (Mo'minlar, 5-7).*

OISHA ONAMIZ VA FOTIMA roziyallohu anho

Oisha onamiz Fotima roziyallohu anho bilan samimiy va go'zal munosabatda bo'lgan. Bunga Oisha roziyallohu anho keltirgan quyidagi hadis ham dalolat qiladi. Oisha onamiz aytadiki: «*Nabiy alayhissalomning xotinlari to'planishdi. Bu vaqtda ul zotning hamma xotinlari hayot edi. Qizlari Fotima Nabiy alayhissalom yurishlaridek yurish bilan kirib keldi. Nabiy alayhissalom: «Marhabo, ey qizim», dedilar. Shunda qizini o'ng yoki chap taraflariga o'tirg'izdilar. Unga shivirlab nimadir dedilar. Fotima roziyallohu anho yig'ladi. Keyin yana shivirlab nimadir dedilar. Fotima roziyallohu anho kuldi. Men sababini so'rasam, u: «*Rasul alayhissalom sirini fosh qilmayman*», dedi. Men: «*Bugungidek tez yig'lab, tez kulganingni oldin ko'rmaganman*», dedim. U yig'lagan paytda: «*Rasul alayhissalom senga alohida bir gap aytgani uchun yig'layapsanmi?*», dedim va u kishi*

nima deganiga qiziqdim. Fotima menga: «*Rasul alayhissalom sirlarini hech qachon fosh qilmayman*», dedi.

Payg‘ambar alayhissalom vafot etganlaridan keyin men yana: «*O‘shanda nega avval yig‘lab, keyin kulgan eding?*», deb so‘radim. Shunda u Rasululloh menga: «*Jabroil har yili bir marta Qur‘onni o‘qib o‘tkazardi. Bu yil Qur‘onni ikki marta o‘qib o‘tkazdi. Ajalim yaqin qoldi. Albatta sen menga ahlim orasida eng birinchi yetishguvchisan. Bu esa naqadar yaxshi*», dedilar. Shunda men yig‘lagan edim. So‘ng yana qulog‘imga shivirlab: «*Mo‘mina ayollarning sayyidasi (yoki bu ummat ayollarining sayyidasi) bo‘lishga rozi bo‘lmaysanmi?*», dedilar. Shundan xursand bo‘lib kulgan edim.

Oisha roziyallohu anho bu hadisni rivoyat qilmaganida jumhur olimlar Fotima roziyallohu anhoning boshqa ayollarga nisbatan fazli xususidagi ilmga ega bo‘lmasdi: «*Mo‘mina ayollar senga kifoya. Ular **Maryam binti Imron, Xadicha binti Xuvaylit, Fotima binti Muhammad va Fir‘avning xotini Osiyo**. Xotinlarga nisbatan Oishaning fazli taomlardan sariyd (sutga to‘g‘ralgan non) ning fazli kabidir*». Bu hadisga ahamiyat bergan kishi ayollardan birini boshqasidan afzal ko‘rishga to‘g‘ridan-to‘g‘ri jazm eta olmaydi. Oisha onamiz oldingi hadisda bizga aytgan so‘zi Fotima roziyallohu anhoning barcha ayollardan afzal ekanini bilishga imkon beradi.

Oisha onamiz Ali roziyallohu anhudan keyingi Muoviya zamonida ham musulmonlar uchun dinning tirik timsoli sifatida qolaverdi. Biroq Muoviya bilan avvalgi xalifalardek munosabatda bo‘lolmadi. Chunki uning davrida bir qancha noxush voqealar yuz berdi. Xususan, Oisha onamizning inisi Muhammad ibn Abu Bakr **38-yili Misrda** qatl qilindi.

Muoviya Oisha onamiz ko‘nglini topishga urinar va munosabatlarini yaxshilash umidida katta-katta hadyalar jo‘natib turardi. Bu haqda Urva shunday hikoya qiladi: «*Oisha ko‘ylagi eskirib, yamoq tushmaguncha yangilamasdi. Bir kuni unga Muoviya tomonidan 80 ming dirham kelganini ko‘rdim. Biroq kechgacha undan bir dirham ham qolmadi. Joriyasi: «Bir dirhamga bizga go‘sh t sotib olsangiz bo‘lardi*», deb qoldi. Shunda Oisha: «*Ertaroq aytganingda shunday qilgan bo‘lardim*», dedi».

Muoviya ko‘pincha unga nasihat va yo‘l-yo‘riq ko‘rsatishni so‘rab xat yozardi. Termiziy «**Sunan**»ida yozilishicha, Muoviya Oisha onamizga: «*Menga xat yozing va menga qarshi ko‘p gapirmang*», deb xat jo‘natardi. Bir safar Oisha roziyallohu anho Muoviyaga shunday javob maktubi yozadi: «*Senga salom bo‘lsin. Ammo ba‘d. Rasulullohning shunday deganlarini eshitganman: «**Kimki odamlarni g‘azablantirish evaziga Alloh roziligini izlasa, Alloh unga kifoya qilur. Kimki Allohni g‘azablantirshp evaziga odamlar roziligini izlasa, Alloh uni odamlarga topshirib qo‘yadi***». Boshqa bir rivoyatda: «*Kim Allohga osiy bo‘lgan holda odamlar maqtovini qozonmoqchi bo‘lsa, Alloh undan g‘azablanadi va odamlarni ham undan g‘azablantiradi*», deyilgan. Oisha onamiz Muoviyaning boshqaruv ishlarida ayrim paytlari shariatdan chetga chiqqanini tanqid qilardi. Hujr va uning ashoblarini qatl qildirishi eng xunuk ishlardan biri bo‘lgan.

Muoviya hajga borganida Madinaga tushib Oisha roziyallohu anhani ziyorat qilardi. Bir safar Muoviya uning oldida o‘tirganda: «*Sen qatl qilgan kimsadan qutulib qolishga ishonasanmi?*», dedi. Shunda Muoviya: «*Omonlik uyiga kirdim*», dedi. Oisha onamiz aytdiki: «*Ey Muoviya, Hujr bilan ashoblarini o‘ldirishda Allohdan qo‘rqmadingmi?*» «*Men*

ularni o'ldirgan emasman. Ularga qarshi guvohlik bergan kishi o'ldirdi», deb javob berdi Muoviya.

Muhammad ibn Sirindan keltirilgan boshqa bir rivoyatda bu savol javob biroz boshqacharoq tarzda bayon qilingan. Ya'ni, Oisha roziyallohu anho: «*Ey Muoviya, nega Hujrga rahm qilmading?»*, dedi. U: «*Ey ummul mo'minin, to'g'ri yo'l ko'rsatuvchi bo'lmadi»*, dedi. Ibn Sirin: «*Bizga yetib kelishicha, Muoviya vafoti yaqinlashganda qattiq qiynalgan va shunday degan: «Ey Hujr, mening bu kunim eng og'ir kundir».*

Muoviya o'g'li Yazidni xalifa qilib qoldirmoqchi bo'lganida Oisha roziyallohu anho bilan Marvon ibn Hikam o'rtasida ro'y bergan voqea ham qiziq. Muoviya Hijozdagi amiri Marvonga odamlarni yig'ib Yazid nomiga bay'at berishlarini tayinlab xat yozadi. Shunda Abdurahmon ibn Abu Bakr yosh bolaga bay'at berasizlarmi, deya qarshi chiqqan. Marvon Abduranmonni tutishga buyruq beradi. Abdurahmon opasi Oishaning hujrasiga qochib kiradi. Marvon odamlari Abdurahmonni shu sababli tuta olmaydi. Marvon: **Alloh taolo bu kishi to'g'risida shunday deganini aytadi: «Yana bir kimsa borki, ota-onasiga: «Suf sizlarga! Sizlar menga (o'lganimdan keyin qayta tirilib, qabrdan) chiqarilishim haqida va'da beryapsizlarmi?!» (Ahqof, 17).**

Oisha onamiz parda ortida turib: «*Alloh Qur'onda biz haqimizda mening uzrimdan boshqa narsani nozil qilmagan»*, deydi. Bir rivoyatda: «*Allohga qasamki, u yolg'on aytibdi, bu oyat u haqda emas, u kim ekanini aytishni xohlasam, albatta aytgan bo'lardim. Lekin Rasul alayhissalom Marvonning otasi va uning pushti kamari - Marvonni la'natlaganlar»*, deydi.

Hijriy 58-yilning muborak Ramazon oyi. To'satdan Oisha onamiz kasal bo'lib yotib qoldi. Uning vafoti yaqinlashgan edi. Tobutini tuyada olib bormaslik va yotgan joyiga yumshoq mato to'shamaslikni vasiyat qildi. Ana shu kunlarning birida Abdulloh ibn Abbos roziyallohu anhu uning oldiga kirishga ruxsat so'radi. Shunda Oisha onamiz ibn Abbosning maqtov so'zlar aytib, ko'nglini ko'tarmoqchi bo'lganini sezib: «*Ibn Abbosni qo'ygin, uning meni begunoh deb oqlashiga hojatim yo'q»*, dedi. Biroq ibn Abbos so'zida qattiq turib olgach, unga ruxsat berildi. U Oisha onamiz huzuriga salom berib kirdi-da: «*Siz bilan Rasul alayhissalomning uchrashmoqligiga faqat ruhning jasaddan chiqishligi qolgan. Siz Rasul alayhissalomga ayollarning eng sevimlisi edingiz. Rasululloh sollallohu alayhi vasallam faqat yoqimli narsalarni yaxshi ko'rardilar. Alloh taolo siz tufayli ummat uchun yengillik in'om etdi. Ya'ni, pok tuproqqa tayammum qilish oyatini nozil qildi. Alloh sizning ma'sum va pokligingizni yetti qat osmon ustidan xabar berdi. Bu xabarni **Ruhul Amin** keltirdi. Masjidlarda erta-yu kech ana shu oyat tilovat qilinadi»*, dedi. Shunda Oisha uning xushomad so'zlarini yoqtyrmay: «*Ey Abbos, meni tinch qo'y. Nafsim qo'lida bo'lgan zotga qasamki, bundan ko'ra menga unutilgan bir narsa bo'lganim yaxshiroqdir»*, dedi.

Oisha onamiz kasal bo'lganining uchinchi kechasi **Ramazon oyining 17-kuni** vafot etdi. Onamizni o'sha kechasi vitr namozidan keyin **Baqiy' qabristoniga** dafn qildilar. O'shanda Oisha roziyallohu anho **66 yosh**da edi. Abu Hurayra roziyallohu anu onamizning janoza namozini o'qidi. Qabriga Urva ibn Zubayr, Qosim ibn Muhammad va Abdulloh ibn Muhammad ibn Abdurahmon ibn Abu Bakr va Abdulloh ibn Abdurahmonlar tushishdi.

Oisha onamiz o‘zini **Baqiy’ qabristoniga** dafn qilishlarini vasiyat qilgan edi. U Abdulloh ibn Zubayrga: *«Meni hujramdagi zotlar yoniga dafn qilmanglar. Meni Baqiy’dagi birodarlarim yoniga qo‘yinglar. Men gunohdan forig’ emasman»*, degan. Ubayd ibn Umayr uning vafot etganidan xabar topgach: *«Kim uni onam degan bo‘lsa, o‘sha kishi qayg‘uradi»*, deydi. Ummu Salama onamiz bu xabarni eshitganda: *«U Rasul alayhissalomga otasidan keyin odamlarning eng sevimlisi bo‘lgandi»*, deb yig‘laydi.

TIB VA NASABNI BILISHI

Ibn Abdulbarr degan ulug‘ olimning bizga guvohlik keltirishicha, Oisha roziyallohu anho faqat diniy ilm bilangina cheklanib qolmagan. Shuningdek, u tib, nasab va she‘r ilmi kabi boshqa ilmlardan ham ancha xabardor bo‘lgan. Hatto Urva ibn Zubayr: *«Oisha roziyallohu anhoning bu ilmlarni qanday egallaganidan hayron bo‘lib shunday degan: «Sizni odamlarning eng faqihisi sifatida bilardim. Bunga nimayam mone‘lik qilsin? Siz Rasul alayhissalomning zavjasi va Abu Bakrning qizisiz. Sizni arab ayyomlari, nasablari va ash‘orlari bilimdoni ekaningizga ishonдим. Bunga nimayam mone‘lik qilsin? Axir, otangiz Qurayshning eng bilimdoni bo‘lsa. Lekin men sizni tibni bilganingizdan ajablandim. Buni qaerdan o‘rgangansiz?»*, dedi.

Oisha onamiz Urvaning qo‘lidan tutib, o‘z ilmiga ishongan muallimadek shunday javob beradi: *«Ey Urayya (erkalab), Rasul alayhissalom ko‘p kasal bo‘lib turardilar. Arab va ajam tabiblari tashxis qo‘yish uchun tashrif buyurardi. Men ana shu vaqtda tib ilmimi o‘rganib olganman»*. Zahabiy degan olim ham uning bu so‘zini tasdiqlab, Oisha roziyallohu anhoning tabiblar oldida bo‘lishi va ular qo‘ygan tashxislarni esda saqlab qolishini keltiradi.

Oisha roziyallohu anhodan tib ilmi xususida so‘raganlar juda kam bo‘lgan. Ko‘pchilik ko‘proq fihiy masalalarni so‘rashgan. Chunki ular Oisha roziyallohu anhoning bu sohaning bilimdoni ekanini juda yaxshi bilishgan. Shuning uchun Urva u vafot etgandan keyin tib ilmining juda ko‘p qismi o‘rganilmasdan o‘zi bilan birga ketganiga kuyungan. Onamizning nasab ilmimi chuqur bilishiga odamlarning nasabi Ma‘d ibn Adnongacha yetadi, deb aytgan so‘zlari kifoya qiladi.

SHOGIRDLARI

Oisha roziyallohu anho madrasasidan qancha tobe‘in ulamolar yetishib chiqdi. Bu ilmi toliblar muborak hujraga kirishib, parda oldida o‘tirardi. Ular katta muallimaga quloq tutishar, muallima esa ularga **nabaviy «xazina»**larni ulashardi. Mehribon Alloh shu tariqa Oisha onamizning qo‘l ostida keyingi avlodlarga Islomni yetkazadigan ulamolarni yetishtirdi. Bu ulamolarning ko‘pchiligi Oisha onamizga qarindosh edilar. Shuning uchun ham ular Oisha onamizdan turli masalalarni tortinmasdan so‘rashga boshqalardan ko‘ra jur‘atliroq bo‘lishgan.

Urva ibn Zubayr

Urva ibn Zubayr o‘z davrida Madina olimi va imomi bo‘lgan. Uning otasi Zubayr ibn Avvomdir. Onasi Abu Bakr Siddiqning qizi Asmo roziyallohu anhumo bo‘lgan. Urva Umar

roziyallohu anhu xalifaligi davrida, **hijriy 23-yilda** tug'ilgan. Urva Oisha roziyallohu anhodan fiqh ilmini mukammal o'rgangan. Shuning uchun ham Ibn Sa'd ibn Shahob Zuhriy Urvani suvi tugamaydigan ilm dengiziga qiyoslagan. Bu ulug' zot otasi Zubayr ibn Avvom, akasi Abdulloh, onasi Asmo, xolasi Oisha, Ali ibn Abu Tolib, Sa'id ibn Zayd, Hakim ibn Huzom, Zayd ibn Sobit, Abdulloh ibn Abbos, Abdulloh ibn Umar, Abdulloh ibn Amr ibn Os, Usoma ibn Zayd, Abu Ayyub, Abu Hurayra va boshqalardan ko'plab hadislar rivoyat qilgan.

Urva odamlarni ilm olishga qiziqtirar va bolalarni ilmga undab shunday derdi: «*Ey bolalarim, ilm o'rganinglar, agar bugun bir qavmning eng kichigi bo'lsangiz, ehtimol ertaga eng ulug'iga aylanarsiz. Johil qariyadan ham xunukroq odam bormi?*».

Urva muborak nabaviy sunnatlarning yoyilishiga katta hissa qo'shgan ulug' olimdir. U Oisha roziyallohu anhodan faqatgina fiqh ilmini emas, balki yuksak axloq mezonlarini ham o'zlashtirib olgan edi. Xususan, Urva saxiyligi bilan mashhur bo'lgan. U bog'idagi xurmolari pishsa, bor devorini ko'cha tomondan teshib qo'yar ekan. Odamlar uning bog'iga kirib, xurmosidan yeyishib, hatto uylariga ham olib ketar ekanlar. U bog'ga kirganda mana bu oyatni takrorlardi: «**Sen bog'ingga kirgan paytingda: «*Alloh xohlagan narsagina (bo'lur), bor kuch-quvvat yolg'iz Alloh bilandir*», desang edi! Agar sen meni mol-davlat va bola chaqa jihatidan o'zingdan kamroq deb bilsang» (Kahf, 39).**

Urva har kuni **Qur'oni Karimning** to'rtidan bir qismini tilovat qilar edi. Bu odatini u oyog'i kesilgan kunigina tark qilgan. Bu voqea Urva o'g'li Muhammad bilan xalifa Valid ibn Abdulmalikning oldiga borganda yuz bergan. O'g'li Muhammad xalifaning o'g'li bilan otxonaga kiradi. Banogoh ot Urvaning o'g'lini tepib o'ldiradi. Keyinchalik Urvaning oyog'ida qorason paydo bo'ldi. Valid unga oyog'ini kestirishni taklif qildi. Urva rozi bo'lmadi. Shu tariqa yara uning boldirigacha yetib bordi. Shundan keyin Valid yana oyog'ini kestirishga undab, shunday qilmasa badaniga ham o'tish xavfi borligidan ogohlantirdi. U oyog'ini kesishga zo'rg'a rozilik berdi. Urvaning oyog'ini oddiy arrada kesishdi. Bu paytda uni hech kim ushlab turmadi. U dedi: «**Ha, bu safarimizda shunday nasibamiz bor ekan. Ey Parvardigor, to'rt tarafim (ikki qo'l va ikki oyoqni nazarda tutgan) bor edi. Bittasini olib uchtasini qoldirding. Senga hamd bo'lsin. To'rtta o'g'lim bor edi. Bundan ham bittasini olib, uchtasini qoldirding. Senga hamd bo'lsin. Parvardigoro! Olgan bo'lsang, yana qoldirding. Balo bergan bo'lsang, undan ofiyat ham berding**».

Urva rahimahulloh ahliga namozni vasiyat qilib dedi: «*Agar sizlar dunyo ziynati va uning hashamatini ko'rsangizlar, ahllaringga boringlar va ularni namozga sabr bilan buyuringlar. Alloh taolo Nabiy alayhissalomga shunday degan: «Siz ko'zlaringizni Biz u (kofirlardan ayrim) toifalarni bahramand qilgan narsalarga (ya'ni, ularning molu davlat, sha'nu shavkatlariga) tikmang! Ularning (iymonsizliklari) ustida g'amgin ham bo'lmang! Mo'minlar uchun qanotingizni past tuting (ya'ni mudom kamtar - tavozu'li bo'ling!)*» (Hijr, 88).

Shuningdek, Urva bir umr ro'za tutdi va ro'za holida vafot etdi. Urva o'zi uchun Madina tashqarisidagi bir darada uy qurib, u yerda yolg'iz yashadi. Buning sababini Abdulloh ibn Hasan shunday hikoya qilib deydi: «Bir kechasi Ali ibn Husayn ibn Ali ibn Abu Tolib bilan Urva xufton namozidan keyin Nabiy alayhissalom masjidida o'tirgan edi. Men ham ular

bilan birga edim. Kechasi gaplashdik. Bani umayyadan bo'lgan jabr qiluvchini eslashdi. O'sha paytda bu narsani o'zgartirishga qodir emasdilar. Ularga yetadigan Allohning azobidan qo'rqayotganlarini aytishdi. Urva Aliga qarab dedi: *«Ey Ali! Kimki zulm ahlidan chetlansa, Alloh qahr g'azabini amallari tufayli deb biladi. Agar kimki zulm ahliga moyil bo'lsa, Allohning azobi ularga yetib boradi»* Shunda zulm ahliga yetadigan balodan salomat bo'lishni umid qilinadi. Keyin Urva bu joydan ketib, tog' darasida yashab qoldi».

Urva rahiamahulloh juda yoshligidan ilmga berildi va o'zidan ham ilm olishlarini qattiq xohlardi. Alloh uning bu orzusini ruyobga chiqardi.

Bir kuni Mus'ab ibn Zubayr, Urva ibn Zubayr, Abdulloh ibn Zubayr va Abdulloh ibn Umar bir joyga yig'ilishadi. Hammalari bir narsani tilab duo qilishdi. Abdulloh ibn Zubayr: *«Men xalifa bo'lishni orzu qilaman»*, dedi. Urva: *«Mendan ilm olishlarini orzu qilaman»*, dedi. Mus'ab: *«Men esa Oisha binti Talha bilan Sakina binti Husaynni nikohimda bo'lishini orzu qilaman»*, dedi. Abdulloh ibn Umar: *«Men mag'firatni orzu qilaman»*, dedi. Ularning har biri orzu qilgan narsasiga yetishdi. Koshki Ibn Umar ham mag'firat qilingan bo'lsa edi!». Urva rahimahulloh ushbu hikmatli so'zlarni aytib ketgan: *«Agar bir kishida biror yaxshi amalni ko'rsang, bilgilki, uning boshqa yaxshi amallari ham bor. Agar bir kishida biror yomon amalni ko'rsang, uning boshqa yomon amallari ham bordir. Albatta bir yaxshi amal boshqa yaxshi amallarga yo'l ochadi. Bir yomon amal ham boshqa yomon amallarga yo'l ochadi»*.

Urva shunday deydi: *«Agar Alloh azza va jalla uchun biror ish qiladigan bo'lsangiz, Karim zotning oldida uyalmaydigan ishni qilinglar. Alloh taolo karamlilardan Karamliroq»*. Urva oyog'ini kesishgan paytda shunday dedi: *«Parvardigoro, bilasanki, men bu oyog'im bilan hech qachon harom yoki yomon bir ishga yurib bormaganman»*.

Urva: *«So'zing yoqimli bo'lsin, chehrang ochiq bo'lsin. Shunda odamlarga hadya bergandan ham sevimliroq bo'lasan»*, deyishni xush ko'rardi. Urva rahimahulloh **hijriy 94-yili** vafot etdi va juma kuni dafn qilindi. Shu yili ulamolardan ko'pchiligi vafot etgani tufayli **«fuqaholar yili»** deb nomlangan edi.

Qosim ibn Muhammad ibn Abu Bakr

Qosim ibn Muhammad Abu Bakr Siddiqning nabirasi Oisha onamiz ukasining o'g'li, ya'ni jiyandidir. Uning otasi Muhammad o'ldirilgach, Qosim ibn Muhammad ammasi Oisha bag'rida tarbiya topdi va undan fiqh ilmini o'rgandi.

Ibn Sa'd aytadi: *«U ko'p hadis rivoyat qilgan mashhur va taqvodor kishi bo'lgan. Oisha onamiz akasi Muhammad qatl etilgandan keyin, uning bolalarini bag'riga oldi»*. Qosim ibn Muhammad o'zi bilan ukalariga mehribonligini eslab: *«Ammam bayram arafasida sochimizni olardi va bizni masjidga yuborardi. So'ng bizning oldimizda ertalab qurbonlik so'ydirardi»*, deydi.

Qosim ibn Muhammad Oisha roziyallohu anhodan hadis rivoyat qilish ilmini meros qilib oldi. Ilm ahli Oisha roziyallohu anhodan rivoyat qilingan hadislarni eng ko'p bilganlar uch kishi - Qosim, Urva va Amrni tilga olishgan. Qosimdan o'g'li Abdurahmon, Zuxriy, ibn Munkodir, ibn Avn, Robiy'atur Roy, Afloh ibn Hamid, Hanza ibn Muhammad fiqh bilan birga hadis rivoyat qilish sirlarini o'zlashtirdi. Abu Zinod aytadiki: *«Qosimdan ko'ra ilmliroq faqihni ko'rmadik. Undan ko'ra sunnatni yaxshi biladigan kishini ham bilmadik»*.

Yahyo ibn Sa'id aytadiki: «*Biz Madinada Qosimdan ustun qo'yadigan birortasini bilmadik*». Ibn Vahb ibn Molikdan rivoyat qilib: «*Qosim bu ummatning fuqaholaridandir*», deb aytgan. Ibn Uayyana aytadiki: «*Qosim o'z zamonasining bilimdoni bo'lgan. Ibn Sirin hajga boradigan kishiga Qosimning qurbonligiga qarashni va unga ergashishni tayinlardi*».

Buxoriy uning o'g'li Abdurahmon xaqida: «*U o'z zamonasining eng afzali edi va o'z zamonining eng afzali otasidan rivoyat qildi*», deya maqtagan Yahyo ibn Said aytadiki: «*Biz Madinada Qosimdan ustun qo'yadigan birontasini bilmadik*».

Aytib o'tilganidek, Oisha roziyallohu anho hadislarni o'z lafzlari bilan rivoyat qilishga qatgiq e'tibor berardi. Qosim bundan qattiq ta'sirlandi. U ham hadislarni harflarigacha diqqat bilan rivoyat qilardi. Qosim ibn Muhammadning Rasul alayhissalom masjidida alohida ilmiy majlisi bo'lib, kunning avvalida u joyga kelar va ikki rak'at namoz o'qirdi. So'ng odamlar oldiga borib o'tirar va savollariga javob berardi.

Uning ilmiy majlisi qabr bilan minbar o'rtasidagi Hazrati Umarning xavxasi (eshikcha, yo'lak) qarshisida edi. Bu joyda keyinchalik Qosimning o'g'li Abdurahmon va Ubaydulloh ibn Umar o'tirishdi. Ulardan keyin bu joyda Molik ibn Anas o'tirishga musharraf bo'ldi. Qosim ibn Muhammad kamtar, qo'li ochiq va tavodor kishi bo'lgan. Umar ibn Ubaydulloh ming dinor jo'natganda, uni olmaydi.

O'g'li Abdurahmon otasini odamlar u sadaqa oladi deb gap qilayotganini eshitib: «*Allohga qasamki, sadaqadan biror narsa olmagan odam haqida gapiryapsizlar*», dedi. Abu Naim qachon Qosim ibn Muhammaddan hadis rivoyat qilsa: «*Taqvoli va mehribon faqih Siddiq nasabli, Atiyq hasabli, mushkul hukmlarning bilimdoni va go'zal axloq sohibi Qosim ibn Muhammad...*» deb boshlar edi.

Uning taqvosi shundaki, o'zidan so'ralgan hamma savolga javob beravermas va «*Biz o'zimizdan so'ralgan hamma narsani ham bilavermaymiz. Banda o'zining ustidagi Allloh taoloning haqqini bilib olganidan keyin johil bo'lib yashashi bilmagan narsasi haqida gapirganidan yaxshiroqdir*», deb aytar edi.

Ayyub aytadi: «*Qosimdan maniy haqida so'rashdi. U bilmayman, bilmayman deb javob berdi. Yana qaytib so'ralganda «Xudo haqqi, so'rayotgan hamma narsani ham bilavermaymiz. Agar bilsak, yashirmas edik. Bizga sizlardan yashirish halol emas*», deb javob qilgan.

Muhammad ibn Ishoq deydiki: «*Bir a'robiiy Qosim ibn Muhammadning oldiga kelib, sen olimroqmi yoki Solim olimroqmi?*», deb so'radi. Shunda u: «*Buni Solimdan so'ragin*» deb aytdi va boshqa hech narsa demadi. A'robiiy turib ketdi. U Solim mendan olimroq deb aytmadi. Shunday desa yolg'on aytgan bo'lar edi. Men Solimdan olimroqman deb ham aytmadi. Shunday desa yolg'on bo'lmas edi, lekin nokamtarlik bo'lar edi».

Umar ibn Abdulaziz Qosim ibn Muhammaddan ko'p ta'sirlanardi. Ayniqsa, bu ta'sir u xalifa bo'lganida aniq sezildi. Umar ibn Abdulaziz o'zidan keyin Qosim xalifa bo'lishini orzu qilardi. Chunki u Qosimni bunga loyiq va munosib deb bilardi: «*Agar bu ish mening qo'limda bo'lsa, Qosim ibn Muhammadni xalifa qilib qoldirardim*». Zahabiy: «*U rost aytgan, chunki undan keyin xalifalik Yazid ibn Abdumalikka va'da qilingan edi*», degan.

Qosim ibn Muhammad rahmatullohi alayh Makka bilan Madina orasidagi **Qudayd** degan joyda haj yoki umraga borayotganda omonatini topshirdi. Uning **hijriy 108-yilda** yetmish yoki yetmish ikki yoshida vafot etganligi aytiladi.

Qosim ibn Muhammadning o‘g‘li Abdurahmon ham o‘z zamonasining peshvolaridan biri bo‘lgan.

Oisha roziyallohu anho madrasasida erkaklar bilan birga bir qancha faqiha ayollar ham yetishib chiqdi. Bu muhtaramalar ham keyinchalik islom ne‘matini keyingi avlodlarga yetkazib berishda o‘z hissalarini qo‘shdilar.

Amra binti Abdurahmon

Amra binti Abdurahmon ibn Sa‘d ibn Zurora madinalik najjoriy ayol bo‘lib, uning bobosi mashhur sahobiy As‘ad ibn Zurora roziyallohu anhudir. As‘ad ibn Zurora roziyallohu anhu hijratning avvalgi yilida vafot etgan.

Oisha roziyallohu anho Amra va uning opa-singillariga o‘z hujrasida ta‘lim bergan. Amra Oisha roziyallohu anho bag‘rida o‘sib-ulg‘aygan. Ma‘lumki, Oisha onamiz Nabi alayhissalom hayot paytlarida hech kimni hujrasiga olgan emas. Ehtimol Oisha onamiz Amra bilan singillarini Nabi alayhissalomning tog‘alari Bani Najjorlik bo‘lganlari uchun hujrasiga olgan bo‘lishi mumkin.

Ibn Sa‘d keltirgan rivoyatda Amra Oishaning oldida bo‘lishganini aytib: *«Bu joy bizga yoqardi va undan ajralmasdik»* deydi.

Keyinchalik bu muhtarama ayolga Abdurahmon ibn Horisa ibn No‘mon degan zot uylangan. Bu nikohdan Muxhammad ibn Abdurahmon ismli o‘g‘il tug‘ilgan.

Ibn Hibbon yozadi: *«U Oishadan hadis rivoyat qilganlarning eng bilimdoni bo‘lgan»*. Umar ibn Abdulaziz Abu Bakr ibn Muhammad ibn Amr ibn Hazmga: *«Amra binti Abdurahmon keltirgan hadisga qaragin va uni menga yozib yubor. Albatga men ilm ahlining o‘tib ketishidan qo‘rqaman. Oisha roziyallohu anho keltirgan hadisni bu ayoldan ko‘ra bilguvchiroq biron kishi qolmadi»*, degan. Ibn Sa‘d **«Taboqot»** nomli asarida bu ayolni sahobalardan keyin Madinada fatvo beradigan muhojir va ansoriy bolalari qatorida tilga olib o‘tgan. Qosim ibn Muhammad Amradan so‘rardi. Shuning o‘zi ham u ayolning bilimdon va mashhur ekaniga dalil bo‘ladi.

Ibn Sa‘d uning eri haqida shunday deydi: *«Bu ayolga Abdurahmon ibn Horis ibn No‘mon uylangan va undan Muhammad ibn Abdurahmon degan o‘g‘il ko‘rgan. Uning laqabi «**Abu Rijol**» edi. Bobosi Horis Badr ahlidan bo‘lgan. Buni Ibn Hibbon «**Siqot**» asarida keltirib o‘tadi. Abu Rijol onasi Amradan, Anas ibn Molik va Solim ibn Abdullohdan rivoyat qilgan. Buxoriy Abu Rijolni siqot (ishonchli) roviylar qatorida sanab o‘tadi. Azumad ibn Hanbal ham shunday degan.*

Amra binti Abdurahmon hadislarni Oishadan va Ummu Salamadan rivoyat qilgan. U o'z davrining bilimdon ayoli edi. Ibn Madiniy aytadiki: «*Amra Oisha onamizdan hadis rivoyat qilganlarning eng ishonchlilaridan biridir*». Bu ayoldan esa o'g'li Abu Rijol, singlisining o'g'li Abu Bakr ibn Zubayr, Sulaymon ibn Yasor, Zuxriy va boshqalar rivoyat qilishgan. Bu narsa Oisha onamizning Amrani, uning aka-uka va singillarini o'z tarbiyasiga olgani samarasidir.

Ibn Sa'd «**Taboqot**» nomli asarida bu ayolni sahobalardan keyin fatvo beradigan muhojir va ansorlarning zurriyotlari qatorida tilga olib o'tgan.

Amra hijriy **98-yilda 77 yoshida** vafot etdi.

Muoziya Adaviyya

Muoziya binti Abdulloh Adaviyya Silo ibn Ashiymning xotini, Sahboning onasidir. Silo ibn Ashiym ulug' tobe'inlardan edi. U fazl va taqvo egasi bo'lgan. Iroqda Hajjoj amir bo'lib turganda Kobil degan joydagi janglardan birida shahid bo'ladi. U birga bo'lgan o'g'liga: «*Ey o'g'lim, olg'a yur, to tutib olgunlaricha jang qil*», deydi. O'g'li ham o'sha jangda shahid bo'ladi. Ayollar ham o'g'lidan, ham eridan ajralgan Muoziya Adaviyya oldiga ko'ngil so'rash uchun borganlarida: «*Meni qutlagani kelgan bo'lsangiz, xush kelibsizlar. Agar undan boshqa maqsadda kelgan bo'lsangizlar, qaytib ketaveringlar*», deydi. U eri va o'g'li shahid bo'lgandan keyin: «*Dunyoda qolishga muhabbatim yo'q. Lekin Allohga qasamki, Alloh azza va jallaga vositalar tufayli yaqinlashib borganim uchun bu dunyoda bo'lishni yaxshi ko'raman. Koshki u zot men bilan Abu Sahbo va o'g'limni jannatda birga qilsa edi*», deb orzu qilardi.

Bu muhtarama ayol mana shu xil fazilatlar bilan mashhur bo'lgan. Mu'oziya ba'zan kechalarini namoz o'qib bedor o'tkazardi. Agar uyquasi g'olib kelsa, o'rnidan turib hovlini aylanar va shunday derdi: «*Ey nafs! Hali oldin oldinda uzoq uyqu bor. Agar borsang, qabrdagi uyqung hasrat yo quvonchda kechadi*». U shunday deb tong ottirardi.

U vafot etayotib yig'ladi, so'ng esa kulddi. Unga: «*Nega oldin yig'lab keyin kuldingiz*», deyildi. U: «*Ro'za, namoz va zikrimdan ajralayotganimni o'yladim. Shunga yig'lagan edim. Kulishimga sabab shuki, hovlida o'g'lim Abu Sahboni ko'rdim. U hovli sahnida egnida ikki yashil hulla, bir guruh odamlar ichida kelardi. Allohga qasamki, dunyoda hali bunga o'xshashini ko'rmagan edim. Shuning uchun kuldim*».

Muoziya Adaviyya Oishadan, shuningdek, Ali, Hishom ibn Omir, Ummu Amr binti Abdulloh ibn Zubayrdan ko'plab hadislar rivoyat qilgan.

ADIBLAR ADIBI

Oisha onamiz Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bilan birga o'tgan umri davomida u kishidan din ilmini o'rgandi va shu barobarida dinni odamlarga qay tariqa o'rgatish malakasini ham egalladi. Muoviya ibn Abu Sufyon aytadi: «*Allohga qasamki, Rasul alayhissalomdan keyin Oishaning so'zidan-da balog'atliroq so'zni hech kim aytgan emas*». Uning bu so'ziga dalil sifatida Muoviyaning Oisha onamiz huzuridan quli Zakvonga suyanib chiqqanini aytmog'imiz kifoya qilsa kerak. Muoviya aytadi-ki: «*Allohga qasamki, Rasul alayhissalomdan keyin Oishanikidan balog'atli so'zni hali*

eshitgan emasman». Bu fikrni Ahnaf ibn Qays yoqlab: «*Abu Bakr Siddiq, Umar ibn Xattob, Usmon ibn Affon, Ali ibn Abu Tolib va ulardan boshqa xalifalar xutbasini etishganman. Ammo Oisha roziyallohu anhonikidan ko'ra chiroyliroq va ko'rkamroq kalomni biron banda og'zidan eshitmadim»*, deydi. Termiziy keltirgan bir rivoyatda Muso ibn Talha aytadi: «*Oishadan ko'ra nutqi fasohatliroq birortasini ko'rmadim»*.

Albatta, Oisha onamizdagi bu yuksak adiblik salohiyati mehribon Allohning ul muhtaramaga bergan ulug' ne'mati edi. Ammo onamizning hayotlarida mana shu iqtidorning sayqallanishiga yordam bergan ba'zi bir omillarni ham nazardan qochirmasligimiz kerak.

Avvalo shuni aytish kerakki, Oisha onamiz nasl-nasabli oilada tarbiya topgan edi. Uning otasi Abu Bakr Siddiq arablarning ulug' kunlari, nasl-nasabi va asotirlarini juda yaxshi bilardi. Oisha onamiz otasidan mana shu xususiyatlarni o'zlashtirib olgan edi.

Abu Bakr bilan bir arab vakili o'rtasida bo'lib o'tgan suhbat uning arab nasl nasabi va naqlarini qay darajada bilishini ko'rsatadi. Ibn Abbos shunday deydi: Ali ibn Abu Tolib aytib bergandi. Alloh taolo Rasul alayhissalomga qabilalarni da'vat qilishga buyurgach, bir marta men Abu Bakr bilan birga bordik va arab majlislaridan bir majlis ustidan chiqib qoldik. Abu Bakr oldinga o'tib salom berdi. Abu Bakr har bir xayrli ishda oldinda edi va u nasl-nasabni yaxshi bilardi. Abu Bakr: «*Sizlar qaysi qavmdan bo'lasizlar?»*, deb so'radi. Ular **Robe'**dan, deyishdi. Abu Bakr sizlar Robe'ning qaysi biri - homotimi yoki lozimidanmi, dedi. Bu bilan nasabning sharafli yoki o'rtasidan ekanini aniqlamoqchi edim. Ular ulug' homotidan, deyishdi. Abu Bakr ulug' homotining qaysi biri, dedi. Ular zuxlil anbardan, deyishdi. Abu Bakr avf badaviylarida oliyanoblik yo'q, degan Avf ibn Muxlim degan sizlardanmi, deb so'radi. Ular yo'q, deyishdi. Abu Bakr tag'in Fard imorat sohibi muzdaliful Harr sizlardanmi, dedi. Ular yo'q, deyishdi. Abu Bakr Bastom ibn qays Abu Qiro va Muntaxal Ahyo sizlardanmi, dedi. Ular yo'q, deyishdi. Abu Bakr shundan keyin: *Sizlar katta Zuhl emas, balki kichik Zuhldan bo'lasiz*, dedi.

Oisha onamizning yana bir baxti shundaki, u zot **Qur'oni Karim** oyatlari nozil bo'lishiga guvoh bo'ldi va Nabiy alayhissalomdan eng birinchi bo'lib mana shunday oyatlarni eshitish saodatiga noil bo'ldi. Bundan tashqari, u masjid bilan tutashib ketgan hujrasidan Nabiy alayhissalomning sahobalarga aytgan har bir so'zlarini jon qulog'i bilan eshitdi. Qolaversa, Nabiy alayhissalom huzurlariga arab vakillari tashrif buyurgan paytlari Oisha onamiz ham ularning notiqligi, o'qigan she'rlari va maqtoqli xitoblarini hujrasida turib eshitardi. Shuningdek, Rasululloh sahobalari ham ularga hikmatli so'z, she'r va boshqa purma'no so'zlar bilan javob berishardi. Onamiz eshitgan mana shu qutlug' so'zlar, qutlug' da'vatlar uning xotirida bir umr muhrlanib qoldi. Shunday bo'lgach, Oisha onamizdanda chiroyliroq so'zlaydigan boshqa kim ham bo'lishi mumkin!

Shu bilan birga, bu muhtaramaga yuksak zakovot, o'tkir zehn, tug'ma aql va ajoyib hozirjavoblik xislatlari berilgan edi. Alloh unga shunday ulug' xislatlarni ravo ko'rgandan keyin ajablanish ortiqcha bo'lsa kerak. Bu haqda Ziyod Abiyq degan kishi Muoviyadan odamlardan qaysi biri fasohat va balog'at bilan gapiradi, deb so'raganida, u mendan bilmoqchi bo'lsang, u Oishadir, degan.

Oisha onamiz shogirdlarining bir vaqtda ham ulamo, ham adib bo'lishlarini qattiq xohlardi. Lekin bu darajaga yetish ulamolarda sira to'ymaydigan va adiblar ichgani bilan

sira chanqog'i qonmaydigan **Qur'oni Karim** dasturxoniga yuzlanish bilangina mumkin bo'ladi.

Oisha onamiz har doim bolalarga she'r o'rgatishni tavsiya qilib: «*Bolalaringizni she'rga qondiringlar, ularning tili totli bo'ladi*», derdi. Agar kimningdir g'aliz gapirayotganini eshitib qolsa, uni qattiq koyib berardi. Ibn Abu Atiyq: «Men Qosim bilan Oisha huzurida bir hadisni aytib berdim. Qosim lahhon (qo'shimchalarni buzib gapiruvchi) kishi edi. Oisha onamiz unga qarab: «*Senga nima bo'ldi, bu birodaring gapirganchalik gapira olmayapsan?*», dedi. Qosimning jaxli chiqdi va uni yomon ko'rib qoldi. Keyin Oisha roziyallohu anho dasturxon yoza boshladi. Buni ko'rgan Qosim o'rnidan turmoqchi bo'ldi. Oisha roziyallohu anho «*Qaerga?*» deb so'radi. U: «*Namoz o'qiyman*», dedi. Shunda Oisha onamiz: «*O'tir, aldoqchi. Men Rasul alayhissalomdan taom hozir bo'lganda namoz yo'q, deganlarini eshitganman*» dedi».

Oisha onamiz arab tili go'zalligini namoyon qilishda she'rning ahamiyati beqiyos ekanini yaxshi bilardi. U juda ko'p she'rlarni yoddan o'qiy olar va she'riy misollarni o'z o'rnida keltirish mahoratini egallagandi. Shu bois ko'p adabiy asarlarda Oisha roziyallohu anho keltirgan she'rlardan namunalar o'rin olgan. Ibn Abdu Robah aytadi: «*Oisha: Men Labiydning she'rlaridan ming baytni yod bilaman. Bu boshqalardan bilganimdan kamroqdir*» - degan.

OISHA ROZIYALLOHU ANHONING FIQHIY QARASHLARI

- Mushuk tekkan idishni yuvish maqsadga muvofiq.
- Jirkanch so'zni tilga olganda tahorat olish mustahab.
- Ayolni silab-siypalash yoki o'pish tufayli tahorat buzilmaydi.
- Homilador ayol hayz ko'rmaydi. Agar u qon ko'rsa, yuvinadi va namoz o'qiydi.
- Xuftonni o'qishdan oldin uxlash va undan keyin gaplashib o'tirish makruh.
- Namoz o'qiyotganda qo'lni belga qo'yish durust emas. Ayol kishi qulga imom bo'lishi joiz. (U quli Zakvorga imom bo'lardi).
- Bamdodning ikki rakat sunnatini engil qilish mustahab.
- Balog'at yoshiga yetgan qiz namozini yopinchiqsiz o'qishi sahih emas. (Yopinchiq husn va sochni yashiradigan narsa deb aytgan).
- Masjidda janoza namozini o'qish joiz.
- Yetimlar molini ko'paytirish va u bilan savdo qilish durust.
- Agar ro'zador o'zini inzol va jim'odan tiya olsa, jim'o qilishdan tashqari xotinidan bahramand bo'lishi joiz bo'ladi. Ammo o'ziga ishonmasa, bu narsa makruh. Chunki u ro'zani buzishga olib keladi.
- E'tikof o'tirgan kishi kasalni ko'rgani bormaydi.
- Faqirlarga sadaqa berish Masjidul haromga hadya qilishdan afzal.

Online o'qish: <http://forum.ziyouz.com/index.php?topic=1400.0>

Internet uchun Noza tayyorladi.

www.ziyouz.com

2007